

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΓΙΑ

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΩΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΠΑΙΔΙΩΝ

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΓΙΑ
**ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΚΑΙ
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ
ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΩΝ
ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ
ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ
ΠΑΙΔΙΩΝ**

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΓΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΩΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΠΑΙΔΙΩΝ

Συντονιστική Επιτροπή Πρόληψης και Καταπολέμησης Σεξουαλικής Κακοποίησης
και Εκμετάλλευσης Παιδιών του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού

ΚΕΙΜΕΝΑ:

Στάλω Γιουτανή, Καθηγήτρια Συμβουλευτικής και Επαγγελματικής Αγωγής
Χριστίνα Ιωάννου, Εκπαιδευτική Ψυχολόγος Α΄
Μάρω Κακουρή, Κλινική Ψυχολόγος, Βοηθός Διευθύντρια Ειδικής Εκπαίδευσης
Άντρη Μαννούρη, Καθηγήτρια Συμβουλευτικής και Επαγγελματικής Αγωγής
Πατρίτσια Φαίδωνος, Καθηγήτρια Συμβουλευτικής και Επαγγελματικής Αγωγής
Ελένη Σίπη Χαλαλάμπους, Επιθεωρήτρια Δημοτικής Εκπαίδευσης

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Εύη Χατζηκωστή, Φιλολόγος, Λειτουργός Γραφείου Υπουργού Παιδείας και Πολιτισμού

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Ελένη Σίπη Χαλαλάμπους, Επιθεωρήτρια Δημοτικής Εκπαίδευσης
Υπεύθυνη Συντονιστικής Επιτροπής Πρόληψης και Καταπολέμησης
Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης Παιδιών

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΚΑΘΟΔΗΓΗΣΗ:

Δρ Ελένη Καραγιάννη, Εγγεγραμμένη Κλινική Ψυχολόγος
Συντονίστρια Κλινικής Εκπαίδευσης, Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου

ΣΧΕΔΙΑΣΗ – ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΕΝΤΥΠΟΥ:

Θεόδωρος Κακουλλής, Λειτουργός Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ:

Μαρίνα Άστρα Ιωάννου, Λειτουργός Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ:

Χρίστος Παρπούνας, Συντονιστής Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Α΄ Έκδοση 2017

Εκτύπωση: Κώνος Λτδ

© ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ISBN: 978-9963-0-6004-7

Στο εξώφυλλο χρησιμοποιήθηκε ανακυκλωμένο χαρτί σε ποσοστό τουλάχιστον 50%, προερχόμενο από διαχείριση απορριμμάτων χαρτιού. Το υπόλοιπο ποσοστό προέρχεται από υπεύθυνη διαχείριση δασών.

Χαιρετισμός από τον Υπουργό Παιδείας και Πολιτισμού **κ. Κώστα Καδή**

Με ξεχωριστή ικανοποίηση χαιρετίζω τη δημιουργία της παρούσας έκδοσης, η οποία σκοπό έχει να διαφωτίσει και κυρίως να καθοδηγήσει επιστημονικά και εμπειριστατωμένα τους εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων, ώστε να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν και να διαχειρίζονται σωστά, στο πλαίσιο των καθηκόντων τους, περιστατικά σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών.

Η Κύπρος τα τελευταία χρόνια έχει κάνει σημαντικά βήματα στο θέμα της προστασίας των παιδιών από τη σεξουαλική κακοποίηση και τη σεξουαλική εκμετάλλευση. Σταθμός στην προσπάθεια αυτή αποτελεί η διαμόρφωση της Εθνικής Στρατηγικής και του Σχεδίου Δράσης για την Καταπολέμηση της Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας. Πρόκειται για σημαντικά εργαλεία, τα οποία ενεργοποιούν τις κρατικές υπηρεσίες και όλους τους αρμόδιους φορείς, ώστε από κοινού να αντιμετωπίσουν ολιστικά και με τον πιο ενδεδειγμένο τρόπο τις δυσκολίες και τις προκλήσεις που αφορούν στην προστασία των παιδιών από τη σεξουαλική κακοποίηση στον τόπο μας.

Η Εθνική Στρατηγική βασίζεται στη φιλοσοφία της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης ενάντια στη σεξουαλική κακοποίηση και τη σεξουαλική εκμετάλλευση παιδιών, γνωστή ως Σύμβαση Λανζαρότε. Η Σύμβαση Λανζαρότε, η οποία έχει τεθεί σε ισχύ στην Κύπρο από την 1η Ιουνίου 2015, αποτελεί, σε παγκόσμιο επίπεδο, το πιο ολοκληρωμένο νομοθετικό έγγραφο που καλύπτει ευρέως όλα τα δικαιώματα των παιδιών σχετικά με την πρόληψη και την αντιμετώπιση της σεξουαλικής κακοποίησης και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Η σημασία της Σύμβασης Λανζαρότε έγκειται στο γεγονός ότι αντιμετωπίζει το θέμα της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών ως ένα σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα που αφορά ολόκληρη την κοινωνία και επισημαίνει τη σημασία της πρόληψης, σε όλα τα επίπεδα. Και είναι ακριβώς στο σημείο της πρόληψης που η οργανωμένη εκπαίδευση καλείται και οφείλει να αναλάβει να διεκπεραιώσει ιδιαίτερα σημαντικές δράσεις.

Ως Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού συμμετέχουμε ενεργά και με συναίσθηση ευθύνης στην Εθνική Στρατηγική ενώ παράλληλα ανταποκρινόμαστε στην υλοποίηση του τριετούς Σχεδίου Δράσης. Για τον σκοπό αυτό προχωρήσαμε στη σύσταση Συντονιστικής Επιτροπής Πρόληψης και Καταπολέμησης Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης Παιδιών, μέσω της οποίας προωθείται αποφασιστικά συγκεκριμένος σχεδιασμός δράσεων σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. Ο σχεδιασμός αυτός θέτει στο επίκεντρο της διαδικασίας τη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση στα σχολεία, ενώ παράλληλα προωθεί συστηματικά την προσπάθεια ευαισθητοποίησης, ενημέρωσης και κατάρτισης των εκπαιδευτικών στη διαχείριση περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών.

Συγκεκριμένα μέσω της εκπαίδευσης επιδιώκεται η ενδυνάμωση των παιδιών, ώστε να διδάσκονται και κατ' επέκταση να αντιλαμβάνονται ποιες συμπεριφορές είναι αποδεκτές και ποιες όχι. Να μαθαίνουν πότε πρέπει να λένε όχι και πότε να ζητούν βοήθεια από κάποιον που εμπιστεύονται, ενώ ταυτόχρονα να καλλιεργούν στάσεις σεβασμού της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας. Επιπρόσθετα το εκπαιδευτικό μας σύστημα διαθέτει μηχανισμούς στήριξης των παιδιών προκειμένου να αναπτύξουν τις εσωτερικές τους δυνάμεις και να αποκτήσουν δεξιότητες αντίστασης και διαχείρισης κακοποιητικών σχέσεων και προκλήσεων. Ωστόσο, είναι ο κάθε εκπαιδευτικός που θα μετουσιώσει τη θεωρία σε πράξη. Επομένως, η πρόληψη αφορά τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς! Τους εκπαιδευτικούς που αλληλεπιδρούν με τα παιδιά και διαμορφώνουν σχέσεις σεβασμού και εμπιστοσύνης. Τους εκπαιδευτικούς που αποτελούν πρότυπα για τους μαθητές και μέσα από τις δικές τους στάσεις και συμπεριφορές δίνουν παραδείγματα σωστών στάσεων και συμπεριφορών.

Τους εκπαιδευτικούς που αναγνωρίζουν τη σοβαρότητα του προβλήματος και οικοδομούν ένα ενεργητικό περιβάλλον ασφάλειας και προστασίας των παιδιών. Τους εκπαιδευτικούς που αντιδρούν άμεσα και αποτελεσματικά εκεί όπου παρατηρούν ή υποπτεύονται ή αποκαλύπτουν κακοποίηση.

Αγαπητοί εκπαιδευτικοί,

Το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, αναγνωρίζοντας τον καίριο ρόλο σας στην πρόληψη του φαινομένου της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών και στη μείωση των περιστατικών, θέτει ως στόχο την ενίσχυσή σας στην αξιόλογη αυτή προσπάθεια.

Το παρόν εγχειρίδιο επιδιώκει τη στήριξη των εκπαιδευτικών και όσων εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία, για αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των θεμάτων που αφορούν στην αναγνώριση και διαχείριση περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών. Στόχος μας είναι να έχουμε εκπαιδευτικούς που είναι πληροφορημένοι και ευαισθητοποιημένοι ως προς τη σοβαρότητα των θεμάτων αυτών, που είναι σε θέση να αναγνωρίζουν τα σημάδια και να γνωρίζουν ποιες διαδικασίες πρέπει να ακολουθήσουν για την σωστή διαχείριση τέτοιων περιστατικών.

Ευελπιστώ ότι το εγχειρίδιο θα καταστεί ένας χρήσιμος οδηγός στα χέρια σας. Θα ήθελα επίσης να εκφράσω τα συγχαρητήριά μου στη Συντονιστική Επιτροπή Πρόληψης και Καταπολέμησης Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης Παιδιών του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού για την ετοιμασία του εγχειριδίου και να ευχαριστήσω θερμά την Δρα Ελένη Καραγιάννη, Καθηγήτρια του Τμήματος Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου για την επιστημονική καθοδήγηση.

Όταν η προστασία του παιδιού γίνει συνείδηση και στόχος όλων μας μπορούμε να ελπίζουμε σε ένα καλύτερο αύριο. Με αυτό το δεδομένο, είμαι βέβαιος ότι θα ανταποκριθείτε θετικά και θα συμβάλετε με τη συνεργασία και τον επαγγελματισμό σας στην προσπάθεια για αντιμετώπιση και σωστή διαχείριση τέτοιων αποτρόπαιων φαινομένων.

Κώστας Καδής
Υπουργός Παιδείας και Πολιτισμού

Χαιρετισμός από την Επίτροπο Προστασίας Δικαιωμάτων του Παιδιού **κα Λήδα Κουρσουμπά**

Είναι με ιδιαίτερη ικανοποίηση που χαιρετίζω την έκδοση του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού και της Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου με τίτλο «Εγχειρίδιο Εκπαιδευτικού για Αναγνώριση και Διαχείριση Περιστατικών Σεξουαλικής Κακοποίησης Παιδιών».

Η σεξουαλική κακοποίηση και εκμετάλλευση των παιδιών είναι ένα ευρέως διαδεδομένο φαινόμενο στην αντιμετώπιση του οποίου διάφορες επαγγελματικές ομάδες έχουν να διαδραματίσουν ουσιαστικό ρόλο. Οι εκπαιδευτικοί είναι μια από τις ομάδες αυτές δεδομένης της συχνότητας της επαφής, της έκτασης και της ποιότητας της επικοινωνίας και της στενότητας της σχέσης που είναι σε θέση να οικοδομήσουν με τα παιδιά. Προκειμένου, ωστόσο, να μπορέσουν να αξιοποιήσουν την πλεονεκτική αυτή τους θέση, στα πλαίσια καταπολέμησης της σεξουαλικής κακοποίησης, οι εκπαιδευτικοί χρειάζεται να διαθέτουν συγκεκριμένες γνώσεις και να αποκτήσουν ειδικές δεξιότητες και στάσεις. Χωρίς αμφιβολία, η παρούσα έκδοση μπορεί να συμβάλει προς την κατεύθυνση αυτή.

Πρόκειται για μια εξαιρετικά προσεγμένη και επιστημονικά τεκμηριωμένη δουλειά. Επιμελώς διαρθρωμένη, καλύπτει το πλήρες φάσμα των γνώσεων – νομικής, παιδαγωγικής και κοινωνιοψυχολογικής φύσης – τις οποίες καλείται να έχει κάθε εκπαιδευτικός, προκειμένου να ανταποκριθεί αποτελεσματικά σε μια από τις σημαντικότερες προκλήσεις που έχει να αντιμετωπίσει σε ότι αφορά στην παραβίαση των δικαιωμάτων του παιδιού.

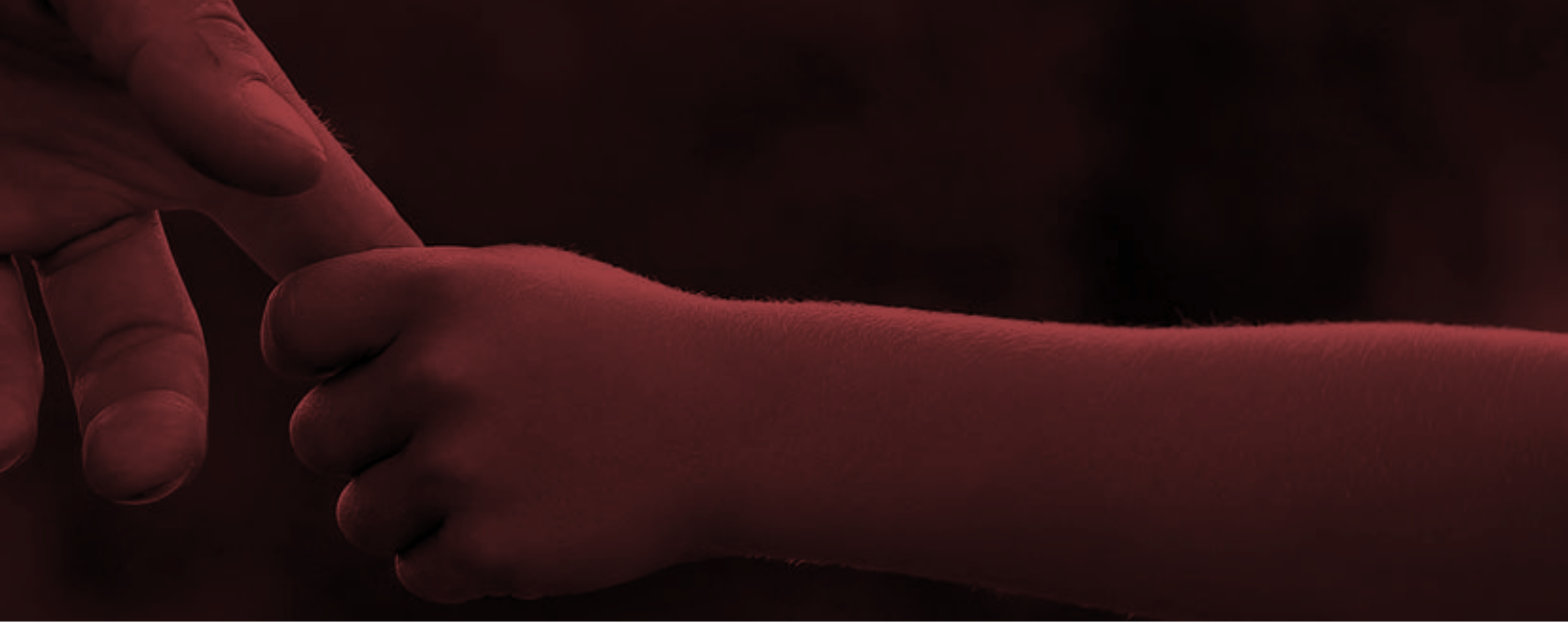
Η συμμετοχή του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού στη διαμόρφωση της Στρατηγικής και του Σχεδίου Δράσης 2016 – 2019 για την καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης των παιδιών και η, σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα από τη στιγμή της δημοσιοποίησης της Στρατηγικής και του Σχεδίου Δράσης, έκδοση του παρόντος Εγχειριδίου, αποτελούν απτή απόδειξη της δέσμευσης και αποφασιστικότητας του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού να συμβάλει στον σκοπό αυτό.

Είμαι βέβαιη ότι, οι εκπαιδευτικοί θα αξιοποιήσουν στο έπακρο το Εγχειρίδιο, αντλώντας τα απαραίτητα εργαλεία που θα τους επιτρέψουν να δημιουργήσουν ένα ασφαλές περιβάλλον για τα παιδιά στον χώρο του σχολείου μέσα από την εφαρμογή πολυεπίπεδων προγραμμάτων με τη συμμετοχή γονιών και άλλων επαγγελματιών στη βάση μιας διαθεματικής και δι-υπηρεσιακής προσέγγισης.

Λήδα Κουρσουμπά
Επίτροπος Προστασίας
των Δικαιωμάτων του Παιδιού

Περιεχόμενα

1	ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
2	ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ ΠΑΙΔΙΩΝ	13
2.1	Ορισμός σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών	13
2.2	Τι μπορεί να θεωρείται σεξουαλική κακοποίηση ή/και εκμετάλλευση παιδιών • Είδη/μορφές • Συχνότητα • Περιβάλλον	16
2.3	Τι δε θεωρείται ως σεξουαλική κακοποίηση παιδιών - Συναινετικές δραστηριότητες μεταξύ ανηλίκων • Ηλικία συναίνεσης • Σεξουαλικές σχέσεις μεταξύ ανηλίκων • Σεξουαλικές σχέσεις ανηλίκων με ενήλικες	17
2.4	Συνέπειες της σεξουαλικής κακοποίησης στα παιδιά • Άμεσες συνέπειες για τα παιδιά που κακοποιούνται • Μακροπρόθεσμες συνέπειες	18
2.5	Παιδιά - Θύματα • Ενδείξεις στη συμπεριφορά • Σωματικές ενδείξεις • Ψυχολογικές και συναισθηματικές ενδείξεις	19
2.6	Δράστες σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκων • Ενήλικοι δράστες • Ανήλικοι δράστες: Τα παιδιά που κακοποιούν σεξουαλικά άλλα παιδιά • Γιατί κάποια παιδιά βλάπτουν σεξουαλικά άλλα παιδιά • Ισχυροί δείκτες κινδύνου για επιβλαβή συμπεριφορά	22
2.7	Διαδικτυακή κακοποίηση παιδιού και διαδικτυακή άγρα ανηλίκων • Ορολογία • Πώς μπορεί ένα παιδί να γίνει αντικείμενο διαδικτυακής σεξουαλικής κακοποίησης ή/και εκμετάλλευσης ή/και άγρας • Ποιοι μπορεί να είναι 'Δράστες' και 'Θύματα' • Πιθανές ενδείξεις διαδικτυακής θυματοποίησης παιδιού	25
3	ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΕΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΦΥΣΗΣ	29
3.1	Σεξουαλική ανάπτυξη παιδιών	30
3.2	Στάδια σεξουαλικής ανάπτυξης - Αναμενόμενες συμπεριφορές ηλικιακά	30
3.3	Συμπεριφορές παιδιών σεξουαλικής φύσης που μπορεί να προβληματίσουν • Η υγιής σεξουαλική συμπεριφορά • Η επιβλαβής /προβληματική σεξουαλική συμπεριφορά	34

3.4	Αξιολόγηση των σεξουαλικών συμπεριφορών	36
3.4.1.	Σεξουαλικές δραστηριότητες μεταξύ παιδιών	36
3.4.2.	Ενδείξεις για πιθανή σεξουαλική κακοποίηση παιδιού - Δημιουργία εύλογης υποψίας	36
	• Αναγνώριση συμπτωμάτων πιθανής σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκου	
4	ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΩΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	40
4.1	Αποκάλυψη της κακοποίησης παιδιού	40
4.2	Βασικές αρχές διαχείρισης της αποκάλυψης της κακοποίησης	42
4.3	Αναφορά της αποκάλυψης για σεξουαλική κακοποίηση παιδιού	44
4.4	Ενημέρωση οικογένειας θύματος για την προώθηση της γραπτής αναφοράς	44
4.5	Διαδικασία χειρισμού περιστατικού επιβλαβούς σεξουαλικής συμπεριφοράς μεταξύ παιδιών από 13 μέχρι 17 ετών	45
4.6	Διαδικασία χειρισμού περιστατικού επιβλαβούς σεξουαλικής συμπεριφοράς μεταξύ παιδιών κάτω των 14 ετών	45
4.7	Παροχή στήριξης στο παιδί μετά την αναφορά	46
4.8	Γενικές αρχές διαχείρισης των γονέων μετά την αποκάλυψη πιθανής σεξουαλικής κακοποίησης	46
5	ΠΡΟΛΗΨΗ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΜΟΝΑΔΑΣ	49
5.1	Πρόληψη σε πρωτογενές επίπεδο	49
	• Επαγγελματικές προσλήψεις στον χώρο του σχολείου	
	• Πρόληψη μέσω της Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης	
	• Πρόληψη της διαδικτυακής σεξουαλικής κακοποίησης στο πλαίσιο του σχολείου	
	• Προσέγγιση μαθητών – Γενικά προληπτικά μέτρα στο σχολείο	
5.2	Πρόληψη σε δευτερογενές επίπεδο	56
5.2.1.	Παρεμβάσεις και αντιδράσεις σε περιστατικά μη αποδεκτών/μη υγιών σεξουαλικών συμπεριφορών στον χώρο του σχολείου	56
6	ΕΠΙΛΟΓΟΣ	58
7	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ/ΠΗΓΕΣ	60
	• Βιβλιογραφία	
	• Χρήσιμες ιστοσελίδες	
	• Χρήσιμο Υλικό	

01

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«**Η** σεξουαλική κακοποίηση είναι ένα φαινόμενο, το οποίο, όπως προκύπτει από σχετικά στοιχεία και έρευνες, έχει αυξητική τάση τόσο στην Κύπρο όσο και στον υπόλοιπο κόσμο. Έρευνες σε πανευρωπαϊκό επίπεδο έχουν τεκμηριώσει ότι ένα στα πέντε παιδιά θα υποστεί κάποιου είδους σεξουαλική κακοποίηση ή εκμετάλλευση προτού αυτό ενηλικιωθεί»¹.

Στη βάση των πιο πάνω ευρημάτων, το Συμβούλιο της Ευρώπης προχώρησε στην εκπόνηση της Σύμβασης Λανζαρότε (2007)², αναγνωρίζοντας ότι το φαινόμε-

νο της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης παιδιών συνιστά ένα πολύ σοβαρό κοινωνικό φαινόμενο, που πλήττει το δικαίωμα των παιδιών στην υγεία και στην προστασία και το οποίο επιφέρει ανεπανόρθωτες επιπτώσεις στην ψυχική και συναισθηματική τους ανάπτυξη. Ως τέτοιο απαιτεί την αναγνώριση της έκτασης και του εύρους του και τον καθορισμό δράσεων και πολιτικών για προστασία των παιδιών, εμπλέκοντας κάθε φάσμα της κοινωνίας.

Η Κύπρος συγκαταλέγεται ανάμεσα στα Κράτη - Μέλη που έχουν επισήμως κυρώσει τη Σύμβαση Λανζαρότε, η οποία και έχει τεθεί σε εφαρμογή από την 1η Ιουνίου 2015.

Η Κυπριακή Δημοκρατία έχει, επίσης, ψηφίσει τον «Περί της Πρόληψης και Καταπολέμησης της Σεξουαλικής Κακοποίησης, Σεξουαλικής Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας

¹ Εθνική Στρατηγική και Σχέδιο Δράσης για την Καταπολέμηση της Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας (2016). Ανακτήθηκε από: [http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/sws/sws.nsf/AII/102561EFF5781094C2257F9D003E02F3/\\$file/%CE%95%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%A3%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE,%2022.4.16.pdf](http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/sws/sws.nsf/AII/102561EFF5781094C2257F9D003E02F3/$file/%CE%95%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%A3%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE,%2022.4.16.pdf)

² Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Προστασία του Παιδιού από τη Σεξουαλική Εκμετάλλευση και Σεξουαλική Κακοποίηση (Λανζαρότε, 25.X.2007). Ανακτήθηκε από: [http://www.childcom.org.cy/ccr/ccr.nsf/AII/382C262CDF37EC3F-C2257DC6003EB6F6/\\$file/%CE%A3%CF%8D%CE%B-C%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%20](http://www.childcom.org.cy/ccr/ccr.nsf/AII/382C262CDF37EC3F-C2257DC6003EB6F6/$file/%CE%A3%CF%8D%CE%B-C%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%20)

[http://www.childcom.org.cy/ccr/ccr.nsf/AII/382C262CDF37EC3F-C2257DC6003EB6F6/\\$file/%CE%A3%CF%8D%CE%B-C%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%20-GR.pdf](http://www.childcom.org.cy/ccr/ccr.nsf/AII/382C262CDF37EC3F-C2257DC6003EB6F6/$file/%CE%A3%CF%8D%CE%B-C%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%20-GR.pdf)

Ένα στα Πέντε παιδιά είναι θύμα σεξουαλικής κακοποίησης στην Κύπρο

Έρευνα του Πανεπιστημίου Κύπρου (Τμήμα Ψυχολογίας), Δεκέμβριος 2015
<http://www.familyviolence.gov.cy/upload/20160512/1463045787-17392.pdf>

Σχετική έρευνα του Πανεπιστημίου Κύπρου^{*} η οποία καταδεικνύει ότι η έκταση των περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών στον τόπο μας είναι η ίδια όπως και στον ευρωπαϊκό χώρο, όπου «Ένα στα Πέντε» παιδιά πέφτει θύμα κακοποίησης ή και εκμετάλλευσης.

^{*} Διακίδου, Ε. Α., Φάντη, Κ., Καραγιάννη, Ε., Χατζηχαράλαμους, Μ., & Κατσιμίχα, Ε. (2015). Έκθεση Ερευνητικού Προγράμματος «Ένα στα Πέντε», «Ενίσχυση των εθνικών πολιτικών αρχών για την εξάλειψη της σεξουαλικής βίας κατά των παιδιών: Ένα έργο του Συμβουλίου της Ευρώπης που περιλαμβάνει πιλοτικές πρωτοβουλίες στην Κύπρο». Λευκωσία: Πανεπιστήμιο Κύπρου, Τμήμα Ψυχολογίας. Ανακτήθηκε από: <http://www.familyviolence.gov.cy/upload/20160512/1463045787-17392.pdf>

Νόμο του 2014» (91(Ι)/2014)³ που αποτελεί, ουσιαστικά, εναρμόνιση της κυπριακής νομοθεσίας με τη Σύμβαση Λανζάρτε και επικύρωση της Ευρωπαϊκής Οδηγίας 2011/93/ΕΕ⁴. Σκοπός του Νόμου είναι η λήψη μέτρων για την πρόληψη, καταστολή και καταπολέμηση των αδικημάτων της σεξουαλικής κακοποίησης και σεξουαλικής εκμετάλλευσης παιδιών, της παιδικής πορνογραφίας και της άγρας παιδιών για σεξουαλικούς σκοπούς, καθώς επίσης, η προστασία και στήριξη των θυμάτων, η δημιουργία μηχανισμών ελέγχου και εποπτείας θυμάτων και η προώθηση της διεθνούς συνεργασίας

για την εφαρμογή των πιο πάνω μέτρων (άρθρο 3).

Οι πιο πάνω Νομοθεσίες, αφενός, διαμορφώνουν ένα ισχυρό και ευρύ νομικό πλαίσιο προστασίας των παιδιών με αυξημένες ευθύνες στο Κράτος για πρόληψη και αντιμετώπιση της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης παιδιών αφετέρου, επιβάλλουν, μέσα από τις σχετικές πρόνοιές τους, την κινητοποίηση πολλών ομάδων της κοινωνίας των πολιτών για αντιμετώπιση του φαινομένου.

Σχετική έρευνα του Πανεπιστημίου Κύπρου καταδεικνύει ότι η έκταση των περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών στον τόπο μας είναι η ίδια όπως και στον ευρωπαϊκό χώρο, όπου «Ένα στα Πέντε» παιδιά πέφτει θύμα κακοποίησης ή και εκμετάλλευσης.

Τα στοιχεία αυτά επέβαλαν την ανάγκη για χάραξη μιας συνολικής πολιτικής και την εφάρμογη συγκεκριμένων δράσεων, σε όλα τα επίπεδα, για αντιμετώπιση του φαινομένου. Η προσπάθεια αυτή κρίθηκε ότι μπορεί να επιτευχθεί μέσα από τη διαμόρφωση μιας

³ Ο Περί της Πρόληψης και της Καταπολέμησης της Σεξουαλικής Κακοποίησης, της Σεξουαλικής Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας Νόμος του 2014 (91(Ι)/2014). Ανακτήθηκε από: http://www.cylaw.org/nomoi/enop/non-ind/2014_1_91/full.html

⁴ Οδηγία 2011/92/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13ης Δεκεμβρίου 2011 σχετικά με την καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας και την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιο 2004/68/ΔΕΥ του Συμβουλίου (2011). Ανακτήθηκε από: http://www.moec.gov.cy/dde/nomothesia/via_oikogeneia/odigia_2011_92_ee_sexualiki_kakopoiisi_paidion.pdf

Εθνικής Στρατηγικής και ενός ξεκάθਾਰου Σχεδίου Δράσης, τα οποία αφορούν, όχι μόνο στις νομικές, αλλά και στις ηθικές ευθύνες όλων και προτείνουν τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων μέσα από στοχευμένες δράσεις και πρωτοβουλίες.

Η εκπόνηση της Εθνικής Στρατηγικής αποφασίστηκε από το Υπουργικό Συμβούλιο, στις 13 Ιουλίου 2015 και για τον σκοπό αυτό δημιουργήθηκε Διυπουργική Επιτροπή που αποτελείται από τα Υπουργεία Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Υγείας, Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης, Παιδείας και Πολιτισμού. Ειδική Σύμβουλος της Διυπουργικής Επιτροπής διορίστηκε από την Κυβέρνηση η νομικός Αναστασία Παπαδοπούλου.

Τον Μάρτιο 2016 δημοσιοποιήθηκε η Εθνική Στρατηγική και το Σχέδιο Δράσης για την Καταπολέμηση της Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας, με πρώτο στόχο:

«Όλα τα παιδιά (πρέπει) να έχουν την ευκαιρία να μεγαλώσουν σε συνθήκες ασφάλειας, με όλα τα εφόδια, έτσι ώστε να μπορέσουν να αναπτύξουν υγιείς σχέσεις, χωρίς να χρειαστεί να αντιμετωπίσουν οποιαδήποτε μορφή σεξουαλικής εκμετάλλευσης ή κακοποίησης, ελεύθερα από κάθε μορφή σεξουαλικής βλάβης» (σελ. 2).

Το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, συμμετέχοντας στη Διυπουργική Επιτροπή, συνεργάστηκε με τα άλλα Υπουργεία καθώς και με την Ειδική Σύμβουλο της Επιτροπής ώστε να διαμορφωθεί η Εθνική Στρατηγική για την Καταπολέμηση της Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο εκπόνησε τριετές Σχέδιο Δράσης (2016-2019), το οποίο και ενσωματώθηκε στην Εθνική Στρατηγική. Στο Σχέδιο Δράσης, το θέμα της πρόληψης της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης των παιδιών τίθεται στο επίκεντρο της προσπάθειας μέσα από την προώθηση της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολεία, ενώ παράλληλα καταβάλλεται συστηματική προσπάθεια ευαισθητοποίησης και ενδυνάμωσης των εκπαιδευτικών στην αναγνώριση και διαχείριση περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών.

Τον συντονισμό της όλης προσπάθειας για διαμόρφωση και υλοποίηση του Σχεδίου Δράσης, με στόχο την προώθηση της Εθνικής Στρατηγικής, ανέλαβε η **Συντονιστική Επιτροπή Πρόληψης και Καταπολέ-**

μησης Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης Παιδιών του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, η οποία συστάθηκε τον Φεβρουάριο του 2015 και βρίσκεται κάτω από την εποπτεία της Γενικής Διευθύντριας. Η Επιτροπή είναι διατμηματική και σε αυτή συμμετέχουν εκπρόσωποι από τις τρεις Διευθύνσεις (Δημοτική Εκπαίδευση, Μέση Γενική Εκπαίδευση, Μέση Τεχνική και Επαγγελματική Εκπαίδευση) και Υπηρεσίες του Υπουργείου (Υπηρεσία Συμβουλευτικής και Επαγγελματικής Αγωγής ΥΣΕΑ, Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας ΥΕΨ), καθώς και εκπρόσωποι από τον χώρο της Ειδικής Εκπαίδευσης. Ήδη, μια σειρά από πολυεπίπεδες ενέργειες και δράσεις έχουν υλοποιηθεί, ενώ άλλες τροχοδρομούνται.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η Συντονιστική Επιτροπή προχώρησε στην ανάρτηση σχετικής εγκυκλίου⁵, ενημερώνοντας τους εκπαιδευτικούς⁶ όλων των βαθμίδων για την υποχρέωσή τους έναντι της Νομοθεσίας να αναγνωρίζουν περιστατικά και να προωθούν αναφορά στις Αρμόδιες Αρχές, εκεί όπου υπάρχει εύλογη υποψία ότι παιδί/παιδιά πιθανόν να υπόκειται/νται σε σεξουαλική κακοποίηση ή/και εκμετάλλευση.

Η έκδοση του παρόντος εγχειριδίου με διευρυμένες πληροφορίες για το θέμα είναι συμπληρωματική της εγκυκλίου και αναμένεται ότι θα συμβάλει στην αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση και στην κατάλληλη προσέγγιση των θεμάτων που σχετίζονται με την αναγνώριση και διαχείριση περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών από όλους τους εμπλεκόμενους στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Το παρόν εγχειρίδιο, συγκεκριμένα, στοχεύει στο πιο κάτω:

- **να γίνει κατανοητό τι συνιστά σεξουαλική κακοποίηση παιδιών, ποιες είναι οι συνέπειές της στα παιδιά και ποιες οι ενδείξεις για πιθανή σεξουαλική κακοποίηση τόσο για τα παιδιά – θύματα όσο και για τους δράστες,**
- **να γίνουν κατανοητά τα στάδια σεξουαλικής ανάπτυξης και οι αναμενόμενες σεξουαλικές συμπεριφορές των παιδιών, συγκρινόμενες με συμπεριφορές που χαρακτηρίζονται ως επιβλαβείς,**
- **να δοθούν ενδεικτικές κατευθυντήριες γραμμές, ώστε να τηρούνται βασικές διαδικασίες**

⁵ Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού. (2016). Πολιτική σε σχέση με τη διαχείριση αναφοράς περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης στα σχολεία, Εγκύκλιος, 11 Φεβρουαρίου 2016 (Αρ. Φακ.: 11.2.11.1, 11.2.11.5, 11.2.11.6). Λευκωσία: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού. Ανακτήθηκε από: <http://enimerosi.moec.gov.cy/archeia/1/ypp3736a>

⁶ Σημειώνεται ότι για τις ανάγκες του παρόντος εγχειριδίου όπου υιοθετείται το αρσενικό γένος εξυπακούεται ότι αναφέρεται και στο θηλυκό γένος: π.χ. όπου αναφέρεται ο εκπαιδευτικός εννοείται και η εκπαιδευτικός, όπου αναφέρεται μαθητής εννοείται και η μαθήτρια κ.ο.κ.

(πρωτόκολλο ενεργειών) για τη διαχείριση περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης ανηλίκων, τα οποία αναφέρονται στο σχολείο ή εκδηλώνονται στον χώρο του σχολείου,

- **να γίνουν κατανοητές οι βασικές προληπτικές δράσεις, που καλείται να εφαρμόσει η σχολική μονάδα σύμφωνα με τις οδηγίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού σε σχέση με τη σεξουαλική κακοποίηση παιδιών.**

Η σεξουαλική κακοποίηση συνιστά μια από τις πιο σοβαρές μορφές βίας εναντίον των παιδιών και η προστασία τους μια από τις πιο επιτακτικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι σύγχρονες κοινωνίες. Τα παιδιά, λόγω της φυσικής τους αδυναμίας και της ευάλωτης θέσης τους, εξαρτώνται πλήρως από τους ενήλικες και κάθε μορφή βίας εναντίον τους, ειδικότερα η σεξουαλική βία, τα αποστερεί από το δικαίωμα της ευημερίας και διαταράσσει την κοινωνικοποίησή τους. Τα σχολεία, ως σημαντικά κοινωνικά πλαίσια, αλλά κυρίως οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί μπορούν να συμβάλουν πολύ αποφασιστικά στην πρόληψη του φαινομένου και στην προστασία των παιδιών. Ο ρόλος τους είναι ιδιαίτερα καθοριστικός στο να διδάξουν τα παιδιά πώς να κάνουν υγιείς επιλογές και να λαμβάνουν πληροφορημένες αποφάσεις για τη ζωή τους, ώστε να προστατεύουν τον εαυτό

τους από τη σεξουαλική κακοποίηση. Επίσης, καλλιεργώντας την εμπιστοσύνη και τις θετικές σχέσεις με τα παιδιά μπορούν να τα ενδυναμώσουν και να τα ενισχύσουν, προκειμένου να μιλήσουν για σοβαρά θέματα που τα απασχολούν και τα βασανίζουν.

Η σεξουαλική κακοποίηση παιδιών απαιτεί την εμπλοκή όχι μόνο του κράτους αλλά και του συνόλου της κοινωνίας, τόσο για την καταπολέμηση του φαινομένου όσο και για την πρόληψή του, ώστε να προστατευτούν τα παιδιά, για να μην πέσουν θύματα τέτοιων εγκλημάτων. Καλούμαστε όλοι να καταβάλουμε, ο καθένας με τον δικό του τρόπο, την προσπάθεια που μας αναλογεί, παρακινούμενοι από τις νομικές, τις κοινωνικές και κυρίως τις ηθικές μας υποχρεώσεις για την προστασία των παιδιών. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο ο ρόλος των εκπαιδευτικών αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία, αφού είναι οι άνθρωποι της «πρώτης γραμμής». Η ευαισθητοποίηση και η ανάπτυξη δεξιοτήτων, μπορούν να συμβάλουν καθοριστικά, ώστε να αντιλαμβάνονται και να διαχειρίζονται με τον κατάλληλο τρόπο περιστατικά σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών. Ως εκ τούτου, οποιαδήποτε προσπάθεια για ενημέρωση και εξοικείωσή με το θέμα αυτό, κρίνεται αναγκαία και σημαντική.

ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ ΠΑΙΔΙΩΝ

2.1. Ορισμός Σεξουαλικής Κακοποίησης Παιδιών

Στη Νομοθεσία του 2014⁷ αναφέρονται και περιγράφονται διάφορες περιστάσεις κατά τις οποίες διαπράττεται ποινικό αδίκημα σεξουαλικής φύσεως κατά ανηλίκων (άρθρα 6-10 και 15). Τα κύρια σημεία της Νομοθεσίας, με τα οποία ορίζεται η σεξουαλική κακοποίηση και εκμετάλλευση παιδιών, αναφέρονται στη συνέχεια.

Η Νομοθεσία, επίσης, ορίζει ως παιδί κάθε άτομο μέχρι την ηλικία των 18 χρόνων.

«**Σεξουαλική πράξη**» περιλαμβάνει οποιαδήποτε πράξη η οποία εύλογα θεωρείται:

(α) ως εκ της φύσεώς της σεξουαλική, ανεξάρτητα από τον σκοπό του προσώπου που προβαίνει σε αυτή, ή

(β) δυνατό να είναι ως εκ της φύσεώς της σεξουαλική και οι περιστάσεις υπό τις οποίες διενεργείται την καθιστούν σεξουαλική».

Τα κύρια σημεία της Νομοθεσίας, με τα οποία ορίζεται η σεξουαλική κακοποίηση και εκμετάλλευση παιδιών, είναι τα ακόλουθα:

Άρθρο 6

- Όποιος προκαλεί ένα παιδί να γίνει μάρτυρας σεξουαλικών πράξεων ή απεικόνισης σεξουαλικών πράξεων, ακόμα και αν το παιδί δεν συμμετέχει σε αυτές.
- Όποιος προκαλεί ένα παιδί να γίνει μάρτυρας σεξουαλικής κακοποίησης ή απεικόνισης σεξουαλικής κακοποίησης, ακόμα και αν το παιδί δεν συμμετέχει σε αυτές.
- Όποιος συμμετέχει σε σεξουαλική πράξη με παιδί, όταν γίνεται κατάχρηση θέσης εμπιστοσύνης, εξουσίας ή επιρροής πάνω στο παιδί, ή όταν γίνεται κατάχρηση της ευάλωτης θέσης του παιδιού

⁷ Ο Περί της Πρόληψης και της Καταπολέμησης της Σεξουαλικής Κακοποίησης, της Σεξουαλικής Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας Νόμος του 2014 (91(Ι)/2014). Ανακτήθηκε από: http://www.cylaw.org/nomoi/enor/non-ind/2014_1_91/full.html

λόγω διανοητικής ή σωματικής αναπηρίας ή κατάστασης εξάρτησης, ή όταν γίνεται χρήση εξαναγκασμού, βίας ή απειλής.

- Όποιος εξαναγκάζει παιδί ή χρησιμοποιεί βία ή απειλές προς το παιδί προκειμένου να τελέσει σεξουαλική πράξη με τρίτο πρόσωπο.

Άρθρο 7

- Όποιος προκαλεί τη συμμετοχή ενός παιδιού σε πορνογραφικές παραστάσεις ή προωθεί ένα παιδί να συμμετέχει σε αυτές ή αποκομίζει κέρδη από τη συμμετοχή του παιδιού σε πορνογραφικές παραστάσεις με ή χωρίς τη χρήση της τεχνολογίας, της πληροφορικής και των επικοινωνιών.

Άρθρο 8

- Όποιος αποκτά πρόσβαση σε παιδική πορνογραφία μέσω της τεχνολογίας της πληροφορικής και των επικοινωνιών ή όποιος διανέμει, διαδίδει ή μεταδίδει υλικό παιδικής πορνογραφίας.

Άρθρο 9

- Όποιος προτείνει σε παιδί μέσω τεχνολογίας,

πληροφορικής και των επικοινωνιών να το συναντήσει, με σκοπό την τέλεση σεξουαλικής πράξης μαζί του ή την παραγωγή πορνογραφικού υλικού.

Άρθρο 10

- Όποιος διοχετεύει υλικό που προβάλλει ευκαιρίες για τη διάπραξη οποιουδήποτε εγκλήματος όπως αναφέρεται στα άρθρα 6 και 9 της νομοθεσίας.

Άρθρο 15

- Όποιος αποπειράται, συνδράμει, υποκινεί, συνεργεί για τη διάπραξη των αδικημάτων που προβλέπονται στον νόμο.

Επιβαρυντικοί παράγοντες

Όταν η σεξουαλική κακοποίηση ή εκμετάλλευση υφίσταται στις περιστάσεις όπου:

- Γίνεται κατάχρηση της θέσης εμπιστοσύνης, εξουσίας ή επιρροής πάνω στο παιδί από οποιοδήποτε άτομο που συμμετέχει σε σεξουαλική πράξη με παιδί.
- Γίνεται κατάχρηση της ευάλωτης θέσης ενός παι-

διού, κυρίως λόγω διανοητικής ή σωματικής αναπηρίας ή άλλης κατάστασης εξάρτησης.

- Υπάρχει συμμετοχή παιδιού σε σεξουαλική πράξη με χρήση εξαναγκασμού, βίας ή απειλής.

2.2. Τι μπορεί να θεωρείται σεξουαλική κακοποίηση ή/και εκμετάλλευση παιδιών

Είδη/ μορφές

Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως δεν είναι απαραίτητο να εμπλέκεται πράξη διεύθυνσης, βίας, πόνος ή ακόμη και άγγιγμα, για να θεωρείται μια πράξη ως σεξουαλική κακοποίηση. Η σεξουαλική κακοποίηση παιδιών μπορεί να περιλαμβάνει σωματική και μη σωματική δραστηριότητα.

A) Μερικά παραδείγματα πράξεων με σωματική δραστηριότητα (αγγίγματα) περιλαμβάνουν:

- Άγγιγμα στα γεννητικά όργανα του παιδιού ή/και στα άλλα ιδιωτικά μέρη του σώματος.
- Εξαναγκασμός ενός παιδιού να αγγίξει τα γεννητικά όργανα κάποιου άλλου ατόμου, ενήλικα ή ανηλίκου.
- Εξαναγκασμός ενός παιδιού να παίξει σεξουαλικά παιχνίδια ή να έχει σεξουαλική επαφή, βάζοντας αντικείμενα ή μέρη του σώματος (όπως τα δάχτυλα, τη γλώσσα ή το πέος) μέσα στον κόλπο, στο στόμα ή στον πρωκτό του παιδιού για σεξουαλική ικανοποίηση του θύτη.

B) Μερικά παραδείγματα πράξεων μη σωματικής δραστηριότητας (χωρίς αγγίγματα) περιλαμβάνουν:

- Προβολή πορνογραφικού υλικού σε ένα παιδί.
- Σκόπιμη έκθεση των γεννητικών οργάνων ενός ενήλικα σε ένα παιδί.
- Φωτογράφιση ενός παιδιού σε σεξουαλικές στάσεις.
- Ενθάρρυνση ή εξαναγκασμός του παιδιού να παρακολουθεί ή να ακούει σεξουαλικές πράξεις.
- Παρακολούθηση, με ανάρμοστο τρόπο, ενός παιδιού, όταν γδύνεται ή όταν κάνει μπάνιο.
- Υπάρχει, επίσης, το σοβαρό και αυξανόμενο πρόβλημα των ανθρώπων που παράγουν και 'κατεβάζουν' (download) υλικό παιδικής πορνογραφίας στο διαδίκτυο με σεξουαλικές απεικονίσεις παιδιών (φωτογραφίες ή/και βίντεο). Όποιος παρακολουθεί εικόνες παιδικής κακοποίησης, θεωρείται ως εάν να συμμετέχει στην κακοποίηση του παιδιού.

Σημειώνεται ότι όλες οι πιο πάνω συμπεριφορές αποσκοπούν στη σεξουαλική διέγερση και ικανοποίηση του θύτη.

Γ) Σεξουαλικής φύσης αγγίγματα μεταξύ μαθητών/ ανηλίκων:

Είναι σημαντικό να γίνει αναφορά και στα σεξουαλικής φύσης αγγίγματα μεταξύ μαθητών/ανηλίκων τα οποία, πιθανόν, σε κάποιες περιστάσεις, να θεωρηθούν ως σεξουαλική κακοποίηση.

Κύρια κριτήρια διάκρισης της σεξουαλικής κακοποίησης με αγγίγματα από τα οποιαδήποτε αναμενόμενα αγγίγματα μεταξύ των μαθητών μπορεί να είναι η διαφορά ηλικίας, η διαφορά στη σωματική διάπλαση των μαθητών ή/και η ύπαρξη πράξεων με εξαναγκασμό και απειλή (το θέμα αυτό θα αναπτυχθεί περαιτέρω στα επόμενα κεφάλαια του Εγχειριδίου).

Για τα παιδιά των ηλικιών μέχρι 5 ετών, απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή στη διαχείριση των περιστατικών, επειδή, ακόμη και όταν διαπιστωθεί ότι υπάρχει ενδεχόμενη κακοποίηση ενός παιδιού από άλλο, λόγω της πολύ νεαρής ηλικίας τους, τα παιδιά δεν συνειδητοποιούν ότι οι πράξεις τους προκαλούν ζημιά ή τραύμα στο άλλο παιδί. Στα περιστατικά παιδιών μέχρι 5 ή 6 ετών, θα πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη σημασία, με ειδικούς χειρισμούς, πιθανόν και με την εμπλοκή άλλων ειδικών από την αρχή της εμφάνισης των οποιωνδήποτε επιβλαβών συμπεριφορών.

Συχνότητα

Το Συμβούλιο της Ευρώπης⁸ αναφέρει ότι ένα στα πέντε παιδιά μέχρι την ηλικία των 18 χρόνων έχει βιώσει κάποιου είδους σεξουαλική βία. Είναι δύσκολο να γίνει διερεύνηση του φαινομένου της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών, για πολλούς λόγους, κυρίως, επειδή τα ίδια τα παιδιά, πιθανόν, να μην αναγνωρίζουν ότι αυτό που τους συμβαίνει είναι κακοποίηση. Επίσης, το πότε μια συμπεριφορά ορίζεται ως κακοποίηση, μπορεί να μην είναι ξεκάθαρο. Ταυτόχρονα, είναι δύσκολο για οποιοδήποτε άτομο να αναφέρει ότι κακοποιήθηκε σεξουαλικά ως παιδί, λόγω του στίγματος γύρω από το θέμα, της ντροπής αλλά και του φόβου.

Έρευνα που έχει διεξαχθεί από το Τμήμα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου (2015)⁹ και μελετά, συγκεκριμένα, τα κυπριακά δεδομένα, αναφέρει ότι ένα στα πέντε παιδιά έχει βιώσει κάποιου είδους σε-

⁸ Lalor, K., & McElvaney R. (2010). *Overview of the nature and extent of child sexual abuse in Europe. In Protecting children from sexual violence – A comprehensive approach*. Strasbourg: Council of Europe και http://www.coe.int/t/dg3/children/1in5/default_en.asp

⁹ Διακίδου, Ε. Α., Φάντη, Κ., Καραγιάννη, Ε., Χατζηκαράλαμπος, Μ., & Κατσιμάχα, Ε. (2015). *Έκθεση Ερευνητικού Προγράμματος «Ένα στα Πέντε»*, «Ενίσχυση των εθνικών πολιτικών αρχών για την εξάλειψη της σεξουαλικής βίας κατά των παιδιών: Ένα έργο του Συμβουλίου της Ευρώπης που περιλαμβάνει πιλοτικές πρωτοβουλίες στην Κύπρο». Λευκωσία: Πανεπιστήμιο Κύπρου, Τμήμα Ψυχολογίας. Ανακτήθηκε από: <http://www.familyviolence.gov.cy/upload/20160512/1463045787-17392.pdf>

ξουαλική κακοποίηση, ενώ σε κάποιες μορφές το ποσοστό είναι ένα στα τέσσερα (π.χ., σεξουαλική κακοποίηση μέσω διαδικτύου), ενώ σε άλλες είναι λιγότερο από ένα στα εκατό (π.χ., εκπόρνευση).

Περιβάλλον

Στις περισσότερες περιπτώσεις θυματοποίησης παιδιού, η σεξουαλική κακοποίηση έχει γίνει από άτομο του οικείου ή/και οικογενειακού περιβάλλοντος¹⁰. Βεβαίως, υπάρχει πάντοτε κίνδυνος η κακοποίηση να συμβεί και από κάποιο άγνωστο άτομο, αλλά συνήθως συμβαίνει από άτομο, το οποίο το παιδί εμπιστεύεται και με το οποίο νιώθει οικεία. Το γεγονός αυτό ενισχύει και την αδυναμία του παιδιού να αναφέρει την κακοποίηση που υφίσταται σε κάποιο άλλο άτομο, ενήλικα ή ανήλικο. Από τις έρευνες έχει διαπιστωθεί πως ένα μικρό ποσοστό παιδιών θα προχωρήσει με γνωστοποίηση της κακοποίησής του. Σύμφωνα με την Έρευνα στην Κύπρο, μόνο το 14% είχε αναφέρει το περιστατικό. Επιπλέον, έχει διαπιστωθεί πως σε αρκετές περιπτώσεις οι αναφορές προωθούνται από τα θύματα, μετά την ενηλικίωσή τους.

Γενικά, θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι το παιδί μπορεί να πιεστεί να κρατήσει σιωπή για το θέμα αυτό αφού, συνήθως, το άτομο που φέρεται ως δράστης είναι σε θέση που υπερέχει σε δύναμη, πιθανόν να απειλεί ότι θα ρίξει το φταίξιμο στο παιδί ή ότι θα βλάψει αγαπημένα του πρόσωπα. Πολλές φορές, μπορεί να κάνει το παιδί να νιώσει ότι ευθύνεται το ίδιο για αυτό που του συμβαίνει ή ακόμα να κάνει το παιδί να νιώθει άσχημα, γιατί έχει πάρει κάποιο δώρο, κ.λπ. Επίσης, κάποιες φορές, το παιδί μπορεί να μη συνειδητοποιεί ότι αυτό που συμβαίνει δεν είναι μέρος της καθημερινότητας, ένω, άλλοτε, νιώθει τύψεις, επειδή απολαμβάνει την προσοχή που του δίνεται.

2.3. Τι δε θεωρείται ως σεξουαλική κακοποίηση παιδιών - Συναινετικές δραστηριότητες μεταξύ ανηλίκων

Ηλικία συναίνεσης

Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι η ηλικία συναίνεσης, με βάση τον σχετικό με τη σεξουαλική κακοποίηση Νόμο του 2014, ορίζεται ως η ηλικία των δεκαεπτά (17) ετών και οποιαδήποτε σεξουαλική πράξη ή δραστηριότητα, κάτω της ηλικίας συναίνεσης, όπως έχει αναφερθεί στα άρθρα της σχετικής Νομοθεσίας, θεωρείται ποινικό αδίκημα.

Σύμφωνα με τη Νομοθεσία, δε θεωρούνται ποινικό

αδίκημα ορισμένες σεξουαλικές δραστηριότητες μεταξύ ανηλίκων ή μεταξύ παιδιού και ενήλικα.

Σεξουαλικές σχέσεις μεταξύ ανηλίκων

Συγκεκριμένα, στις περιπτώσεις όπου εμπλέκονται σε σεξουαλικές δραστηριότητες ανήλικοι, δηλαδή κάτω των 18 ετών και κάτω από την ηλικία συναίνεσης, δηλαδή 17 ετών, τότε οι πράξεις τους εξαιρούνται από τη Νομοθεσία και δε θεωρούνται ως ποινικό αδίκημα, εάν και εφόσον, τα εμπλεκόμενα παιδιά είναι άνω των 13 ετών, η διαφορά μεταξύ των δύο δεν υπερβαίνει τα τρία χρόνια ή βρίσκονται στα πλαίσια γάμου.

Οι συναινετικές σεξουαλικές πράξεις μεταξύ παιδιών άνω των 13 χρόνων και πριν την ηλικία συναίνεσης (17 χρόνων), που δεν αποτελούν ποινικό αδίκημα, αναφέρονται στα άρθρα 6, 7, 8, 9 της σχετικής Νομοθεσίας:

Συναινετικές δραστηριότητες:

- μαρτυρία σεξουαλικών πράξεων ή απεικόνιση σεξουαλικών πράξεων,
- συμμετοχή σε σεξουαλική πράξη με παιδί,
- παρακολούθηση, δια ζώσης ή με άλλα μέσα, πορνογραφικής παράστασης ή παιδικής πορνογραφίας,
- παραγωγή υλικού παιδικής πορνογραφίας,
- κατοχή υλικού παιδικής πορνογραφίας,
- πρόσκληση ή προσέγγιση παιδιού μέσω της τεχνολογίας της πληροφορικής και των επικοινωνιών.

Εννοείται ότι τα παιδιά έχουν παρόμοια ηλικία και παρόμοιο βαθμό ψυχολογικής και σωματικής ανάπτυξης ή ωριμότητας και οι δραστηριότητες δεν περιλαμβάνουν οποιαδήποτε κακοποίηση ή βία ή εκμετάλλευση ή εξαναγκασμό.

Παραδείγματα:

- Δε θεωρείται αδίκημα, εάν δύο ανήλικοι άνω των 13 χρόνων ανταλλάξουν μεταξύ τους γυμνές τους φωτογραφίες, αλλά είναι αδίκημα, εάν ένας από τους δύο, ακολουθώντας, δείξει αυτές τις φωτογραφίες σε άλλους. Αυτή η πράξη θα ισοδυναμούσε με διανομή παιδικής πορνογραφίας και δεν εξαιρείται.
- Η παροχή ανταλλάγματος για συμμετοχή σε σεξουαλική πράξη (όπως ένα δώρο) δεν εξαιρείται, εφόσον κάτι τέτοιο θα αποτελούσε το αδίκημα της παιδικής πορνείας, το οποίο δεν εξαιρείται.

Σεξουαλικές σχέσεις ανηλίκων με ενήλικες

Η Νομοθεσία, επίσης, επιτρέπει σχέσεις ανηλίκων με ανηλίκους, εάν και εφόσον ο ανήλικος είναι άνω των 13 ετών και δεν έχει πέραν των 3 ετών διαφορά ηλικίας με τον ενήλικα. Για παράδειγμα, επιτρέπονται οι σεξουαλικές δραστηριότητες/σχέσεις

¹⁰ Goodyear-Brown, P. (Ed.). (2011). *Handbook of Child Sexual Abuse: Identification, Assessment, and Treatment*. New Jersey: John Wiley & Sons.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως δεν είναι απαραίτητο να εμπλέκεται πράξη διείσδυσης, βίας, πόνος ή ακόμη και άγγιγμα, για να θεωρείται μια πράξη ως σεξουαλική κακοποίηση.

15χρονου με 18χρονο και 16χρονου με 19χρονο, εφόσον, δεν είναι αποτέλεσμα κακοποίησης, βίας, εκμετάλλευσης ή εξαναγκασμού.

Για όλα όσα προαναφέρθηκαν, θα πρέπει να επιδεικνύεται εκ μέρους του διδακτικού προσωπικού των σχολείων **μηδενική ανοχή** σε υποψίες ή σε περιστατικά σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών από οποιοδήποτε πρόσωπο, είτε ενήλικα είτε άλλον ανήλικο, ο οποίος χρειάζεται σε εξίσου σημαντικό βαθμό βοήθεια και στήριξη, έτσι ώστε να μειωθεί η πιθανότητα επανάληψης των μη αποδεκτών συμπεριφορών ή αδικημάτων σεξουαλικής φύσης.

2.4. Συνέπειες της σεξουαλικής κακοποίησης στα παιδιά

Οι επιδράσεις στα παιδιά, ως συνέπειες της σεξουαλικής κακοποίησης που βιώνουν, μπορεί να είναι άμεσες ή έμμεσες. Θα πρέπει να γνωρίζουμε, όμως, ότι δεν εμφανίζουν όλα τα παιδιά συμπτώματα και, ακόμη, ότι υπάρχουν περιπτώσεις όπου παιδιά που έχουν κακοποιηθεί, παραμένουν, φαινομενικά, λειτουργικά. Αυτό δεν ερμηνεύεται ότι τα παιδιά δεν επηρεάστηκαν από την κακοποίησή τους. Εξάλλου, όπως θα αναφερθεί και στη συνέχεια του κεφαλαίου, η ύπαρξη συμπτωματολογίας χρήζει διερεύνησης αλλά όχι πάντα βάσιμης υποψίας. Επιπλέον, θα πρέπει να γνωρίζουμε ότι αρκετές αλλαγές στη συμπεριφορά του παιδιού που οφείλονται σε σεξου-

αλική κακοποίησή του, συνήθως, παρουσιάζονται ή εμπεριέχονται σε άλλες κοινωνικές δυσκολίες που βιώνουν τα παιδιά και έτσι δεν τις καθιστά εύκολα αναγνωρίσιμες.

Τέλος, ως εκπαιδευτικοί θα πρέπει να έχουμε υπόψη ότι το κάθε παιδί αντιδρά με διαφορετικό τρόπο στο ψυχικό τραύμα που του δημιουργείται, όταν γίνεται αποδέκτης αφύσικης συμπεριφοράς. Συνεπώς, η δική μας παρατηρητικότητα καθίσταται αναγκαία στην προστασία και στη φροντίδα των παιδιών μας.

Άμεσες συνέπειες για τα παιδιά που κακοποιούνται

Εάν ένα παιδί βιώνει σεξουαλική κακοποίηση ή εκμετάλλευση, πιθανόν να παρουσιάσει ένα από τα πιο κάτω συμπτώματα. Διευκρινίζεται πως η συμπτωματολογία που αναφέρεται στη συνέχεια, **δεν υποδηλώνει, αυτόματα και αποκλειστικά, την ύπαρξη σεξουαλικής κακοποίησης ή εκμετάλλευσης παιδιού.**

Πιθανή Συμπτωματολογία¹¹:

- Ψυχοσωματικά συμπτώματα (π.χ., εφιάλτες, προβλήματα ύπνου, διαταραχές διατροφής, ξαφνική ανορεξία ή βουλιμία),
- Σωματικές ενδείξεις (π.χ., δυσκολίες στο περπά-

¹¹ ό.π.

τημα ή/και στην καθιστή θέση, πόνος ή μώλωπες στην περιοχή του στόματος ή των γεννητικών οργάνων, πόνος κατά την ούρηση, αίμα στα ούρα, σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, λοιμώξεις στα γεννητικά όργανα, εγκυμοσύνη),

- Απρόσμενες αλλαγές στη συμπεριφορά, τη διάθεση και την προσωπικότητα (π.χ., ξαφνική αποχή από το μάθημα της Φυσικής Αγωγής, απομόνωση, μείωση της επίδοσης στο σχολείο, ξαφνική ντροπαλότητα, κατάθλιψη, επιθετική συμπεριφορά σε ζώα, κατάχρηση ουσιών, αυτοκαταστροφική συμπεριφορά),
- Ντροπή για το σώμα, άρνηση του παιδιού να ξεντυθεί ή να αλλάξει ρούχα ενώπιον άλλου,
- Εκδήλωση ανάρμοστης σεξουαλικής συμπεριφοράς ή/και ακατάλληλης, για την ηλικία του παιδιού, γνώση σεξουαλικών θεμάτων, που εκδηλώνεται μέσα από σεξουαλική δραστηριότητα με παιχνίδια ή αντικείμενα που παραπέμπουν σε συμπεριφορές ενηλίκων,
- Ξαφνική απροθυμία να μένει το παιδί μόνο με συγκεκριμένο άτομο ή εμμονή για έναν καινούριο μεγαλύτερο φίλο και κατοχή αδικαιολογήτων δώρων ή χρημάτων,
- Παλινδρόμηση σε προγενέστερες συμπεριφορές (π.χ., πιπίλισμα δακτύλου, ενούρηση τη νύχτα).

Μακροπρόθεσμες Συνέπειες

Στις περιπτώσεις που ένα παιδί έχει κακοποιηθεί σεξουαλικά, πιθανόν να παρουσιάσει μακροπρόθεσμα τα πιο κάτω συμπτώματα στη συμπεριφορά του. Επαναλαμβάνεται ότι η συμπτωματολογία που αναφέρεται στη συνέχεια, δεν υποδηλώνει αποκλειστικά την ύπαρξη σεξουαλικής κακοποίησης ή εκμετάλλευσης.

Πιθανή Συμπτωματολογία¹²:

- Μετατραυματική αγχώδης διαταραχή, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει αγοραφοβία, κλειστοφοβία, φόβο ότι το ακολουθούν, φόβο να μείνει μόνο του κ.λπ.,
- Κατάθλιψη και σκέψεις αυτοκτονίας λόγω αυτοκατηγορίας και ενοχών,
- Παλινδρόμηση σε βρεφικές συμπεριφορές,
- Σεξουαλικό άγχος και σεξουαλικές διαταραχές,
- Χαμηλή αυτοεκτίμηση και χαμηλή αυτοεικόνα για το σώμα,
- Αδυναμία αποφυγής μελλοντικής θυματοποίησης (σεξουαλικής, κοινωνικής κ.λπ.),
- Τραυματικός δεσμός (εξάρτηση σε κακοποιητικές σχέσεις),

- Ψυχική ασθένεια,
- Φυγή από το σπίτι,
- Διαταραχές στην πρόσληψη τροφής,
- Υιοθέτηση μη υγιών συμπεριφορών για την κάλυψη των οδυνηρών συναισθημάτων (κατάχρηση ουσιών),
- Σωματικά προβλήματα που συνεχίζουν κατά την ενηλικίωση (ημικρανίες, πονοκέφαλοι, άσθμα κ.λπ.).

2.5. Παιδιά - Θύματα

Οι συνέπειες, και κυρίως οι άμεσες συνέπειες, που αναφέρθηκαν πιο πάνω, αποτελούν και ενδείξεις για πιθανή σεξουαλική κακοποίηση. Για πιο αποτελεσματική κατανόηση, γίνεται μια προσπάθεια ομαδοποίησης των ενδείξεων που μπορεί να παρουσιαστούν.

Τα παιδιά, συχνά, μας δείχνουν παρά μας λένε ότι κάτι τα αναστατώνει. Μπορεί να υπάρχουν πολλοί λόγοι για αλλαγές στη συμπεριφορά τους, αλλά αν προσέξουμε συνδυασμό ανησυχητικών ενδείξεων, μπορεί να χρειάζεται να καλέσουμε για βοήθεια ή συμβουλή ή να προχωρήσουμε σε αναφορά του περιστατικού.

Το παιδί μπορεί να παρουσιάσει μερικά από τα πιο κάτω σημάδια. Αυτά τα σημάδια δεν καταδεικνύουν ότι το παιδί έχει κακοποιηθεί. Αποτελούν ενδείξεις αλλά όχι γεγονότα. Είναι σημαντικό να είμαστε συνειδητοποιημένοι, χωρίς να βγάζουμε βεβαιωμένα συμπεράσματα.

Τι πρέπει να προσέξουμε στα παιδιά:

Ενδείξεις στη συμπεριφορά:

- Είναι υπερβολικά ευαίσθητα ή κλαίει με μη χαρακτηριστικό τρόπο, όταν τα αφήνεις.
- Έχουν δυσκολίες στον ύπνο, δε θέλουν να πάνε στο κρεβάτι, έχουν εφιάλτες, φόβο του σκοταδιού.
- Παλινδρομούν σε προηγούμενες ανώριμες συμπεριφορές (π.χ., πιπιλούν το δάκτυλο, βρέχουν το κρεβάτι).
- Αντιμετωπίζουν προβλήματα στο σχολείο: θέματα πειθαρχίας, φτωχή συγκέντρωση, αλλαγή στην επίδοση.
- Έχουν υπερβολικό φόβο για συγκεκριμένο πρόσωπο ή μέρος.
- Απομονώνονται.
- Παρουσιάζουν ξαφνικές και ανεξήγητες αλλαγές στη διάθεση.
- Γίνονται ασυνήθιστα μυστικοπαθή.
- Μιλούν για έναν νέο, μεγαλύτερο φίλο.

¹² ό.π.

- Βρίσκονται με ανεξήγητα χρήματα ή δώρα.
- Αποφεύγουν, αλλάζουν θέμα, όταν τους κάνεις ερωτήσεις ή έχουν απώλεια μνήμης.
- Μπορεί να εκδηλώνουν τάσεις φυγής.
- Δε θέλουν να είναι μόνα με ένα συγκεκριμένο παιδί ή νεαρό άτομο.

Μη κατάλληλες σεξουαλικές συμπεριφορές

- Ενεργούν με ακατάλληλο σεξουαλικό τρόπο σε παιχνίδια ή αντικείμενα.
- Επιζητούν σεξουαλικό ερεθισμό. Υπερβολικό άγγιγμα ή αυνανισμός σε δημόσιο χώρο.
- Χρησιμοποιούν λεξιλόγιο που δεν είναι κατάλληλο για την ηλικία τους.
- Για να αναφερθούν στα μέρη του σώματος, χρησιμοποιούν, ξαφνικά, νέες λέξεις, οι οποίες παραπέμπουν στο λεξιλόγιο ενός ενήλικα.
- Παίρνουν πρωτοβουλία για μη κατάλληλη σεξουαλική προσέγγιση με άλλα παιδιά. Παροτρύνουν άλλα παιδιά να συμμετέχουν σε σεξουαλικές πρά-

ξεις και γενικότερα συμπεριφέρονται με σεξουαλικά σαγηνευτικό τρόπο.

- Τοποθετούν πράγματα στο δικό τους αιδούο/κόλπο ή πρωκτό.
- Παρουσιάζονται σεξουαλικά επιθετικά ή/και θυματοποιούν τους συνομηλίκους τους ή μικρότερα παιδιά.
- Δείχνουν ασυνήθιστο ενδιαφέρον ή αποφυγή σεξουαλικών ιδεών και υλικού.

Σωματικές ενδείξεις

Θέματα υγείας

Για τα φυσικά σημάδια της σεξουαλικής κακοποίησης, που μπορεί να είναι σπάνια, είναι σημαντικό να υπάρχει ιατρική γνωμάτευση.

- Δυσφορία, πόνος, αιμορραγία, σημάδια, μώλωπες γύρω από τα γεννητικά όργανα, τον πρωκτό ή το στόμα,
- Αλλαγή χρώματος, φαγούρα, εκκρίσεις, μυρωδιά σε γεννητικά όργανα,

“Οι επιδράσεις στα παιδιά, ως συνέπειες της σεξουαλικής κακοποίησης που υφίστανται, μπορεί να είναι άμεσες ή έμμεσες.”

- Επίμονος ή επαναλαμβανόμενος πόνος κατά την ούρηση ή/και την αφόδευση,
- Συνεχιζόμενες μολύνσεις του ουροποιητικού συστήματος,
- Ατυχήματα ενοούρησης που δεν σχετίζονται με την εκπαίδευση τουαλέτας,
- Σεξουαλικά μεταδιδόμενες ασθένειες, εγκυμοσύνη,
- Γενικά παράπονα υγείας, χρόνιος πονοκέφαλος, πόνοι στο στομάχι, στον λαιμό.

Ανησυχία για την προσωπική εμφάνιση

- Κρύβουν τα δευτερεύοντα σεξουαλικά χαρακτηριστικά (καλύπτονται, φορούν χαλαρά ρούχα).
- Προσπαθούν να μην είναι ελκυστικά (σταματούν το μακιγιάζ, βάζουν βάρος).
- Φοβούνται να ξεντύνονται ή αρνούνται να ξεντυθούν στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής.

Ψυχολογικές και συναισθηματικές ενδείξεις

- Φαίνονται ανασφαλή.

- Παρουσιάζουν ξεσπάσματα θυμού.
- Παρουσιάζουν αυτοκαταστροφική συμπεριφορά (κόψιμο, κάψιμο ή άλλες δραστηριότητες που κάνουν κακό, κτυπούν το κεφάλι, αυτοτραυματίζονται, κάνουν χρήση αλκοόλ).
- Παρουσιάζουν άγχος και πανικό.
- Παρουσιάζουν κατάθλιψη.
- Έχουν αυτοκτονικές ιδέες.
- Παρουσιάζουν διατροφικές διαταραχές, αλλαγές στις διατροφικές συνήθειες (τρώνε πολύ αργά, πολύ γρήγορα).
- Κάνουν χρήση ουσιών.
- Έχουν δυσκολία να εστιάσουν την προσοχή τους, απώλεια ενδιαφέροντος και μειωμένη συμμετοχή σε δραστηριότητες που παλιότερα τα ενδιέφεραν και τα χαροποιούσαν.
- Παρουσιάζουν προβληματικές σχέσεις με τους συνομηλίκους.
- Παρουσιάζουν φόβο για τους άντρες.

- Έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση.
- Νιώθουν ή είναι απομονωμένα.
- Νιώθουν στιγματισμένα και ντροπισμένα.
- Παρουσιάζουν προβλήματα στη σεξουαλική τους ταυτότητα.

Κάθε ένα από τα σημεία δεν υποδηλώνει ότι ένα παιδί κακοποιείται σεξουαλικά, αλλά η παρουσία πολλών επιβάλλει να διερωτηθούμε για πιθανά προβλήματα ή δυσκολίες που βιώνει το παιδί και να εξετάσουμε το ενδεχόμενο να καλέσουμε βοήθεια. Χρειάζεται να λάβουμε υπόψη μας ότι μερικά από αυτά τα συμπτώματα μπορούν να εμφανιστούν και σε άλλες περιόδους στρες, όπως:

- Κατά τη διάρκεια ενός διαζυγίου,
- Θάνατος ενός μέλους της οικογένειας ή κατοικίδιου ζώου,
- Προβλήματα στο σχολείο ή με τους φίλους τους,
- Άλλα αγχωτικά ή τραυματικά γεγονότα.

2.6. Δράστες σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκων

Ο δράστης μπορεί να είναι ένας ενήλικας ή ακόμη ένα ανήλικο παιδί.

Ως εκπαιδευτικοί θα πρέπει να έχουμε πάντοτε υπόψη μας και το ενδεχόμενο πως ο θύτης θα μπορούσε να είναι και ένας εκπαιδευτικός ή άλλο πρόσωπο που εργάζεται στη σχολική μονάδα ή στον χώρο της εκπαίδευσης.

Ενήλικοι Δράστες

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι δράστες δεν παρουσιάζουν συγκεκριμένο προφίλ, το οποίο να τους χαρακτηρίζει και να τους ορίζει ως προς την οικονομική, επαγγελματική, κοινωνική ή την οικογενειακή τους κατάσταση ή με οποιαδήποτε άλλη ιδιότητά τους σε σχέση με το θύμα. Οι δράστες, συνήθως, παρουσιάζουν διαταραχές στην προσωπικότητά τους, ως αποτέλεσμα άλλων παραγόντων, οι οποίες όμως δεν διακρίνονται εύκολα στην καθημερινή συμπεριφορά τους.

Επιπλέον, τα σημάδια που καταδεικνύουν ότι ένας ενήλικας εκμεταλλεύεται τη σχέση του με το παιδί για σεξουαλικούς λόγους, δεν είναι πάντοτε προφανή.

Οι δράστες δεν παρουσιάζονται σαν 'τέρατα'. Συνήθως, είναι ικανοί στο να κερδίζουν την εμπιστοσύνη, φαίνονται καλοί, βοηθητικοί.

Μπορεί να αισθανόμαστε δυσφορία με τον τρόπο που παίζουν με τα παιδιά ή φαίνονται πάντα να τα

πλησιάζουν και να τους δίνουν προνόμια, να τα ευνοούν και να δημιουργούν λόγους να μένουν μόνοι μαζί τους.

Ενδεχομένως, να συντρέχει λόγος ανησυχίας για τη συμπεριφορά ενός ενήλικα, όταν:

- Δεν επιτρέπει σε ένα παιδί επαρκή προστασία της ιδιωτικής του ζωής ή να παίρνει τις δικές του αποφάσεις σχετικά με προσωπικά θέματα.
- Επιμένει σε συναισθηματικές σωματικές εκφράσεις όπως φιλιά, αγκαλιές, παιγνίδια πάλης, ακόμα και όταν το παιδί ξεκάθαρα δεν το θέλει.
- Ενδιαφέρεται υπερβολικά για τη σεξουαλική ανάπτυξη ενός παιδιού ή εφήβου.
- Επιμένει να έχει χρόνο μόνος με ένα παιδί, χωρίς να τον διακόπτουν ή χωρίς εποπτεία.
- Περνά τον περισσότερο ελεύθερο χρόνο του με παιδιά και δεν ενδιαφέρεται να περνά χρόνο με άτομα της ηλικίας του.
- Τακτικά, προσφέρεται να προσέχει παιδιά ή να τα παίρνει σε εξόδους κατά τη διάρκεια της νύχτας, μόνα τους.
- Αγοράζει στα παιδιά ακριβά δώρα ή τους δίνει χρήματα, χωρίς κάποιο προφανή λόγο.
- Συχνά, μπαίνει μέσα στο μπάνιο, όταν είναι μέσα παιδί ή έφηβος.
- Συμπεριφέρεται στο παιδί, δίνοντας του ιδιαίτερη σημασία, ως ένα από τα αγαπημένα του.
- Το κάνει να νιώθει ξεχωριστό σε σύγκριση με τα άλλα μέλη της οικογένειας.
- Διαλέγει ένα συγκεκριμένο παιδί.
- Το παιδί ή άλλα παιδιά φαίνονται να τον φοβούνται.
- Το παιδί ή άλλα παιδιά φαίνονται να μη θέλουν να μένουν μόνοι μαζί του.

Ανήλικοι δράστες: Τα παιδιά που κακοποιούν σεξουαλικά άλλα παιδιά

Είναι πιθανόν, κάποια παιδιά να εκδηλώσουν επιβλαβή συμπεριφορά προς άλλα ανήλικα άτομα, συνήθως νεαρότερα στην ηλικία από το παιδί δράστη.

Οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν, ήδη, επίγνωση του κινδύνου της σεξουαλικής κακοποίησης που κάνουν ενήλικες στα παιδιά. Υπάρχει, επίσης, αυξανόμενη κατανόηση ότι η συντριπτική πλειοψηφία των παιδιών που κακοποιούνται σεξουαλικά, κακοποιούνται από κάποιον που γνωρίζουν και εμπιστεύονται συχνά. Δυστυχώς, πολύ λίγοι ενήλικες αναγνωρίζουν ότι τα παιδιά και οι έφηβοι είναι δυνατόν να αποτελούν κίνδυνο για άλλα παιδιά.

Οι λόγοι για τους οποίους τα παιδιά βλάπτουν σεξουαλικά άλλους είναι περίπλοκοι, ποικίλοι και όχι πάντα προφανείς.

Στην πραγματικότητα, πάνω από το ένα τρίτο του συνόλου της σεξουαλικής κακοποίησης των παιδιών διαπράττεται από κάποιον κάτω από την ηλικία των 18 χρόνων¹³. Αυτό μπορεί να μην είναι εύκολο να αντιμετωπιστεί, επειδή οι ενήλικες δυσκολεύονται να αποδεχτούν ότι τα παιδιά ή οι έφηβοι που γνωρίζουν είναι ικανοί να εκμεταλλευτούν σεξουαλικά τους άλλους. Επίσης, δεν είναι πάντα εύκολο να διακρίνει κάποιος τη διαφορά μεταξύ φυσιολογικής σεξουαλικής περιέργειας και, ενδεχομένως, καταχρηστικής συμπεριφοράς.

Τα παιδιά, ιδιαίτερα τα μικρότερα, μπορούν να συμμετάσχουν σε ακατάλληλες αλληλεπιδράσεις, χωρίς να κατανοούν τον βλαβερό αντίκτυπο που έχουν στους άλλους. Για τον λόγο αυτό, είναι πιο χρήσιμο να μιλάμε για σεξουαλικά «επιβλαβή» συμπεριφορά ενός παιδιού και όχι σεξουαλικά «καταχρηστική» συμπεριφορά. Χρησιμοποιείται ο όρος σεξουαλικά «επιβλαβής» συμπεριφορά σε περιπτώσεις παιδιών μικρής ηλικίας, που μπορεί να συμμετάσχουν σε ακατάλληλες αλληλεπιδράσεις, χωρίς να κατανοούν τον βλαβερό αντίκτυπο που έχουν στους άλλους.

Στην Κύπρο, δεν υπάρχει ποινική ευθύνη για οποιοδήποτε άτομο, εάν αυτό είναι κάτω των 14 ετών. Ως εκ τούτου, συμπεριφορές που σε άλλη περίπτωση θα στοιχειοθετούσαν το αδίκημα της σεξουαλικής κακοποίησης, όταν παρουσιάζονται από παιδιά κάτω των 14 ετών, πρέπει να αντιμετωπίζονται διαφορετικά.

Τα παιδιά, από την ηλικία των 4 ή 5 ετών, **μπορεί, εν αγνοία τους**, να συμμετάσχουν σε σεξουαλικά επιβλαβείς συμπεριφορές.

Συνήθως, αλλά όχι πάντα, το παιδί ή νεαρό άτομο που προκαλεί τη βλάβη είναι μεγαλύτερο σε ηλικία από το θύμα.

Συχνά, το παιδί που υπέστη κακό νιώθει άβολα ή είναι συγχυσμένο σχετικά με το τι συμβαίνει, μπορεί όμως και να αισθάνεται ότι αυτό συμμετείχε πρόθυμα ή να κατηγορεί τον εαυτό του για την ύπαρξη αυτής της κατάστασης.

¹³ ό.π.

Πολλές φορές, το ένα ή και τα δύο παιδιά δεν καταλαβαίνουν ότι η συμπεριφορά είναι επιβλαβής. Οι σεξουαλικά επιβλαβείς συμπεριφορές από τα παιδιά και τους νέους είναι δυνατόν να κυμαίνονται από τον πειραματισμό, 'που έχει πάει πολύ μακριά', μέχρι σοβαρή σεξουαλική κακοποίηση.

Περαιτέρω αναφορά στις συμπεριφορές των παιδιών θα γίνει στα επόμενα κεφάλαια του εγχειριδίου.

Γιατί κάποια παιδιά βλάπτουν σεξουαλικά άλλα παιδιά

Οι λόγοι για τους οποίους τα παιδιά βλάπτουν σεξουαλικά άλλους είναι περίπλοκοι, ποικίλοι και όχι πάντα προφανείς. Κάποιες φορές, μπορεί να σχετίζονται με συναισθηματικούς παράγοντες. Κάποια παιδιά μπορεί να έχουν γίνει μάρτυρες σωματικής ή ψυχικής βίας στο σπίτι. Μπορεί να έχουν εκτεθεί σε σεξουαλικού περιεχομένου ταινίες, ηλεκτρονικά παιχνίδια ή υλικά που τους προκαλούν σύγχυση. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ένα παιδί ή έφηβος μπορεί να δράσει με μια παρόρμηση, χωρίς κακή πρόθεση, αλλά μπορεί να προκαλέσει βλάβη στον εαυτό του ή σε άλλα παιδιά.

Όποιοι και αν είναι οι λόγοι, χωρίς βοήθεια, κάποιοι σεξουαλικά κακοποιημένοι νέοι θα συνεχίσουν να κακοποιούν παιδιά, σεξουαλικά, ως ενήλικες. Είναι σημαντικό να ζητήσουμε συμβουλές και άμεση βοήθεια, όταν υπάρχει οποιαδήποτε ανησυχία ή ερώτηση σχετικά με ένα παιδί ή έφηβο.

Η επαγγελματική βοήθεια και συμβουλή χρειάζονται, για να καθορίσουν τον καλύτερο τρόπο στήριξης ενός παιδιού στη διαχείριση οποιωνδήποτε σχετικών παρορμήσεων.

Ένα από τα δυσκολότερα πράγματα για τους γονείς είναι να ανακαλύψουν ότι το παιδί τους μπορεί να έχει κακοποιήσει σεξουαλικά κάποιο άλλο παιδί. Σε αυτή την περίπτωση, η άρνηση, ο θυμός και το σοκ είναι φυσιολογικές αντιδράσεις. Αν δεν ανταποκριθούμε γρήγορα και με ευαισθησία, το αποτέλεσμα για το σύνολο της οικογένειας μπορεί να είναι καταστροφικό.

Για τον λόγο αυτό, είναι ζωτικής σημασίας να απευθυνθούμε για συμβουλές, σχετικά με το τι πρέπει να κάνουμε, το συντομότερο, εάν υποψιαζόμαστε ότι κάτι δεν πάει καλά. Η έγκαιρη βοήθεια για το παιδί ή νεαρό άτομο και την οικογένειά του μπορούν να κάνουν πραγματικά τη διαφορά. Τα στοιχεία δείχνουν ότι όσο πιο νωρίς πάρουν βοήθεια τα παιδιά, τόσο περισσότερες είναι οι πιθανότητες να τα εμποδίσουμε να προχωρήσουν σε μη επιτρεπτές συμπεριφορές και τόσο πιο ικανά καθίστανται να καλλιεργήσουν τις δεξιότητες που χρειάζονται για να ελέγχουν τη συμπεριφορά τους. Επειδή μια γρήγορη και άμεση ανταπόκριση μπορεί να βοηθήσει

στη μείωση των επιβλαβών συνεπειών για όλη την οικογένεια, είναι σημαντικό να πάρουμε επιστημονικές συμβουλές για το πώς θα ενεργήσουμε, μόλις αντιληφθούμε τα προειδοποιητικά σημάδια.

Το πρώτο βήμα, συνεπώς, είναι να αναγνωρίσουμε την αξία του να μιλάμε με κάποιον άλλον.

Ισχυροί δείκτες κινδύνου για επιβλαβή συμπεριφορά

Από τη θέση μας ως εκπαιδευτικοί παρατηρούμε διάφορες συμπεριφορές στα παιδιά. Θα ήταν καλό να έχουμε υπόψη μας πως υπάρχουν κάποιες συμπεριφορές που εκδηλώνουν τα παιδιά, που ενώ, αρχικά, μπορεί να μην τις θεωρήσουμε ως ανησυχητικές, εντούτοις όμως, μπορεί να υποδηλώνουν αυξημένη πιθανότητα θυματοποίησης άλλων παιδιών.

- Συνήθως ελαχιστοποιούν, δικαιολογούν ή αρνούνται την επίδραση των ακατάλληλων συμπεριφορών τους στους άλλους.
- Κάνουν τους άλλους να νιώθουν άβολα, με το να αγνοούν τα κοινωνικά σήματα για τα προσωπικά ή σεξουαλικά όρια και τα όρια των άλλων.
- Προτιμούν να περνούν τον χρόνο τους με πιο νεαρά παιδιά και όχι με συνομήλικους.
- Επιμένουν για φυσική επαφή με ένα παιδί, ακόμη και όταν το παιδί αντιστέκεται.
- Απαντούν σεξουαλικά σε τυπικές, φιλικές χειρονομίες ή χειρονομίες αγάπης (π.χ., αγκαλιά, φιλή στο μάγουλο).
- Προσφέρουν αλκοόλ, ναρκωτικά, σεξουαλικό υλικό ή ακατάλληλα 'προνόμια' στα νεαρότερα παιδιά.
- Εκδηλώνουν τη σεξουαλικότητα και την επιθετικότητα στη γλώσσα ή τη συμπεριφορά.
- Συμμετέχουν σε σεξουαλική κακοποίηση, διαδικτυακά ή προσωπικά, με κάποιο άτομο και εξαναγκάζουν για οποιαδήποτε σεξουαλική αλληλεπίδραση.
- Προωθούν τους νεότερους ή τα λιγότερο ισχυρά παιδιά, και όχι τους ομολόγους τους, να εξερευνήσουν τη σεξουαλική τους περιέργεια.
- Δείχνουν αδυναμία ελέγχου των ακατάλληλων σεξουαλικών συμπεριφορών που συνδέονται με άλλο παιδί, αν και αυτό ζητά να σταματήσουν.
- Παίρνουν τα μικρότερα παιδιά σε «μυστικούς» τόπους για να παίξουν «ειδικά» παιχνίδια γδυσίματος και αγγίγματος.

Είναι σημαντικό όλοι οι ενήλικες να γνωρίζουν τις πληροφορίες που απαιτούνται για την αναγνώριση δυνητικά επιβλαβών δραστηριοτήτων σε πρώιμο

στάδιο και να ζητήσουν βοήθεια, ώστε να μπορούν να σταματήσουν τις συμπεριφορές αυτές. Κάθε ενήλικας που νοιάζεται για τα παιδιά έχει ευκαιρία, τόσο ως εκπαιδευτικός όσο και ως πρότυπο, να δείξει στα παιδιά πώς να αλληλεπιδρούν χωρίς να βλάπτουν τους άλλους είτε ενώ είναι ακόμη παιδιά ή αργότερα ως ενήλικες.

Οι ενήλικες έχουν την επιπρόσθετη ευθύνη να διασφαλίσουν ότι όλα τα παιδιά που έχουν εμπλακεί σε μια επιβλαβή σεξουαλική κατάσταση, ανεξάρτητα από τον ρόλο τους, έχουν τη βοήθεια που χρειάζονται για υγιή και παραγωγική ζωή.

2.7. Διαδικτυακή κακοποίηση παιδιού και διαδικτυακή άγρα ανηλίκων

Η διαδικτυακή άγρα και η διαδικτυακή κακοποίηση ανηλίκων πραγματοποιούνται στα διάφορα chatrooms (ηλεκτρονικοί χώροι συνομιλίας) και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Η ενημέρωση για τη διαδικτυακή κακοποίηση παιδιού και διαδικτυακή άγρα ανηλίκων, είναι εξίσου σημαντικές με σκοπό την προστασία των ανηλίκων.

Ορολογία

Διαδικτυακή κακοποίηση

Είναι η κακοποίηση του ανηλίκου από κινητό τηλέφωνο ή το διαδίκτυο και περιλαμβάνει όλα τα πιο κάτω, με σεξουαλικό περιεχόμενο ή υπονοούμενο:

- 1) την κοροϊδία του ανηλίκου σε κάποιο chatroom,
- 2) τη λήψη αισχρών, εκφοβιστικών και προσβλητικών μηνυμάτων,
- 3) τη λήψη αισχρού/υβριστικού υλικού κατά τη διάρκεια συνομιλιών,
- 4) την κοροϊδία του ανηλίκου από άτομο, που έχει φτιάξει ένα ψεύτικο προφίλ και το χρησιμοποιεί ως μέσο για να τον εξευτελίζει,
- 5) τη δημοσίευση προσωπικών δεδομένων, χωρίς την άδεια του ανηλίκου,
- 6) τον αποκλεισμό του ανηλίκου από κάποια ομάδα ή ηλεκτρονική δραστηριότητα.

Οι δράστες, που πιθανόν να υπήρξαν οι ίδιοι θύματα εκφοβισμού ή κακοποίησης, μπορεί να τρέφουν

**Διαδικτυακή είναι
η κακοποίηση του
ανηλίκου από κινητό
τηλέφωνο ή το
διαδίκτυο**

“ Η ενημέρωση για τη διαδικτυακή κακοποίηση παιδιού και διαδικτυακή άγρα ανηλίκων είναι εξίσου σημαντικές με σκοπό την προστασία των ανηλίκων

αισθήματα ζήλιας και εκδίκησης προς το θύμα τους, να δυσκολεύονται να εκφράσουν με υγιή τρόπο τα συναισθήματά τους και, γενικά, επιδιώκουν την εκμετάλλευση του ανηλίκου. Ενδεχομένως και να διατηρούν διάφορους διαδικτυακούς λογαριασμούς.

Διαδικτυακή Άγρα Ανηλίκων (Grooming):

Αναφέρεται στην προσπάθεια για δημιουργία σχέσης (Grooming=προσφορά περιποίησης και φροντίδας) με τον ανήλικο με σκοπό την από κοινού συνάντησή τους και κατ' επέκταση την εκμετάλλευση/κακοποίησή του. Κάποιες φορές, οι δράστες εμφανίζονται με πλαστή ταυτότητα, παριστάνοντας ότι είναι οι ίδιοι παιδιά, ώστε να κερδίσουν την εμπιστοσύνη. Αυτό συνήθως επιτυγχάνεται με επίδειξη ενδιαφέροντος προς τον ανήλικο και απόδοση προνομίων στον ανήλικο. Ενδεικτικά αναφέρονται κάποια παραδείγματα:

- Κολακείες και προσφορά ευκαιριών για δουλειά μοντέλου, ειδικά σε νέες κοπέλες,
- Υποσχέσεις για συναντήσεις με διασημότητες και προσφορά δώρων,

- Θετική προσοχή ή συμπάθεια, όταν ο ανήλικος συζητά για προβλήματά του,
- Υποστήριξή του σε διάφορα θέματα που αφορούν τις σχέσεις του με άλλους.

Η Διαδικτυακή άγρα ανηλίκων περιλαμβάνει:

- α) Επίδειξη πορνογραφικού υλικού στον ανήλικο (σε κάποιες περιπτώσεις η διαδικτυακή άγρα ανηλίκων μπορεί να επιφέρει τη διαζώσης σεξουαλική κακοποίηση),
- β) Προσπάθεια μεταφοράς του θέματος συζήτησης σε πορνογραφικό περιεχόμενο,
- γ) Προσπάθεια του ενήλικα να αποσπάσει προσωπικές φωτογραφίες του ανηλίκου.

Οι δράστες ξεκινούν συζητήσεις με τα πιθανά θύματα με σκοπό να αναπτύξουν σχέση εμπιστοσύνης με αυτά και να αποσπάσουν όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες, σχετικά με τον τόπο διαμονής τους, τα ενδιαφέροντα, τα χόμπι και τις σεξουαλικές τους εμπειρίες. Οι συζητήσεις μπορεί να διαρκέσουν ημέρες, εβδομάδες, ακόμη και μήνες, μέχρι ο δράστης να αποκτήσει την εμπιστοσύνη του παιδιού.

Πώς μπορεί ένα παιδί να γίνει αντικείμενο διαδικτυακής σεξουαλικής κακοποίησης ή/και εκμετάλλευσης ή/και άγρας;

Ένα παιδί μπορεί να πέσει θύμα εκμετάλλευσης στο διαδίκτυο, χωρίς να υπάρξει συνάντηση διά ζώσης ή σωματική επαφή. Για παράδειγμα, ο δράστης θα μπορούσε να ζητήσει από το θύμα να στείλει γυμνές φωτογραφίες ή να τελέσει σεξουαλικές πράξεις μπροστά σε διαδικτυακή κάμερα και να στείλει τις εικόνες σε άλλους. Έχοντας κερδίσει ο δράστης την εμπιστοσύνη του παιδιού στο διαδίκτυο, ίσως του προτείνει να συναντηθούν διά ζώσης.

Επιπλέον, οι δράστες μπορεί να προσφύγουν σε απειλές, στην περίπτωση που το παιδί δεν ανταποκριθεί στα αιτήματά τους ή σταματήσει να ανταποκρίνεται μετά από την απόκτηση κάποιων πληροφοριών.

Ποιοι μπορεί να είναι ‘Δράστες’ και ‘Θύματα’

Ο δράστης μπορεί να είναι ένα άγνωστο άτομο ή και κάποιο άτομο, το οποίο διατηρεί στενές σχέσεις με την οικογένεια του θύματος.

Τα θύματα ίσως να είναι άτομα τα οποία διανύουν δύσκολη συναισθηματική περίοδο, βιώνουν κακοποιητικές σχέσεις ή παραμέληση και ψάχνουν κάποιο άτομο να το μοιραστούν, δεν έχουν στενό κύκλο φίλων ή/και νιώθουν αδυναμία στο να εκφράζουν τα συναισθήματά τους.

Όσον αφορά το προφίλ των θυμάτων είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι οποιοδήποτε παιδί μπορεί να πέσει θύμα και ότι όλα τα παιδιά διατρέχουν τον ίδιο κίνδυνο.

Πιθανές ενδείξεις διαδικτυακής θυματοποίησης παιδιού

Όποια μορφή κι αν έχει η αποπλάνηση ανηλίκου, πολλά νεαρά θύματα νιώθουν ευθύνη και ενοχές που συνέβη και δυσκολεύονται να ζητήσουν βοήθεια. Σε μερικές περιπτώσεις, ίσως να μην συνειδητοποιούν καν πως ό,τι συμβαίνει είναι κακοποίηση και μπορεί να πιστεύουν ότι έχουν σχέση με τον δράστη, έχοντας φτάσει να νιώθουν «κοντά του» και να τον εμπιστεύονται.

Πιθανές ενδείξεις ότι ένας ανήλικος είναι θύμα διαδικτυακής κακοποίησης ή διαδικτυακής άγρας ανηλίκων:

- Εκδηλώνει αλλαγή στη συμπεριφορά (συχνές μεταπτώσεις στη διάθεση, μειωμένη ανοχή σε υποδείξεις/εισηγήσεις, έπαρση ή μειωμένη αυτοπεποίθηση).
- Ασχολείται πολύ χρόνο με το διαδίκτυο.
- Ζητάει να είναι μόνος του, όταν έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο.

Τα θύματα ίσως να είναι άτομα τα οποία διανύουν δύσκολη συναισθηματική περίοδο, βιώνουν κακοποιητικές σχέσεις ή παραμέληση και ψάχνουν κάποιο άτομο να το μοιραστούν, δεν έχουν στενό κύκλο φίλων ή/και νιώθουν αδυναμία στο να εκφράζουν τα συναισθήματά τους.

- Αλλάζει βιαστικά ιστοσελίδα, όταν κάποιος άλλος κινείται προς το μέρος του.
- Δεν εκμυστηρεύεται/συζητά/αναφέρει πράγματα από την καθημερινότητά του.
- Είναι απαθής στο τι συμβαίνει γύρω του.
- Παρουσιάζει πτώση στη σχολική επίδοση.
- Παρουσιάζει δυσκολίες στον ύπνο.
- Έχει μειωμένη όρεξη για φαγητό και δραστηριότητες.

Κάθε ένα από τα σημεία δεν υποδηλώνει ότι ένα παιδί κακοποιείται σεξουαλικά, αλλά η παρουσία πολλών επιβάλλει να διερωτηθούμε για πιθανά προβλήματα ή δυσκολίες που βιώνει το παιδί και να εξετάσουμε το ενδεχόμενο να καλέσουμε βοήθεια.

03

ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΕΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΦΥΣΗΣ

Τα παιδιά εκδηλώνουν συμπεριφορές σεξουαλικής φύσης, γεγονός που αποτελεί υγιές κομμάτι της ανάπτυξής τους.

Στην καθημερινή εργασία, στη συσχέτιση και αλληλεπίδρασή μας με τα παιδιά, μπορούμε να παρατηρήσουμε όλο και περισσότερες καταστάσεις όπου παρουσιάζεται σεξουαλική συμπεριφορά. Κάποτε, αυτό προκαλεί ερωτηματικά και ανησυχία.

Τα παιδιά έρχονται πιο εύκολα σε επαφή με πληροφορίες, εικόνες, συμπεριφορές με σεξουαλικό περιεχόμενο. Μπορεί να χρησιμοποιούν ασαφείς πηγές πληροφοριών, όπως το διαδίκτυο, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τους φίλους. Το διαδίκτυο, ειδικά, κερδίζει έδαφος σαν πηγή πληροφόρησης. Η πληροφορία στο διαδίκτυο είναι διαθέσιμη, προσβάσιμη, με εικόνες, αλλά πολλές φορές δεν τα-

ριάζει στο γνωστικό επίπεδό τους. Πολλές από τις πληροφορίες είναι σχεδιασμένες για ενήλικες. Με τον τρόπο αυτό ενδέχεται τα παιδιά να δέχονται μη κατάλληλα μηνύματα για τη σεξουαλικότητα.

Ως εκπαιδευτικοί, πολλές φορές, αισθανόμαστε μια δυσκολία στη διαχείριση καταστάσεων και συμπεριφορών όπου εμπλέκεται η σεξουαλικότητα. Η δυσκολία αυτή μπορεί να δημιουργηθεί και όταν ερμηνεύονται οι συμπεριφορές του παιδιού από την προοπτική του ενήλικα (π.χ., να κοιτάζει κάτω από μια φούστα, να κάνει μπάνιο με τον γονιό).

Τίθενται συχνά ερωτήματα:

- Ανησυχούμε πάντα, όταν εκδηλώνονται σεξουαλικές συμπεριφορές και δραστηριότητες μεταξύ παιδιών;

- Ποιες είναι οι συμπεριφορές που αναμένονται;
- Πότε μια συμπεριφορά θεωρείται προβληματική;

Είναι σημαντικό να διαφοροποιήσουμε τα περιστατικά/καταστάσεις που αφορούν σε σεξουαλικές δραστηριότητες ανηλίκων και αποτελούν μέρος της διαδικασίας της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης από τα περιστατικά/καταστάσεις που αφορούν σε μη ασφαλή/επιβλαβή συμπεριφορά και ακόμα σε σεξουαλική κακοποίηση.

Για να μπορέσουμε να κάνουμε αυτή τη διαφοροποίηση, χρειάζεται να έχουμε βασικές πληροφορίες για:

- τις συμπεριφορές που αναμένονται σε μια υγιή σεξουαλική ανάπτυξη,
- τις συμπεριφορές που προβληματίζουν,
- τους παράγοντες εκείνους που θα βοηθήσουν σε μια αξιολόγηση της συμπεριφοράς.

3.1. Σεξουαλική ανάπτυξη παιδιών

Η σεξουαλικότητα είναι μια έννοια πολυδιάστατη, η οποία σχετίζεται με ένα ιδιωτικό και ταυτόχρονα κοινωνικό κομμάτι της ζωής. Περιβάλλεται με αξίες, στάσεις, συναισθήματα, αλληλεπιδράσεις, συμπεριφορές, ιδέες, μύθους, ταμπού. Αγγίζει το βαθύτερο είναι μας, το σώμα, την ψυχή και το πνεύμα, την κοινωνική θέση και τους ρόλους που ενσωματώνομαστε.

Η κατανόηση της ανθρώπινης σεξουαλικότητας σαν σύνθετο και πολυδιάστατο φαινόμενο προσεγγίζεται μέσα από πολλές οπτικές και θεωρήσεις

(ανθρωπολογική, βιολογική, ψυχολογική, κοινωνιολογική, ηθική, αισθητική, νομική). Υπάρχει μια εξελικτική διαδικασία-πορεία στη σεξουαλικότητα για να φτάσει στην ενήλικη μορφή και έκφρασή της.

Τα παιδιά περνούν από διάφορα στάδια ανάπτυξης, καθώς μεγαλώνουν. Κάθε παιδί είναι ένα άτομο και θα αναπτυχθεί με τον δικό του τρόπο και ρυθμό. Υπάρχουν γενικά αποδεκτές συμπεριφορές που συνδέονται με την ηλικία του παιδιού και το αναπτυξιακό του στάδιο. Η ευαισθητοποίηση, η συνειδητοποίηση και η περιέργεια για τα σεξουαλικά θέματα αλλάζει, καθώς τα παιδιά περνούν από τη βρεφική/νηπιακή ηλικία στη σχολική ηλικία και μετά στην εφηβεία. Οι συμπεριφορές που σχετίζονται με τη σεξουαλικότητα συμπεριλαμβάνουν τη σχέση με το σώμα τους, καθώς και εξερεύνηση με τα άλλα παιδιά της ίδιας ηλικίας.

3.2. Στάδια σεξουαλικής ανάπτυξης - Αναμενόμενες συμπεριφορές ηλικιακά¹⁴

Η περιγραφή των συμπεριφορών στα πλαίσια των σταδίων ανάπτυξης είναι ενδεικτική για μια υγιή σεξουαλική ανάπτυξη. Τονίζεται ξανά ότι κάθε παιδί αναπτύσσεται με τον δικό του ρυθμό. Δεν θα εμφανίσουν όλα τα παιδιά τις συμπεριφορές που θα αναφερθούν πιο κάτω ή, πιθανόν, να τις αναπτύξουν σε διαφορετικά στάδια.

Ακολουθούν πίνακες που περιγράφουν συμπεριφορές στα πλαίσια των σταδίων σεξουαλικής ανάπτυξης.

¹⁴ ΚΣΟΠ, & IPPF. (2014). *Δάφνη III: «Keep Me Safe»*: Μια ολοκληρωμένη εργαλειοθήκη για τη δημιουργία ενός προγράμματος που στοχεύει στην ενδυνάμωση των νέων με μαθησιακές δυσκολίες κατά της σεξουαλικής κακοποίησης και βίας. Parents Protect! (x.n.m.). *Child Sexual Abuse Warning signs*. Ανακτήθηκε από: https://www.parentsprotect.co.uk/warning_signs.htm Parents Protect! (x.n.m.). *Helping you understand the sexual development of children aged 5-11*. Ανακτήθηκε από: https://www.parentsprotect.co.uk/files/traffic_light_helping_you_understand_the_sexual_development_of_children_5-11.pdf Parents Protect! (x.n.m.). *Helping you understand the sexual development of children under the age of 5*. Ανακτήθηκε από: https://www.parentsprotect.co.uk/files/traffic_light_helping_you_understand_the_sexual_development_of_children_under_5.pdf

Οι συμπεριφορές που σχετίζονται με τη σεξουαλικότητα συμπεριλαμβάνουν τη σχέση με το σώμα τους, καθώς και εξερεύνηση με τα άλλα παιδιά της ίδιας ηλικίας

0-6 ετών

Βρέφος (0-1,5 ετών)

- Το παιδί αυτής της ηλικίας έχει ανάγκη από χάδια και αγκαλιές, που αποτελούν βασικό στοιχείο για τη δημιουργία θετικής σχέσης, αισθήματος ασφάλειας και εμπιστοσύνης.
- Μέσα από αυτά αρχίζει η ανακάλυψη του σώματός του:
 - Πιπιλίζει/βυζαίνει,
 - Φιλά,
 - Αγγίζει τα γεννητικά του όργανα, τυχαία ή σαν αντανάκλαστικό,
 - Το αγόρι μπορεί να έχει στύσεις.

Νήπιο (1,5-3 ετών)

- Έχει περιέργεια για το σώμα του.
- Εξερευνά το σώμα του.
- Κάνει 'αγκαλίτσες'.
- Ενδιαφέρεται, αγγίζει, δείχνει τα δικά του γεννητικά όργανα.
- Περιφέρεται γυμνό.
- Ενδιαφέρεται για το σώμα των άλλων. Δείχνει περιέργεια για τα γεννητικά όργανα άλλων προσώπων (γονέων, αδελφών, φίλων). Μπορεί να κοιτάζει ή/και να αγγίζει.
- Θέτει ερωτήσεις για το σώμα.
- Κάθεται στα γόνατα κάποιου.
- Μαθαίνει να χρησιμοποιεί την τουαλέτα.
- Χρησιμοποιεί 'κακές/άσχημες' λέξεις.
- Ανακαλύπτει τη διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών.
- Αναγνωρίζει σε ποιο φύλο ανήκει, χωρίς αυτό να είναι σταθερό.

Μικρό παιδί (3-6 χρόνων)

- Το παιδί σε αυτή την ηλικία μαθαίνει κανόνες, ανάμεσα στους οποίους συμπεριλαμβάνονται και κανόνες που αφορούν στη σεξουαλική συμπεριφορά.
- Κατανοεί τη διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών.
- Αρχίζει να έχει στερεοτυπικές πεποιθήσεις για το φύλο και τους τυπικούς ρόλους που έχει το κάθε φύλο.
- Εξερευνά τις διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών, αγοριών και κοριτσιών.
- Ανακαλύπτει το δικό του σώμα.
- Ενδιαφέρεται για τα μέρη του σώματος και τη λειτουργία τους.
- Δείχνει και κοιτάζει στα ιδιωτικά μέρη του σώματος.
- Ρωτά για τα γεννητικά όργανα.
- Αγγίζει τα γεννητικά του όργανα με σκοπό, σαν ευχάριστη δραστηριότητα.
- Αγγίζει, τρίβει τα γεννητικά όργανα, όταν πηγαίνει για ύπνο, όταν είναι σε ένταση ή φοβισμένο.
- Μπορεί να βάλει κάτι στα γεννητικά όργανα ή στον πρωκτό για εξερεύνηση ή από περιέργεια.
- Χρησιμοποιεί παιδική σεξουαλική γλώσσα, για να μιλήσει για τα μέρη του σώματος.
- Ρωτά για το πώς γίνονται τα παιδιά και από πού έρχονται.
- Το αγόρι έχει στύση.

- Του αρέσει να είναι γυμνό.
- Μπορεί να αισθανθεί ντροπή.
- Κάνει αστεία και ζωγραφιές για το σεξ.
- Ανακαλύπτει το σώμα των άλλων.
- Προσπαθεί να αγγίξει ή έχει περιέργεια για το σώμα και τα γεννητικά όργανα των άλλων παιδιών.
- Προσπαθεί να αγγίξει ή έχει περιέργεια για το σώμα και τα γεννητικά όργανα των ενηλίκων.
- Παίζει παιχνίδια με ρόλους όπως «μαμάδες και μπαμπάδες», «γιατροί και νοσοκόμοι».
- Ενδιαφέρεται να παρακολουθεί δραστηριότητες στο μπάνιο.

7-12 ετών

- Παρουσιάζει συμπεριφορά που συμβαδίζει με τον ρόλο του φύλου (αγόρι/κορίτσι).
- Αναπτύσσει σεξουαλικό προσανατολισμό.
- Ενδιαφέρεται για την ενήλικη σεξουαλικότητα.
- Φαντασιώνεται για το σεξ, ότι ερωτεύεται, ότι βγαίνει ραντεβού κ.ά.
- Μπορεί να παρουσιάσει σαγηνευτική/προκλητική συμπεριφορά προς τους ενήλικες.
- Ενδιαφέρεται για σεξουαλικά παιχνίδια.
- Πειραματίζεται με άλλα παιδιά, συχνά κατά τη διάρκεια παιχνιδιών (φιλιά, αγγίγματα), δείχνοντας και παίζοντας ρόλους π.χ., «μαμάδες και μπαμπάδες», «γιατροί και νοσοκόμοι».
- Δείχνει περιέργεια για τη σεξουαλικότητα, π.χ., για τα μωρά, το φύλο, τις σχέσεις, τη σεξουαλική δραστηριότητα, την έμμηνο ρύση.
- Έχει αυξημένη αίσθηση για την ιδιωτικότητα του σώματος.
- Μπορεί να αυνανίζεται, αναγνωρίζοντας την ιδιωτικότητα που περιλαμβάνει η δραστηριότητα αυτή.
- Δείχνει περιέργεια για τα γεννητικά όργανα των άλλων παιδιών. Μπορεί να κοιτάζει ή/και να αγγίζει τα σώματα παιδιών που γνωρίζει.
- Λέει ιστορίες ή ρωτά ερωτήσεις.
- Χρησιμοποιεί 'κακές' λέξεις, λέξεις της τουαλέτας ή ονόματα των ιδιωτικών μερών του σώματος.
- Χρησιμοποιεί τα κινητά τηλέφωνα και το διαδίκτυο στις σχέσεις με γνωστούς συνομηλίκους.
- Μπορεί να έχει την εμπειρία του «πρώτου έρωτα», όπου τα παιδιά κάθονται κοντά ο ένας στον άλλο κρατώντας χέρι-χέρι.
- Στην προεφηβεία (από 10 χρόνων) αρχίζουν σωματικές αλλαγές και το αίσθημα της αβεβαιότητας για το σώμα.

13-18 ετών

Εφηβεία 13-15 ετών

- Παρουσιάζει ραγδαία σωματική ανάπτυξη.
- Αναπτύσσει δευτερεύοντα σεξουαλικά χαρακτηριστικά:
 - Κορίτσι: Στήθος, τρίχωμα στην ηβική περιοχή, λεκάνη, πρώτη έμμηνος ρύση,
 - Αγόρι: βαθύτερη φωνή, τρίχωμα στην ηβική περιοχή, γένι, πρώτη εκσπερμάτιση.
- Η γονιμότητα είναι δυνατή.
- Εξερευνά για το σεξ, θέλει να ξέρει τα πάντα.
- Έχει επιθυμία για ανεξαρτησία, συχνά αγνοεί τους γονείς και γίνονται συνεχείς συζητήσεις.

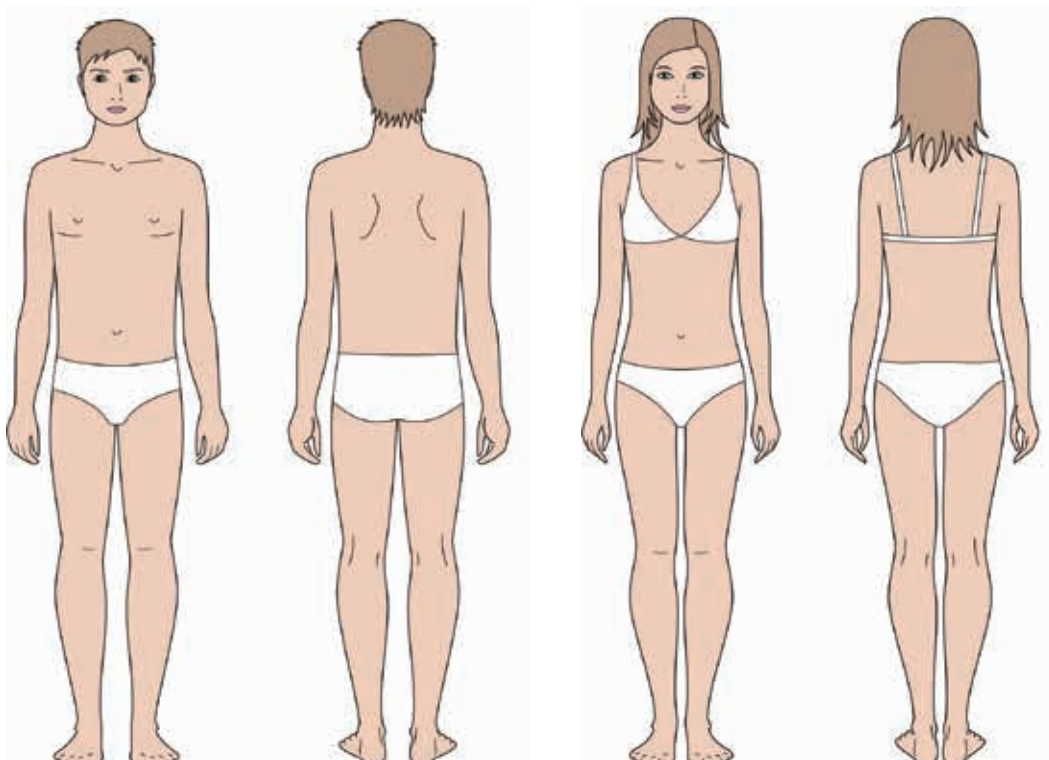
- Πρώτα σεξουαλικά αισθήματα, ερωτεύεται και διεγείρεται.
- Θέτει ερωτήσεις για τις σχέσεις και τη σεξουαλική συμπεριφορά.
- Χρησιμοποιεί σεξουαλικό λεξιλόγιο και ομιλία για τις σεξουαλικές πράξεις.
- Αυνανίζεται ιδιωτικά.
- Παρουσιάζονται ανάγκες υγιεινής, καθώς το σώμα ωριμάζει.
- Ενδιαφέρεται για το ρομάντζο, τις σχέσεις, το σεξ. Αυτό είναι φυσιολογικό, έστω και αν το παιδί έχει αναπτυξιακές προκλήσεις.
- Περίπου ένα τρίτο των εφήβων έχουν σεξουαλική επαφή πριν την ηλικία των 16 χρόνων.

Εφηβεία 16-18 χρόνων

- Κάνει δοκιμαστικές σχέσεις.
- Μιλά με άλλους για σεξ (τι του αρέσει, τι δεν του αρέσει).
- Σεξουαλικός προσανατολισμός - Οι νέοι διαπιστώνουν, αν ελκύονται από αγόρια ή κορίτσια.
- Σεξ για πρώτη φορά (πολλοί νέοι κάνουν σεξ για πρώτη φορά γύρω σε αυτή την ηλικία).
- Πιθανές συνέπειες σεξουαλικών συμπεριφορών, όπως ηθικά διλήμματα, εγκυμοσύνη, σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα.
- Ενδιαφέρεται και συζητά επιλογές για αντισύλληψη, περιλαμβανομένων της αποχής και της ανάγκης για κατάλληλη ιατρική φροντίδα, όπως γυναικολογικό έλεγχο κάθε χρόνο και αυτοεξέταση στήθους και όρχεων.

Ενήλικη ζωή (18+)

- Το άτομο μετά την ολοκλήρωση της σωματικής ωρίμανσης και την αποκατάσταση της ψυχικής ισορροπίας, προχωρεί προς τη δημιουργία ολοκληρωμένων σεξουαλικών σχέσεων.
- Η έκφραση της σεξουαλικής ενόρμησης δεν είναι πια μόνο αυτοερωτική. Υπάρχει σεξουαλικό αντικείμενο (εννοώντας πρόσωπο άλλο εκτός από τον εαυτό, προς το οποίο κατευθύνεται η ερωτική επιθυμία).

3.3. Συμπεριφορές παιδιών σεξουαλικής φύσης που μπορεί να προβληματίσουν

Πότε μια συμπεριφορά προβληματίζει και προκαλεί ανησυχία;

Στην έκφραση συμπεριφορών, στα πλαίσια μιας υγιούς παιδικής σεξουαλικής ανάπτυξης, υπάρχουν κάποια βασικά χαρακτηριστικά:

Η υγιής σεξουαλική συμπεριφορά:

- Είναι αυθόρμητη, εξερευνητική και μη σχεδιασμένη.
- Συμβαίνει κατά διαστήματα και σε συμφωνία.
- Γίνεται με παιδιά παρόμοιας ηλικίας, αναστήματος, αναπτυξιακού επιπέδου.
- Δε συνδέεται με φόβο, άγχος ή θυμό.
- Μειώνεται, όταν επέμβει ενήλικας.
- Μπορεί να ελεγχθεί με αυξανόμενη εποπτεία και εξήγηση των κανόνων για την ιδιωτικότητα.
- Τονίζεται ο χαρακτήρας παιγνιδιού σε αυτές τις συμπεριφορές και η έκφραση της φυσικής περιέργειας και εξερεύνησης.

Σε αντίθεση με τα όσα προαναφέρθηκαν, υπάρχουν κάποιες συμπεριφορές οι οποίες εκφράζουν κάτι παραπάνω από περιέργεια και θέτουν προβληματισμό για την ασφάλεια του παιδιού ή/και άλλων παιδιών¹⁵. Αυτές οι συμπεριφορές ορίζονται ως επιβλαβείς και πιθανόν να παρουσιαστούν στη μορφή και στην ένταση που αναφέρονται πιο κάτω.

Η επιβλαβής/προβληματική σεξουαλική συμπεριφορά:

- Επαναλαμβάνεται συχνά και είναι καταναγκαστική.
- Προκαλεί κακό στον εαυτό του ή σε άλλο παιδί.
- Συμβαίνει αρκετά συχνά και ανάμεσα σε παιδιά που δε γνωρίζονται.
- Συμβαίνει επανειλημμένα, με μυστικότητα, ακόμη και μετά από παρέμβαση ενηλίκων.
- Παρεμβαίνει στην κοινωνική και γνωστική ανάπτυξη.
- Μπορεί να συμβεί με παιδιά διαφορετικών ηλικιών, αναστήματος και αναπτυξιακού επιπέδου.
- Είναι επιθετική, επιβάλλεται.
- Δε μειώνεται, παρά τις προειδοποιήσεις προς το παιδί ή/και την επιβολή συνεπειών.
- Μπορεί να ελεγχθεί με αυξανόμενη εποπτεία.

Για μια πιο ενδεικτική πληροφόρηση αναφορικά με τις δύσκολες συμπεριφορές, θεωρήθηκε βοηθητικό, για τους σκοπούς του παρόντος εγχειριδίου, να καταγραφούν σε μορφή πίνακα οι μη υγιείς/μη ασφαλείς συμπεριφορές:

¹⁵ Καραγιάννη, Ε. (2008). Σεξουαλική Κακοποίηση Παιδιών: Αν δεν μιλήσουμε γι' αυτό το πρόβλημα, δεν υπάρχει! Λευκωσία, Κύπρος.

Το παιδί γράφει, παίζει, ζωγραφίζει, ονειρεύεται τρομακτικές εικόνες με σεξουαλικό περιεχόμενο

Μη υγιείς/Μη ασφαλείς συμπεριφορές παιδιού¹⁶

3-6 ετών

- Αγγίζει/τρίβει τον εαυτό του σε δημόσιο χώρο ή σε ιδιωτικό, μένοντας απομονωμένο από κανονικές παιδικές δραστηριότητες.
- Παίζει ρόλους αγοριών ή κοριτσιών με υπερβολικά θυμωμένο, λυπημένο ή επιθετικό τρόπο.
- Εκφράζει φόβο και απδία για το δικό του ή το άλλο φύλο.
- Αγγίζει τα ιδιαίτερα μέρη των ενηλίκων συνειδητά.
- Χρησιμοποιεί πίεση ή βία στο παιγνίδι ρόλων με άλλα παιδιά.
- Επιμένει να βάζει κάτι στα γεννητικά όργανα είτε τα δικά του ή των άλλων παιδιών, ακόμη και αν προκαλεί πόνο.
- Υποκρίνεται ή προχωρεί σε πραγματική σεξουαλική επαφή χωρίς ρούχα ή κάνει στοματικό σεξ.
- Κάνει ο,τιδήποτε από αυτά, μυστικά.

7-12 ετών

- Αυνανίζεται με εμμονικό τρόπο, σε σημείο που να κάνει κακό στον εαυτό του ή γυρεύοντας ακροατήριο/θεατές.
- Προβαίνει σε επίμονο εκφοβισμό, περιλαμβανομένης σεξουαλικής επιθετικότητας.
- Υποκρίνεται ή συμμετέχει σε σεξουαλικές δραστηριότητες, περιλαμβανομένης της σεξουαλικής συμπεριφοράς με πιο μικρά ή λιγότερο ικανά παιδιά π.χ., στοματικό σεξ, σεξουαλική επαφή.
- Πηγαίνει στα δωμάτια που κοιμούνται παιδιά, για να αγγίξει ή να προχωρήσει σε σεξουαλική δραστηριότητα.
- Παρουσιάζει σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα.
- Παρουσιάζει οποιαδήποτε σεξουαλική δραστηριότητα με ζώα.
- Χρησιμοποιεί κινητό τηλέφωνο ή διαδίκτυο, για να στέλνει ή να δέχεται εικόνες σεξουαλικού περιεχομένου.

13-18 ετών

- Αναζητά τη συντροφιά νεαρότερων παιδιών και περνά ασυνήθιστα πολύ χρόνο μαζί τους.
- Παίρνει νεαρότερα παιδιά σε μυστικά μέρη ή παίζει ιδιαίτερα παιγνίδια με αυτά («γιατρός και άρρωστος», βγάζουν τα ρούχα τους), ασυνήθιστα για την ηλικία τους.
- Επιμένει να φιλά ή να αγκαλιάζει ένα παιδί, όταν το παιδί δε θέλει.
- Συχνά, χρησιμοποιεί επιθετικό ή σεξουαλικό λεξιλόγιο για ενήλικες και παιδιά.
- Δείχνει σεξουαλικό υλικό σε νεαρότερα παιδιά.
- Κάνει σεξουαλικού περιεχομένου τηλεφωνήματα.
- Κάνει χρήση αλκοόλ ή ουσιών με νεαρότερα παιδιά ή εφήβους.
- Βλέπει παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο ή άλλου.
- Εκθέτει τα γεννητικά του όργανα σε νεαρότερα παιδιά.
- Εξαναγκάζει σε σεξ άλλο παιδί ή έφηβο.

¹⁶Parents Protect! (x.η.μ.). *Child Sexual Abuse Warning signs*. Ανακτήθηκε από: https://www.parentsprotect.co.uk/warning_signs.htm
Parents Protect! (x.η.μ.). *Helping you understand the sexual development of children aged 5-11*. Ανακτήθηκε από: https://www.parentsprotect.co.uk/files/traffic_light_helping_you_understand_the_sexual_development_of_children_5-11.pdf
Parents Protect! (x.η.μ.). *Helping you understand the sexual development of children under the age of 5*. Ανακτήθηκε από: https://www.parent-protect.co.uk/files/traffic_light_helping_you_understand_the_sexual_development_of_children_under_5.pdf

3.4. Αξιολόγηση των σεξουαλικών συμπεριφορών

3.4.1 Σεξουαλικές δραστηριότητες μεταξύ παιδιών

Όταν βρισκόμαστε μπροστά σε σεξουαλικές συμπεριφορές των παιδιών, είναι σημαντικό να μπορούμε να διακρίνουμε τις συμπεριφορές που είναι μέσα στα πλαίσια των αναμενόμενων συμπεριφορών από τις μη υγιείς και μη ασφαλείς συμπεριφορές.

Εστιάζοντας στα είδη συμπεριφορών που παρουσιάζονται, διακρίνουμε, επίσης, αν η σεξουαλική συμπεριφορά αφορά στο ίδιο το παιδί (π.χ., ενασχόληση με το σώμα του και τα προσωπικά μέρη του) ή αν αφορά στην αλληλεπίδραση μεταξύ δυο ή περισσότερων ατόμων.

Παρατηρούμε τις συμπεριφορές, θέτοντας τα πιο κάτω ερωτήματα:

- Πόσο συχνά και συστηματικά εμφανίζονται;
- Περιέχουν εξαναγκασμό, επιβολή;
- Προκαλούν πόνο ή τραυματισμό;
- Δείχνουν έλλειψη σεβασμού προς τον εαυτό ή προς τον/τους άλλον/άλλους;
- Θεωρούνται κατάλληλες για την ηλικία ή την αναπτυξιακή φάση του παιδιού;
- Υπάρχει ανισοτιμία σε ό,τι αφορά στην ηλικία, ανάστημα, αναπτυξιακό επίπεδο;
- Θεωρούνται κατάλληλες για το πλαίσιο (π.χ., σχολείο, σπίτι);

Εφόσον αναγνωριστούν τέτοιες σεξουαλικές συμπεριφορές, απαιτείται να γίνει παρέμβαση, ανάλογα με την κάθε περίπτωση ξεχωριστά.

Η παρέμβαση μπορεί να περιλαμβάνει:

- την άμεση αντίδραση για διακοπή της συμπεριφοράς, την απόσπαση της προσοχής και την επανακατεύθυνση σε άλλες δραστηριότητες,
- την καθοδήγηση και στήριξη του/των παιδιού/παιδιών,
- την εφαρμογή των κανόνων σε περιπτώσεις μη αποδεκτών συμπεριφορών,
- την ανάγκη για αξιολόγηση των οικογενειακών και περιβαλλοντικών καταστάσεων,
- την παραπομπή σε πιο εξειδικευμένους επαγγελματίες και υπηρεσίες.

Για το θέμα της παρέμβασης παραπέμπουμε σε πιο πολλές πληροφορίες στην Ενότητα 5. ΠΡΟΛΗΨΗ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΜΟΝΑΔΑΣ, στο κε-

φάλαιο 5.2. Πρόληψη σε δευτερογενές επίπεδο και 5.2.1 Παρεμβάσεις και Αντιδράσεις σε περιστατικά μη αποδεκτών/μη υγιών σεξουαλικών συμπεριφορών στον χώρο του σχολείου.

Παραδείγματα:

Ακολουθούν παραδείγματα συμπεριφορών παιδιών, όπου μπορούμε να περιγράψουμε συμπεριφορές που προβληματίζουν και χρειάζονται να αξιολογηθούν, για να προχωρήσουμε σε μια παρέμβαση.

- Η Μαρία, 7 χρόνων, μέσα στην τάξη χρησιμοποιεί ‘κακές’ λέξεις και χειρονομίες που παραπέμπουν σε σεξουαλικό περιεχόμενο.

Δε θέλουν όλοι να ακούνε τις ‘κακές’ λέξεις. Υπάρχουν κατάλληλες λέξεις, για να μιλούμε για αυτό το θέμα. Αυτά τα θέματα είναι ιδιωτικά και αν κάτι σε προβληματίζει μπορείς να μιλήσεις στον δάσκαλο ή τη δασκάλα σου.

- Ομάδα μαθητών γυμνασιακού κύκλου βρίσκεται στον διάδρομο του σχολείου, για να δοκιμάσει ένα πείραμα στο μάθημα. Όταν ο καθηγητής κοιτάζει προς την αντίθετη κατεύθυνση, ο Γιώργος κατεβάζει το παντελόνι του Στέλιου, για να γελάσουν.

Η συμπεριφορά δεν είναι αποδεκτή. Υπάρχει μια κατάσταση έλλειψης συναίνεσης, ανισοτιμίας, εξαναγκασμού και παραβίασης των κανόνων του πλαισίου/σχολείου.

- Μαθήτρια γυμνασιακού κύκλου με μαθησιακές δυσκολίες και προβλήματα προσαρμογής στο σχολικό περιβάλλον, κατά τη διάρκεια του μαθήματος, αγγίζει τα γεννητικά της όργανα.

Υπάρχει θέμα σχετικά με τους κανόνες για την ιδιωτικότητα των αγγιγμάτων στο σώμα και ειδικότερα στο πλαίσιο του σχολείου.

Τονίζεται ότι η συμπεριφορά και η κατάσταση που δημιουργείται αξιολογείται στο πλαίσιο κάθε εξατομικευμένης περίπτωσης. Γι’ αυτό είναι σημαντικό, στο πλαίσιο της σχέσης μεταξύ εκπαιδευτικού και παιδιού, καθ’ όλη τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς, να αναπτύσσεται η βάση για γνωριμία, επικοινωνία, ασφάλεια και εμπιστοσύνη.

3.4.2 Ενδείξεις για πιθανή σεξουαλική κακοποίηση παιδιού - Δημιουργία εύλογης υποψίας

Η δυσκολία που πιθανόν να αντιμετωπίσει ένας εκπαιδευτικός αφορά στην αξιολόγηση των συμπτωμάτων που παρατηρεί στη συμπεριφορά μαθητών του και στον χειρισμό μιας εύλογης υποψίας για κακοποίηση παιδιού.

Αυτό που θα βοηθήσει στο να καταλήξει κάποιος εκπαιδευτικός να έχει βάσιμες υποψίες ότι ένα παιδί κακοποιείται σεξουαλικά, πέραν από την αναφορά του παιδιού ή άλλου προσώπου για πιθανή σεξουαλική κακοποίηση, είναι η παρατήρηση πιθανών συμπτωμάτων.

Αναγνώριση συμπτωμάτων πιθανής σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκου

Οι εκπαιδευτικοί περνούν πολύ χρόνο με τους μαθητές και είναι συνηθισμένοι να παρατηρούν τη συμπεριφορά τους. Όταν παρατηρηθούν **δραστικές** ή/και **απότομες** αλλαγές στη συμπεριφορά ενός παιδιού, αυτό μπορεί να είναι ένδειξη που συνιστά την προσοχή μας. Ακόμα και αν οι αλλαγές που παρατηρούνται θεωρούνται 'θετικές' (π.χ., βελτίωση στην επίδοση), μπορεί να είναι ο τρόπος που χρησιμοποιεί το παιδί, για να αντιμετωπίσει το τραύμα, να νιώσει ότι έχει κάποιου είδους δύναμη και έλεγχο στην κατάσταση ή να προσπαθήσει να ευχαριστήσει τους άλλους.

Οι πρώτες ενδείξεις για σεξουαλική κακοποίηση ανηλίκου από μόνου πιθανόν να μην είναι σωματικές, αλλά συμπεριφορικές και συναισθηματικές. Δυστυχώς, επειδή είναι πολύ δύσκολο να πιστέψει κάποιος ότι ένα παιδί κακοποιείται σεξουαλικά, οι εκπαιδευτικοί, αλλά και οι υπόλοιποι ενήλικες που είναι κοντά στο παιδί, μπορεί να παρερμηνεύσουν τη συμπεριφορά του παιδιού ως αδιαφορία για τα μαθήματα, παραβατικότητα, κ.λπ.

Τα παιδιά που είναι ντροπαλά, αλλά και απομονωμένα (είτε λόγω χαρακτήρα είτε λόγω κάποιας τραυματικής εμπειρίας κ.ά.) είναι πιο ευάλωτα στην κακοποίηση. Γι' αυτό τον λόγο, είναι ακόμα πιο δύσκολο να παρατηρηθεί κάτι διαφορετικό στη συμπεριφορά τους. Ακόμα, κάποια παιδιά φαίνεται ότι δε μοιράζονται τόσο εύκολα τα συναισθήματα, τις σκέψεις τους και περιστατικά από τη ζωή τους, όπως μπορεί να κάνουν τα περισσότερα παιδιά.

Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά που έχουν βιώσει κάποιου είδους κακοποίηση, πιθανόν, να αντιδρούν στο άγγιγμα, να μην θέλουν να συμμετέχουν στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής ή σε άλλες δραστηριότητες του σχολείου που εκθέτουν το γυμνό τους σώμα, αφού πολλές φορές ντρέπονται και νιώθουν αμήχανα για το σώμα τους. Εντελώς ξαφνικά, μπορεί το παιδί να αναπτύξει φοβίες, να μη θέλει να μείνει μόνο του ή να μη θέλει να είναι σε συγκεκριμένους χώρους του σχολείου. Επίσης, κάποια παιδιά μπορεί να έχουν 'περίεργες' αντιδράσεις, όταν γίνονται αναφορές στα θέματα σεξουαλικής κακοποίησης στο μάθημα.

Πολλές φορές, προσκολλώνται σε κάποιον ενήλικα, περισσότερο από ότι αποζητούν τη συντροφιά των συνομηλίκων τους. Η κακοποίηση και η μυστικοπάθεια γύρω από την κακοποίηση μπορεί να κάνει τον θύτη

πολύ σημαντικό για το παιδί, το οποίο, πιθανόν, να μη νιώθει άνετα με τα παιδιά της ηλικίας του.

Ακόμα, είναι πιθανόν να παρατηρηθούν συμπτώματα, όπως καταθλιπτική συμπεριφορά, το παιδί να κλαίει συχνά και χωρίς λόγο, να έχει τάσεις φυγής, να παρατηρείται παλινδρόμηση σε συμπεριφορές μικρότερης ηλικίας ή ακόμα το παιδί να παρουσιάζεται απόμακρο και 'χαμένο'. Οι εναλλαγές στη διάθεση είναι απότομες και μπορεί να περιλαμβάνουν φόβο, οργή, ανασφάλεια και απόσυρση. Ενδεχομένως, όμως, να παρατηρηθούν και σωματικά συμπτώματα, όπως παράπονα για πονοκέφαλο ή αναφορές ότι δε νιώθει καλά, ότι έχει εφιάλτες ή ότι έχει προβλήματα στον ύπνο, χωρίς να δίνει κάποια εξήγηση. Αλλαγές, επίσης, είναι δυνατόν να παρατηρηθούν και στη λήψη τροφής, αλλαγές στις διατροφικές συνήθειες, (π.χ., δεν έχει όρεξη να φάει) και, ειδικά, δυσκολίες στο να καταπιεί το παιδί το φαγητό του.

Ακόμα, μπορεί να παρουσιάζονται άμεσες αναφορές από το παιδί ή άλλο πρόσωπο για σωματικά συμπτώματα καθώς και σεξουαλικές και άλλες συμπεριφορές που προβληματίζουν.

Παραδείγματα:

- Το παιδί κάνει αναφέρει στον εκπαιδευτικό ή κάποιο άλλο άτομο για πόνο, φαγούρα, πρήξιμο, αίμα στην περιοχή των γεννητικών οργάνων.
- Τα παιδιά αναφέρει ή ο εκπαιδευτικός ή άλλο άτομο παρατηρεί αίμα στα εσώρουχα του παιδιού.
- Το παιδί αναφέρει ότι έχει κάνει σεξ ή ότι το έχουν αγγίξει στην περιοχή των γεννητικών οργάνων.
- Το παιδί γράφει στο ημερολόγιό του για τις εμπειρίες σεξουαλικού περιεχομένου που είχε με άλλο άτομο.
- Το παιδί γράφει, παίζει, ζωγραφίζει, ονειρεύεται τρομακτικές εικόνες με σεξουαλικό περιεχόμενο.
- Το παιδί παρουσιάζει/εκδηλώνει και εκφράζει σεξουαλική συμπεριφορά που δεν ταιριάζει στην ηλικία του ή έχει γνώσεις που αφορούν σε σεξουαλική συμπεριφορά που δεν ταιριάζει στην ηλικία του.
- Το παιδί αναφέρεται στο σώμα του ως αποκρουστικό, βρώμικο, κακό.
- Το παιδί ξαφνικά έχει χρήματα, παιχνίδια ή άλλα δώρα χωρίς κάποιο λόγο.

Συνοπτικά, ο πιο κάτω πίνακας¹⁷ μπορεί να συμβάλει στην παρατήρηση των συμπτωμάτων πιθανής σεξουαλικής κακοποίησης σε παιδιά:

Μέχρι την ηλικία των 3 χρόνων

- Υπερβολικό φόβος και έντονο κλάμα
- Εμετοί
- Προβλήματα στην πρόσληψη τροφής
- Προβλήματα στη λειτουργία του εντέρου
- Δυσκολίες στον ύπνο
- Αναπτυξιακές δυσκολίες

2 με 9 χρόνων

- Φόβος για συγκεκριμένα άτομα, μέρη ή δραστηριότητες
- Παλινδρόμηση σε μικρότερη ηλικία (νυκτερινή ενούρηση κ.λπ.)
- Αυνανισμός σε έντονο βαθμό
- Συναισθήματα ντροπής και ενοχής
- Εφιάλτες και δυσκολίες στον ύπνο
- Απομόνωση από την οικογένεια και τους φίλους
- Δυσκολίες στην πρόσληψη τροφής

Από 9 χρονών και μέχρι την εφηβεία

- Κατάθλιψη
- Εφιάλτες και προβλήματα ύπνου
- Χαμηλή επίδοση στα μαθήματα
- Παραβατικότητα
- Χρήση ουσιών
- Θυμός
- Φυγή από το σπίτι
- Δυσκολίες στη διατροφή
- Συμπεριφορές που είναι πιο ώριμες από την ηλικία τους
- Ατοκαταστροφικές συμπεριφορές (κόψιμο, αυτοκτονικοί ιδεασμοί, κ.λπ.)

“Το παιδί, ενδεχομένως,
είναι ο μόνος μάρτυρας
της κακοποίησής του”

¹⁷ Goodyear-Brown, P. (Ed.). (2011). *Handbook of Child Sexual Abuse: Identification, Assessment, and Treatment*. New Jersey: John Wiley & Sons.

Προσοχή!

Όσα αναφέρονται πιο πάνω είναι ενδείξεις για περαιτέρω παρατήρηση ή ενδείξεις που ενισχύουν τις υποψίες του εκπαιδευτικού. Τα συμπτώματα παραπέμπουν σε υποψίες ότι το παιδί αντιμετωπίζει δυσκολίες.

Το παιδί, ενδεχομένως, είναι ο μόνος μάρτυρας της κακοποίησής του και οι παρατηρήσεις των εκπαιδευτικών, πιθανόν είναι τα μόνα στοιχεία που μπορεί να υπάρχουν. Συχνά και για πολλούς λόγους, δεν μπορεί κάποιος να εμπιστευτεί τα λεγόμενα του παιδιού.

Παρόλα αυτά, οι εκπαιδευτικοί δεν θα πρέπει να αποφασίσουν κατά πόσο τα λεγόμενα του παιδιού είναι αληθή. Οι συμπεριφορές αυτές καταγράφονται και σε καμία περίπτωση δεν αναμένεται κάτι περισσότερο από την αναφορά των παρατηρήσεων που ανησυχούν τους εκπαιδευτικούς στον οικείο εκπαιδευτικό ψυχολόγο του σχολείου. Σε περίπτωση που και ο οικείος εκπαιδευτικός ψυχολόγος θεωρεί ότι χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση, θα γίνει η κατάλληλη παραπομπή.

Επομένως, είναι γενικός κανόνας να γίνεται αναφορά σε όλες τις περιπτώσεις στις ανάλογες Υπηρεσίες που είναι αρμόδιες και ειδικά καταρτισμένες, για να διεξαγάγουν τη διερεύνηση του περιστατικού.

04

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΩΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Όσα προαναφέρθηκαν στα κεφάλαια 2 και 3, περιγράφουν καταστάσεις που, ενδεχομένως, θα οδηγούσαν τους εκπαιδευτικούς στη διαχείριση περιστατικών πιθανής σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη Νομοθεσία που αφορά στα περιστατικά σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών, το σχολείο προωθεί αναφορά προς τις αρμόδιες αρχές. Συνεπώς, η υποχρέωση των εκπαιδευτικών εστιάζεται κυρίως στην αναφορά και, μετέπειτα, στη στήριξη των παιδιών, αν αποκαλυφθεί περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης, καθώς η διερεύνηση ανήκει σε άλλες υπηρεσίες του κράτους.

4.1. Αποκάλυψη της κακοποίησης παιδιού

Η αποκάλυψη μπορεί να γίνει από το ίδιο το παιδί, αλλά και από άλλο άτομο (π.χ., συγγενή, γείτονα, συμμαθητή, γονέα άλλου παιδιού).

Η αποκάλυψη από το παιδί μπορεί να γίνει κατά λάθος ή επί σκοπού. Το παιδί μπορεί να αποκαλύψει

την κακοποίηση στη μητέρα του. Κάποιες φορές, όμως, η μητέρα είναι και η ίδια κακοποιημένη από το ίδιο άτομο και, ίσως, να αδυνατεί να βοηθήσει το παιδί ή ακόμα να είναι και η ίδια θύτης ή να νιώθει ότι, λόγω διαφόρων παραγόντων, δεν μπορεί να αντιδράσει (π.χ., οικονομική εξάρτηση από τον θύτη). Ενδεχομένως, να μην πιστέψει το παιδί. Εναλλακτικά, η αποκάλυψη γίνεται σε κάποιο φίλο ή σε εκπαιδευτικό. Όπως αναφέρθηκε, επειδή ο δράστης είναι, συνήθως, άτομο γνωστό, που δεν έχει προκαλέσει με τη συμπεριφορά του και που φαίνεται να έχει καλή σχέση με το παιδί, υπάρχει το ενδεχόμενο το παιδί να μη γίνει πιστευτό.

Οι εκπαιδευτικοί, ίσως, να διστάσουν στη διαχείριση μιας πιθανής περίπτωσης αναφοράς σεξουαλικής κακοποίησης παιδιού από φόβο να μην προκαλέσουν περισσότερη αναστάτωση στο παιδί, από ανησυχία ότι κάποιες ερωτήσεις μπορεί να είναι κατευθυντικές, αλλά και γιατί σκέφτονται ότι μπορεί να προκληθούν δυσκολίες στο σχολείο καθώς και στους ίδιους τους εκπαιδευτικούς, σε περίπτωση

που οι υποψίες δεν ισχύουν. Οι ανησυχίες αυτές είναι εύλογες, παρόλα αυτά, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να μπορέσει ο εκπαιδευτικός να ανταποκριθεί στην αποκάλυψη του παιδιού. Αυτό που συμβαίνει στο παιδί πιθανόν να είναι τραυματικό, γι' αυτό το παιδί μπορεί να ανέπτυξε διάφορους μηχανισμούς στην προσπάθειά του να διαχειριστεί το τραύμα. Επίσης, πιθανόν, να ασκείται υπερβολικός έλεγχος από τον δράστη με αποτέλεσμα την απομόνωση του παιδιού. Αν διστάσουμε, το παιδί θα συνεχίσει να κρατά το μυστικό του και θα συνεχίσει να κακοποιείται.

Συνήθως, τα θύματα της σεξουαλικής κακοποίησης αναφέρουν τη θυματοποίηση μετά την ενηλικίωσή τους. Το γεγονός ότι ένα παιδί αναφέρει στον εκπαιδευτικό του τη θυματοποίησή του, υποδεικνύει μια διαδικασία αξιολόγησης της απόφασης από μέρους του ίδιου του παιδιού που δεν θα πρέπει να απορριφθεί. Κάθε φορά που ένα παιδί σκέφτεται να μιλήσει, πιθανόν να νιώθει φόβο, σύγχυση, ντροπή και να αισθάνεται ότι κανείς δε θα το πιστέψει. Πιθανόν, να νομίζει ότι κανείς δε θα το κατα-

λάβει, ότι θα του βρει φταίξιμο γι' αυτό που συμβαίνει ή ότι η κακοποίηση δεν είναι κάτι σημαντικό. Ακόμα και στην περίπτωση που υποψιαζόμαστε ότι ένα παιδί κακοποιείται, ρωτούμε ευθέως το παιδί, με τρόπο που να μπορεί να αντιληφθεί και να απαντήσει, ανάλογα πάντα με το αναπτυξιακό, αντιληπτικό και συναισθηματικό επίπεδο του παιδιού (όπως π.χ.: «Υπάρχει κάτι που σε δυσκολεύει και που θα ήθελες να το μιλήσουμε;»). Τα παιδιά δισταθούν και αντιλαμβάνονται την ανησυχία ή τον δισταγμό και γι' αυτόν τον λόγο θα μας πουν μόνο αυτό που εμείς νιώθουμε άνετα να ακούσουμε.

Συνεπώς, η αρχική αντίδραση στην αποκάλυψη είναι ιδιαίτερα σημαντική. Αν το παιδί αντιληφθεί την αντίδραση ως μη υποστηρικτική (π.χ., δεν πιστεύουμε αυτά που μας λέει, ρίχνουμε το φταίξιμο για ό,τι συμβαίνει στο παιδί, ρωτάμε πολύ ιδιαίτερες ερωτήσεις ή εστιάζουμε σε λεπτομέρειες, ειδικά για τη σεξουαλική πράξη, μειώνουμε τη σημασία της κακοποίησης) ή όταν το άτομο που ακούει σοκαριστεί πολύ και δεν μπορεί να αντιδράσει, το παιδί μπορεί

να αρνηθεί να μιλήσει περισσότερο. Είναι σημαντικό, λοιπόν, να δώσουμε στο παιδί να καταλάβει ότι μπορούμε να διαχειριστούμε την αποκάλυψη του μυστικού του.

4.2 Βασικές αρχές διαχείρισης της αποκάλυψης της κακοποίησης

Γενικότερα, η πρώτη διαχείριση από εκπαιδευτικό στην αποκάλυψη κακοποίησης ανήλικου ατόμου θα πρέπει να κινείται στις πιο κάτω βασικές αρχές:

- Από τη στιγμή που ένα παιδί μάς εμπιστευτεί κάτι, είναι σημαντικό να δημιουργήσουμε συνθήκες, ώστε να μπορεί να διεξαχθεί η συζήτηση, στο πλαίσιο εμπιστευτικότητας και ιδιωτικότητας. Θα πρέπει ο εκπαιδευτικός να βρει έναν χώρο όπου διασφαλίζεται η εχεμύθεια, τουλάχιστον για την ώρα που το παιδί θα μας μιλά. Ταυτόχρονα, ο χώρος πρέπει να δημιουργεί ασφάλεια στο παιδί.
- Πιστεύουμε και δίνουμε ιδιαίτερη προσοχή στο παιδί.
 - Ακόμα και αν μας ακούγεται κάτι περίεργο, ακόμα και αν κάποια από τα πράγματα που λέγονται δεν ισχύουν, είναι σημαντικό να δείξουμε στο παιδί ότι το πιστεύουμε, για να μπορέσει να συνεχίσει την αφήγησή του.
 - Αυτό που μας αποκαλύπτει είναι πολύ σημαντικό για το ίδιο το παιδί, ακόμα και αν δεν είναι περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης, γι' αυτό και αφιερώνουμε όσο χρόνο χρειάζεται το ίδιο το παιδί, για να εκφραστεί.
 - Αναφέρουμε στο παιδί ότι μπορούμε να το ακούσουμε, να το στηρίξουμε και να το βοηθήσουμε.
- Προσεγγίζουμε τη συζήτηση με την απαραίτητη ευαισθησία και σεβασμό.
 - Αναγνωρίζουμε την ευαλωτότητα του παιδιού, όποια και να είναι η ηλικία του. Υπάρχουν πολλοί λόγοι, για τους οποίους ένα παιδί δε μίλησε νωρίτερα.
 - Αναγνωρίζουμε στο παιδί πόσο δύσκολο είναι αυτό που κάνει.
 - Αντιμετωπίζουμε τις οποιοσδήποτε αντιδράσεις του παιδιού ως φυσιολογικές.
 - Ρωτάμε ευθέως το παιδί, με τρόπο που να μπορεί να κατανοήσει, αν βλέπουμε ότι δυσκολεύεται. Αν υποπτευόμαστε, το ρωτάμε ξεκάθαρα. Ανοίγουμε συζήτηση με μια ευκαιρία από ένα γενικότερο θέμα που μπορεί να οδηγήσει σε μια πιθανή αποκάλυψη.
- Αντιδρούμε ήρεμα και με ψυχραιμία, αλλά με εν-

διαφέρον σε αυτά που ακούμε, για να ενθαρρύνουμε το παιδί να συνεχίσει να μιλά.

- Ακούμε προσεκτικά το παιδί – ενεργητική ακρόαση
 - Είναι σημαντικό να κρατήσουμε ουδέτερη στάση, αφού το παιδί έχει ιδιαίτερη σχέση με τον δράστη και μπορεί να φοβάται να μιλήσει, για να μην τον θέσει σε κίνδυνο. Αποφεύγουμε οποιοσδήποτε φράσεις που μπορεί να κάνουν το παιδί να σκεφτεί ότι είμαστε επικριτικοί (π.χ., «Γιατί δεν είπες όχι;», «Γιατί δε μίλησες πιο νωρίς;», «Μα, δέχθηκες το δώρο του;» κ.λπ.).
 - Προσπαθούμε να «μπούμε», όσο είναι δυνατόν, στον χρόνο που θα διαρκέσει η συνομιλία, στη θέση του παιδιού, ανάλογα και με το στάδιο ανάπτυξης στο οποίο βρίσκεται για να μπορέσουμε να αντιληφθούμε τυχόν περιορισμούς, που μπορεί να αντιμετωπίζει το παιδί, ώστε να μπορέσουμε να ανταποκριθούμε ανάλογα.
 - Ακούμε το παιδί και μιλάμε όσο το δυνατόν λιγότερο. Όταν επιλέξουμε να μιλήσουμε, εκφραζόμαστε με τρόπο υποστηρικτικό και καθησυχαστικό για το παιδί, παρά με ερωτήσεις.
 - Προσπαθούμε να ακούσουμε, χωρίς να κάνουμε οποιοσδήποτε υποθέσεις, αν έγινε ή αν δεν έγινε κακοποίηση, για να μην υποβάλουμε στο παιδί τις δικές μας σκέψεις.
 - Λαμβάνουμε υπόψη πως η αφήγηση του παιδιού πιθανόν να είναι αποσπασματική και να διακρίνεται από αντιφάσεις. Η διερεύνηση όμως του περιστατικού θα διεξαχθεί από κατάλληλα εκπαιδευμένα άτομα. Ο εκπαιδευτικός όμως θα χρειαστεί να κάνει την πρώτη αναφορά.
- Αντιμετωπίζουμε τις αντιδράσεις του ως φυσιολογικές και αναμενόμενες.
- Απεννοχοποιούμε και καθησυχάζουμε το παιδί («Δεν ευθύνεσαι/φταις εσύ γι' αυτό που σου συνέβηκε»).
- Διαβεβαιώνουμε το παιδί ότι έπραξε σωστά που ανέφερε το γεγονός.
- Δεν κάνουμε διάγνωση ή αξιολόγηση, ρωτώντας διευκρινιστικές ερωτήσεις για απόσπαση περισσότερων πληροφοριών για να καταλήξουμε σε τελικό συμπέρασμα, αλλά διαμορφώνουμε μια ένδειξη υποψίας, η οποία μπορεί να διερευνηθεί από κάποιον ειδικό.
- Επιβεβαιώνουμε στο παιδί ότι είμαστε διαθέσιμοι για ό,τι χρειαστεί στη συνέχεια.
- Ενημερώνουμε το παιδί για ο,τιδήποτε θα κάνουμε στη συνέχεια και του δίνουμε όλες τις σχετικές πληροφορίες. Διαβεβαιώνουμε το παιδί ότι οι πε-

ραιτέρω ενέργειες έχουν σκοπό την ασφάλεια και προστασία του.

- Καταγράφουμε τα κύρια γεγονότα με αναφορά σε πρόσωπα, ώρα και ημερομηνία, συμπεριφορές ατόμων και ο,τιδήποτε άλλο θα μπορούσε να βοηθήσει στην αναφορά του περιστατικού. Σημειώνουμε, επίσης, το όνομα οποιουδήποτε προσώπου ανέφερε το παιδί ή που δυνατόν να ήταν παρόν και να είδε ή άκουσε κάτι. Επιπλέον, σημειώνουμε οποιεσδήποτε παρατηρήσεις σχετικά με τη φυσική κατάσταση του παιδιού (π.χ., εάν το παιδί ήταν χλωμό, έτρεμε, δε διατηρούσε βλεμματική επαφή). Οι σημειώσεις θα πρέπει να είναι ουσιαστικές και όσον το δυνατόν πιο ακριβείς, αλλά δε λαμβάνονται στην παρουσία του παιδιού.
- Τα μικρά παιδιά έχουν μικρή ή καθόλου αντίληψη του χρόνου και αντιλαμβάνονται ορολογίες και φράσεις με διαφορετικό τρόπο. Ενθαρρύνουμε το παιδί να εκφραστεί με δικά του λόγια και μιλάμε κι εμείς με απλό και κατανοητό τρόπο.
- Κάνουμε τις ερωτήσεις με δημιουργικό τρόπο και ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης του παιδιού. Ρωτάμε συγκεκριμένα, αν χρειαστεί, για να βοηθήσουμε το παιδί να μιλήσει (π.χ., «Σε άγγιξε σε

μέρος που δε σου άρεσε/που απαγορεύεται ή που σε έκανε να νιώσεις άβολα;», «Σου ζήτησε κάποιος να κρατήσεις κάτι μυστικό;»)

- Αν το παιδί ή το άτομο που κάνει την αναφορά φορτιστεί συναισθηματικά, δίνουμε χρόνο, για να μπορέσει το άτομο να συνεχίσει, όταν είναι έτοιμο.
- Τηρούμε αυστηρά την εχεμύθεια και αναφέρουμε τι ακούσαμε μόνο στα άτομα τα οποία εμπλέκονται στις διαδικασίες.
- Ενημερώνουμε το παιδί, ότι θα αναγκαστούμε να σπάσουμε την εχεμύθεια και του εξηγούμε για ποιο λόγο το κάνουμε. Εξηγούμε τις επιλογές και δίνουμε όσες απαραίτητες πληροφορίες μπορούμε για το τι θα ακολουθήσει.

Να θυμόμαστε:

- ✓ Ότι μπορεί να είμαστε το πρώτο άτομο, στο οποίο μίλησε το παιδί για την κακοποίηση.
- ✓ Ότι η κακή κρίση δεν είναι έγκλημα, αλλά το να μην κάνουμε κάτι είναι παράνομο.
- ✓ Αν δεν κάνουμε κάτι, τα παιδιά μπορεί να μη νιώσουν ποτέ ασφαλή, για να μιλήσουν για το θέμα αυτό.

4.3. Αναφορά της αποκάλυψης για σεξουαλική κακοποίηση παιδιού

Οι διαδικασίες είναι ενδεικτικές για τον σωστό χειρισμό των περιστατικών.

Σημειώνεται ότι η αναφορά από εκπαιδευτικό στον Διευθυντή του σχολείου δεν απαλλάσσει τον εκπαιδευτικό από τη δική του νομική ευθύνη να καταγγείλει ή να προωθήσει την καταγγελία στις αρμόδιες αρχές (άρθρο 30).

Η νομική υποχρέωση αναφοράς δεν ανήκει στο σχολείο αλλά στο ΑΤΟΜΟ, στο οποίο επέρχεται η γνώση της σεξουαλικής κακοποίησης ή εκμετάλλευσης ανηλίκου. Το σχολείο, και συγκεκριμένα η Διεύθυνση, απλά διευκολύνει τη διαδικασία για τον εκπαιδευτικό.

- Το άτομο προς το οποίο δίνεται η πληροφορία αναφέρει το γεγονός στη Διεύθυνση του σχολείου.
- Δίνει την καταγραφή των κύριων γεγονότων.
- Η Διεύθυνση του σχολείου ενημερώνει άμεσα τον εκπαιδευτικό ψυχολόγο του σχολείου.
- Γίνεται κοινή διαχείριση των πληροφοριών με ευαισθησία και εμπιστευτικότητα (εμπλέκονται και άλλοι εκπαιδευτικοί, π.χ., υπεύθυνος εκπαιδευτικός παιδιού ή καθηγητής Σύμβουλος ή μέλος της Ομάδας «Βία στην Οικογένεια»).
- Το σχολείο (ο Διευθυντής από κοινού με τον εκπαιδευτικό ή ένας εκ των δύο) προβαίνει σε γραπτή και επώνυμη αναφορά, το συντομότερο (είτε άμεσα την ίδια μέρα είτε στις επόμενες 2-3 μέρες, ανάλογα με τη σοβαρότητα της περίπτωσης), στα Γραφεία ΤΑΕ - Τμήμα Ανίχνευσης Εγκλημάτων της κάθε πόλης, για περαιτέρω χειρισμό των περιστατικών σεξουαλικής βίας. Επισημαίνεται πως η αναφορά **δεν αποστέλλεται με τελεομοίτυπο** για σκοπούς προστασίας προσωπικών δεδομένων. Επίσης, επισημαίνεται πως το άτομο που δέχεται την αναφορά έχει και την νομική ευθύνη για προώθησή της, με ή χωρίς την εμπλοκή του Διευθυντή του σχολείου. Υπάρχει επίσης η δυνατότητα να γίνει η αναφορά τηλεφωνικά στην Ειδική Ανακριτική Ομάδα που έχει συσταθεί στο Αρχηγείο Αστυνομίας από την 1η Ιανουαρίου 2017, Τηλ: **22808442** (παγκύριος αριθμός).
- Προωθείται άμεσα γραπτή αναφορά και στο τοπικό Γραφείο Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας.
- Γίνεται ενημέρωση της οικογένειας, ανάλογα με την περίπτωση (βλέπε κεφάλαιο 4.4).
- Δε λαμβάνεται μαρτυρία από το παιδί από οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο.
- Δε διενεργείται διερεύνηση του περιστατικού.

4.4. Ενημέρωση οικογένειας θύματος για την προώθηση της γραπτής αναφοράς

Σε καμία από τις περιπτώσεις, όπως αναφέρονται πιο κάτω, δεν απαιτείται από το σχολείο να έχει τη συγκατάθεση είτε των γονιών του θύματος είτε των γονιών του/των δράστη/δραστών για προώθηση της γραπτής αναφοράς του περιστατικού. Η προστασία ανήλικων θυμάτων είναι πρώτιστο μέλημα όλων των πολιτών και επαγγελματιών, που εργάζονται με ανήλικα άτομα.

Για αποφυγή σύγχυσης και λαθών, το σχολείο ή ο εκπαιδευτικός πρέπει να θεωρήσει υποχρέωσή του, πρώτα, να αναφέρει στις αρμόδιες αρχές το περιστατικό και, ακολούθως, να ενημερώσει τους οικείους του παιδιού. Αυτό θα βοηθήσει στην αποφυγή επηρεασμού μαρτυρίας και αφαιρεί τη δύσκολη θέση, στην οποία μπορεί να βρεθεί το σχολείο ή ένας εκπαιδευτικός με τους γονείς, εφόσον θα μπορεί να πει απλά ότι αυτό απαιτείται από τη Νομοθεσία και δεν υπάρχει διακριτική ευχέρεια.

Σε κάθε περίπτωση, το σχολείο ή ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να αποφεύγει να δώσει περισσότερες από όσες πληροφορίες είναι αναγκαίες στους γονείς, καθώς υπάρχει κίνδυνος να επηρεαστεί πιθανή μαρτυρία.

- Σε περίπτωση που οι φερόμενοι ως δράστες είναι συγγενικά άτομα του ανήλικου θύματος (γονείς, αδέρφια), τότε το σχολείο θα προωθήσει τη γραπτή αναφορά για περαιτέρω χειρισμό των πληροφοριών, με ή χωρίς τη συγκατάθεση των ενηλίκων που εμπλέκονται. Στη συνέχεια, ανάλογα με την περίπτωση, θα κρίνει εάν θέλει να γνωστοποιήσει την προώθηση της γραπτής αναφοράς στα άτομα που εμπλέκονται ως δράστες και, ταυτόχρονα, συγγενείς πρώτου βαθμού του μαθητή. Συνήθως όμως οι γονείς ενημερώνονται για την αναφορά του περιστατικού από τα αρμόδια Γραφεία Αστυνομίας και Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας που θα αναλάβουν στη συνέχεια τον χειρισμό της περίπτωσης.
- Σε περίπτωση που οι φερόμενοι ως δράστες είναι συγγενικά άτομα του ανήλικου θύματος (θείοι, παππούδες, εξαδέρφια ή του στενού κύκλου του παιδιού π.χ., φίλοι της οικογένειας), τότε το σχολείο θα προωθήσει τη γραπτή αναφορά στις αρμόδιες αρχές για περαιτέρω χειρισμό των πληροφοριών, με ή χωρίς τη συγκατάθεση των γονιών του θύματος, και, ακολούθως, θα ενημερώσει άμεσα τους γονείς του θύματος για τις πληροφορίες που κατέχει και για την αναφορά, λόγω νομικής του υποχρέωσης.

- Σε περίπτωση που οι φερόμενοι ως δράστες δεν είναι συγγενικά άτομα του ανήλικου θύματος, τότε το σχολείο θα προωθήσει τη γραπτή αναφορά για περαιτέρω χειρισμό των πληροφοριών, με ή χωρίς τη συγκατάθεση των γονιών του θύματος και, ακολούθως, θα ενημερώσει άμεσα τους γονείς του θύματος για την αναφορά στις αρμόδιες αρχές, λόγω νομικής του υποχρέωσης. **Δεν αποτελεί εξαίρεση των πιο πάνω διαδικασιών η περίπτωση κατά την οποία εμπλέκεται εκπαιδευτικός στο ίδιο σχολείο με το θύμα.**
- Σε περίπτωση που οι φερόμενοι ως δράστες είναι ανήλικα άτομα, μη συγγενείς του θύματος και μαθητές του ίδιου σχολείου, τότε η γραπτή αναφορά θα προωθείται από το σχολείο στις αρμόδιες αρχές και, ακολούθως, θα ενημερώνονται για την προώθηση της αναφοράς οι γονείς, τόσο του θύματος όσο και των φερόμενων ως δραστών.
- Σε περίπτωση που εμπλέκονται μαθητές ή μαθήτριες άλλων σχολείων, θα πρέπει η Διεύθυνση του σχολείου του μαθητή θύματος να προωθήσει τη γραπτή αναφορά στις αρμόδιες αρχές και, παράλληλα, να ενημερώσει άμεσα τη Διεύθυνση των σχολείων των φερόμενων ως δραστών για περαιτέρω ενέργειες και ανάληψη ευθυνών όσον αφορά στους ανήλικους δράστες- μαθητές τους.

4.5. Διαδικασία χειρισμού περιστατικού επιβλαβούς σεξουαλικής συμπεριφοράς μεταξύ παιδιών από 13 μέχρι 17 ετών

Σε περιπτώσεις όπου ένας εκπαιδευτικός έχει αμφιβολίες ως προς το κατά πόσον μια σχέση μεταξύ ανηλίκων, από 13 μέχρι 17 χρόνων, ξεφεύγει των εξαιρέσεων της Νομοθεσίας, τότε θα πρέπει να ζητήσει τη βοήθεια και την εμπλοκή του εκπαιδευτικού ψυχολόγου. Θα καθορίσουν μαζί με το σχολείο, εάν οι σεξουαλικές δραστηριότητες μεταξύ των ανηλίκων είχαν συναινετικό χαρακτήρα.

Ιδιαίτερη σημασία και προσεκτικός χειρισμός πρέπει να δοθεί στις περιπτώσεις όπου τα εμπλεκόμενα άτομα (είτε ως θύματα είτε ως δράστες) παρουσιάζουν κάποια αναπηρία.

4.6. Διαδικασία χειρισμού περιστατικού επιβλαβούς σεξουαλικής συμπεριφοράς μεταξύ παιδιών κάτω των 14 ετών

- Στα παιδιά των ηλικιών αυτών χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή στη διαχείριση των περιστατικών. Ακόμη και όταν διαπιστωθεί ότι υπάρχει ενδεχόμενη κακοποίηση ενός παιδιού από άλλο, λόγω της μι-

κρής ηλικίας τους, τα παιδιά δε συνειδητοποιούν ότι οι πράξεις τους προκαλούν ζημιά ή τραύμα στο άλλο παιδί.

- Στα περιστατικά παιδιών μέχρι 5 ή 6 ετών, θα πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη σημασία, με ειδικούς χειρισμούς και με την απαραίτητη εμπλοκή άλλων ειδικών από την αρχή της εμφάνισης των οποιωνδήποτε μη αποδεκτών συμπεριφορών.
- Προωθείται η πληροφορία από τον εκπαιδευτικό, που αντιλαμβάνεται την επιβλαβή σεξουαλική συμπεριφορά/κατάσταση προς τη Διεύθυνση του σχολείου.
- Ενημερώνεται ο εκπαιδευτικός ψυχολόγος του σχολείου.
- Προωθείται άμεση γραπτή αναφορά στο τοπικό Γραφείο Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας.
- Ο εκπαιδευτικός δεν προχωρεί σε συνέντευξη - μαρτυρία με τα παιδιά που εμπλέκονται στην επιβλαβή σεξουαλική κατάσταση.
- Η ενημέρωση των γονέων, όσων παιδιών εμπλέκονται (τόσο του θύματος όσο και του φερόμενου ως δράστη), θα ήταν καλύτερα να γίνεται και όπου είναι δυνατόν, αφού πρώτα ενημερωθούν οι Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας και ο εκπαιδευτικός ψυχολόγος του σχολείου.
- Η ενημέρωση των γονέων των εμπλεκόμενων παιδιών γίνεται, όπου είναι δυνατόν, ξεχωριστά και στην παρουσία του εκπαιδευτικού ψυχολόγου ή του λειτουργού των Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας.

Ένα από τα δυσκολότερα πράγματα για τους γονείς είναι να ανακαλύψουν ότι το παιδί τους μπορεί να έχει κακοποιήσει σεξουαλικά κάποιο άλλο παιδί. Σε αυτή την περίπτωση, η άρνηση, ο θυμός και το σοκ είναι φυσιολογικές αντιδράσεις. Ο εκπαιδευτικός δεν πρέπει να αντιδράσει εριστικά προς τους γονείς, αλλά να προσπαθήσει να τους εξηγήσει ότι είναι αναγκαία η άμεση ανταπόκριση, γρήγορα και με ευαισθησία για την ευημερία τόσο του παιδιού όσο και ολόκληρης της οικογένειας. Οι προσπάθειες του σχολείου θα αφορούν στη δημιουργία σχέσης συνεργασίας με την οικογένεια με στόχο την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του περιστατικού. Επιπλέον, σε αυτές τις περιπτώσεις ο οικείος εκπαιδευτικός ψυχολόγος μπορεί να ενισχύσει το σχολείο στην προσπάθεια στήριξης της οικογένειας.

Όσο πιο νωρίς πάρουν βοήθεια τα παιδιά, τόσο περισσότερες είναι οι πιθανότητες να εμποδιστούν να προχωρήσουν σε μη επιτρεπτές συμπεριφορές. Επειδή μια γρήγορη και άμεση ανταπόκριση μπορεί να βοηθήσει στη μείωση των επιβλαβών συνεπειών για όλη την οικογένεια, είναι σημαντικό να πειστούν

οι γονείς όπως λάβουν επιστημονικές συμβουλές, με παραπομπή στις Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας.

4.7. Παροχή στήριξης στο παιδί μετά την αναφορά

Η σεξουαλική κακοποίηση κατά την παιδική ηλικία αποτελεί τραυματική εμπειρία, που στιγματίζει τις ζωές των θυμάτων και επιφέρει ποικίλες αρνητικές επιπτώσεις, όπως προαναφέρθηκαν, και οι οποίες εντοπίζονται σε ένα ευρύ αναπτυξιακό φάσμα. Οι επιπτώσεις είναι αναμενόμενο να επηρεάσουν και τη φρόνηση και τη σχολική επίδοση του παιδιού. Συνεπώς, η στήριξη των παιδιών θεωρείται απαραίτητη.

Το παιδί μετά την αναφορά μπορεί να έχει έντονα συναισθήματα. Είναι σημαντικό να νιώσει ασφάλεια και να καθυστερήσει. Αφού γίνει η παραπομπή, θα εμπλακούν οι Υπηρεσίες, οι οποίες θα κάνουν τη διαχείριση και θα διασφαλίσουν τη στήριξη και τη θεραπεία του παιδιού.

Για τη στήριξη του παιδιού, αφού επιστρέψει στο σχολείο, μπορούμε να συμβουλευτούμε τον οικείο εκπαιδευτικό ψυχολόγο του σχολείου. Πέρα όμως από τις δομημένες θεραπευτικές παρεμβάσεις από τους εξειδικευμένους επαγγελματίες, υπάρχει ανάγκη για υποστήριξη του παιδιού μέσα στο σχολικό πλαίσιο από τους εκπαιδευτικούς.

Το ίδιο μπορεί να γίνει και στην περίπτωση που η αναφορά έγινε από άλλον μαθητή του σχολείου ή σε περίπτωση που, για οποιοδήποτε λόγο, χρειάζεται στήριξη ομάδα μαθητών ή η τάξη στην οποία εντάσσεται το παιδί που κακοποιήθηκε.

Ακούγοντας αυτές τις ιστορίες μπορεί να μας προκληθούν έντονα συναισθήματα. Αναγνωρίζουμε τα συναισθήματα και τις σκέψεις που μας δημιουργήθηκαν, αφού ολοκληρωθεί η συνομιλία με το παιδί και αφού γίνουν οι αναγκαίες διαδικασίες. Είναι σημαντικό να κάνουμε ό,τι χρειάζεται για δική μας προσωπική ασφάλεια και υγεία. Αν χρειαστεί, ζητούμε βοήθεια και στήριξη από τον οικείο εκπαιδευτικό ψυχολόγο του σχολείου μας.

Ενδεικτικά, η στάση μας προς το παιδί θύμα θα πρέπει να διέπεται από:

- Σεβασμό προς την προσωπικότητά του,
- Εχεμύθεια για τις προσωπικές λεπτομέρειες της τραυματικής του εμπειρίας,
- Μη κριτική στάση για την οικογένειά του,
- Αποδοχή του παιδιού ανεξαρτήτως των δικών μας συναισθημάτων,
- Διακριτική παρακολούθηση του με στόχο την προστασία του από τα άλλα παιδιά,

- Παροχή ενίσχυσης στα μαθήματα ή διευκολύνσεων, λόγω των πιθανών μαθησιακών δυσκολιών που μπορεί να εκδηλωθούν μετά την αποκάλυψη της κακοποίησης.

4.8. Γενικές αρχές διαχείρισης των γονέων μετά την αποκάλυψη πιθανής σεξουαλικής κακοποίησης

Είτε η κακοποίηση έγινε από μέλος της οικογένειας είτε έγινε από κάποιο άλλο άτομο στο περιβάλλον του παιδιού, είναι αρκετά δύσκολο να το αναφέρει κανείς. Και στις δύο περιπτώσεις είναι δυνατόν να υπάρξουν έντονες αντιδράσεις και είναι σημαντικό για το σχολείο να μπορεί να ανταποκριθεί για να στηρίξει το παιδί αλλά και την οικογένεια. Στις περιπτώσεις που είναι εφικτό, ο Διευθυντής κάνει την ανακοίνωση με παρόντες μόνο το άτομο στο οποίο έγινε η αναφορά. Αν είναι, επίσης, εφικτό, στη συνάντηση μπορεί να παρευρίσκεται και ο οικείος εκπαιδευτικός ψυχολόγος.

Δεν υπάρχει 'σωστή' ή αναμενόμενη αντίδραση καθώς τα συναισθήματα των γονιών ποικίλουν. Αν δεν είχαν καμιά ιδέα ότι συνέβαινε κάτι τέτοιο στο παιδί τους, μπορεί να νιώσουν μεγάλη έκπληξη ή και να σοκαριστούν σε σημείο που να μην το πιστεύουν ή να αρνούνται να το πιστέψουν. Το πιο αναμενόμενο συναίσθημα είναι ο θυμός απέναντι στο άτομο που φαίνεται ότι κακοποίησε το παιδί τους. Ακόμα μπορεί να θυμώσουν με τον εαυτό τους που δεν κατάλαβαν τίποτα, αλλά και με το ίδιο το παιδί που δεν τους το είχε αναφέρει. Επίσης, νιώθουν θλίψη για το παιδί τους, την οικογένεια, αλλά και τον εαυτό τους, αφού μετά την αποκάλυψη ακολουθούν πολλές αλλαγές. Είναι πιθανόν να νιώσουν άγχος για το πώς να αντιμετωπίσουν το παιδί τους ή τον θύτη, αν είναι άτομο με το οποίο έχουν στενή σχέση. Επίσης, μπορεί να φοβούνται ότι ο φερόμενος ως δράστης μπορεί να συνεχίσει με κάποιο τρόπο να κάνει κακό στο παιδί τους.

Είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι δεν υπάρχει 'σωστή' αντίδραση και ότι όλες οι αντιδράσεις είναι αναμενόμενες.

- Αν δεν υπάρχει ήδη ένα κλίμα συνεργασίας με τους γονείς του παιδιού, είναι σημαντικό να διεξαχθεί η συνομιλία σε έναν χώρο που οι γονείς να νιώθουν ασφάλεια και να διαφυλάσσεται η εχεμύθεια, στον βαθμό που είναι δυνατόν. Είναι προτιμότερο να προετοιμάσουμε τους γονείς ότι θέλουμε να μιλήσουμε για κάτι σοβαρό που αφορά το παιδί τους και να τους καλέσουμε στο σχολείο. Με την προσωπική επαφή είναι λιγότερες οι παρεξηγήσεις και είναι πιο εύκολο και για τους γονείς να νιώσουν ότι το σχολείο προσπαθεί να κάνει ό,τι καλύτερο μπορεί.

- Το σχολείο θα ενημερώσει για τα γεγονότα, με όσο το δυνατόν λιγότερες πληροφορίες και θα αναφέρει τις διαδικασίες που θα ακολουθηθούν. Θα πρέπει να είναι ξεκάθαρο στους γονείς ότι ακολουθήθηκαν οι διαδικασίες και ότι το σχολείο δεν εμπλέκεται στη διερεύνηση και αξιολόγηση του περιστατικού. Η πληροφόρηση γίνεται σε απλή γλώσσα, με ηρεμία, προσοχή, ευγένεια και σεβασμό, χωρίς επικριτικά σχόλια και δογματισμό. Σε καμία περίπτωση δε δίνουμε χαρακτηρισμούς για τον φερόμενο ως δράστη.
- Ακούμε ενεργητικά.
- Διαβεβαιώνουμε με κάθε ευκαιρία ότι μέλημα του σχολείου είναι η σωματική, ψυχολογική και συναισθηματική κατάσταση του παιδιού.
- Αντιμετωπίζουμε την αντίδραση των γονιών με σεβασμό και ηρεμία και αντιλαμβανόμαστε ότι, κάτω από τέτοιες συνθήκες, η αντίδραση τους είναι αναμενόμενη. Δίνουμε χρόνο στην αντίδραση των γονιών, ούτως ώστε σιγά-σιγά να υπάρξει μείωση της έντασης και των αντιδράσεων.
- Αν οι γονείς θυμώσουν, αποφεύγουμε να μπούμε στη διαδικασία να εξηγήσουμε, γιατί το σχολείο έχει δικαίο, αφήνοντας τους να αποφορτιστούν, στον βαθμό που είναι εφικτό, με στόχο να μειωθεί η ένταση.
- Διαβεβαιώνουμε ότι, παρόλο που το συμβάν είναι δύσκολο, θα γίνουν οι απαραίτητες ενέργειες και ότι υπάρχει ελπίδα και μέλλον για το παιδί που έχει βιώσει μια τόσο τραυματική εμπειρία.
- Επεξηγούμε σε κάθε στάδιο τη διαδικασία και τις δράσεις που ακολουθούνται και τους ενημερώνουμε για τα επόμενα βήματα.
- Ενημερώνουμε τους γονείς για τις Υπηρεσίες και τους φορείς από τους οποίους μπορούν να ζητήσουν βοήθεια τόσο για τους ίδιους όσο και για τα παιδιά τους.
- Σε περίπτωση που η ένταση, ο θυμός, η φόρτιση ή το κλάμα είναι σε βαθμό που περιορίζουν τη διαδικασία ενημέρωσης, δίνουμε χρόνο, χωρίς να μιλάμε ή μιλώντας όσο το δυνατόν λιγότερο, ώστε να επανέλθει η ηρεμία.

Όσο πιο νωρίς πάρουν βοήθεια τα παιδιά, τόσο περισσότερες είναι οι πιθανότητες να εμποδιστούν να προχωρήσουν σε μη επιτρεπτές συμπεριφορές.

05

ΠΡΟΛΗΨΗ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΜΟΝΑΔΑΣ

Στη σχετική Νομοθεσία του 2014, το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού καθίσταται άμεσα και ξεκάθαρα ως το κατεξοχήν υπεύθυνο Υπουργείο για την πρόληψη της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας.

Η πρόληψη έχει πλατιά έννοια.

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται διάφορες πτυχές της πρόληψης, πρωτογενούς και δευτερογενούς, μέσα από καλές πρακτικές στον σχολικό χώρο καθώς και μέσα από τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών.

5.1. Πρόληψη σε πρωτογενές επίπεδο

Επαγγελματικές προσλήψεις στον χώρο του σχολείου

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι, στα πλαίσια της γενικής πρόληψης για το θέμα της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών, η σχετική Νομοθεσία καθορίζει

ότι το προσωπικό των σχολικών μονάδων πρέπει να είναι κάτοχοι Πιστοποιητικού μη περίληψης προσώπου στο νέο Ειδικό Αρχείο Καταδικασθέντων για σεξουαλικά αδικήματα σε βάρος παιδιών.

Διευκρινίζεται πως το εν λόγω Πιστοποιητικό δεν ταυτίζεται με το Πιστοποιητικό για Λευκό Ποινικό Μητρώο, αλλά αποτελεί ξεχωριστό έγγραφο, το οποίο αφορά στη Νομοθεσία για την Πρόληψη της Σεξουαλικής Κακοποίησης και Σεξουαλικής Εκμετάλλευσης Παιδιών και Παιδικής Πορνογραφίας (άρθρο 22.-6).

Ως εκ τούτου, στις οποιεσδήποτε ανακοινώσεις πρόσληψης ή επαγγελματικής εργοδότησης προσώπων ή αγοράς υπηρεσιών για διευκόλυνση της λειτουργίας της σχολικής μονάδας, οι οποίες συνεπάγονται τακτικές επαφές με παιδιά (π.χ., εκπαιδευτικοί στο Πρόγραμμα Σύγχρονης Μαθητείας, στο Ολοήμερο Σχολείο, στα ΚΙΕ, στα Επιμορφωτικά Κέντρα, οδηγοί λεωφορείων, συνοδοί, σχολικοί βοηθοί της ΟΑΠ, κηπουροί, άτομα κυλικείου, κ.ά.)

καθώς επίσης για διοργάνωση δραστηριοτήτων εθελοντικού χαρακτήρα, θα πρέπει να προβλέπεται ότι όσοι θα εργοδοτηθούν θα είναι κάτοχοι του εν λόγω Πιστοποιητικού¹⁸.

Πρόληψη μέσω της Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης

Στη σχετική Νομοθεσία του 2014 ορίζεται σαφώς η υποχρέωση του ΥΠΠ για ενημέρωση όλων των παιδιών, τόσο στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση όσο και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, για τους κινδύνους της σεξουαλικής εκμετάλλευσης και κακοποίησης καθώς και τους τρόπους που μπορούν να προστατευθούν, μέσω της διαπαιδαγώγησης για τη σεξουαλικότητα, η οποία να ανταποκρίνεται στην ηλικία και στο επίπεδο ανάπτυξής τους (άρθρο 55). Στόχος της πρόνοιας αυτής είναι η προαγωγή της υγείας όλων των παιδιών και η ενδυνάμωσή τους, ώστε να μπορούν να λαμβάνουν υπεύθυνες αποφάσεις για τον εαυτό τους, οι οποίες, ενδεχομένως, να τα προστατέψουν από κινδύνους, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής κακοποίησης και σεξουαλικής εκμετάλλευσης.

Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών είναι το πιο σημαντικό μέτρο και εργαλείο πρωτογενούς πρόληψης της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης παιδιών. Με βάση τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας¹⁹ αποτελεί μέρος της γενικής εκπαίδευσης και επιδρά στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού. Η προληπτική της φύση δε συμβάλλει μόνο στην πρόληψη σε ό,τι αφορά στις αρνητικές επιπτώσεις σε θέματα σεξουαλικότητας αλλά μπορεί να βελτιώσει την ποιότητα ζωής, υγείας και ευημερίας του ατόμου.

Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση βασίζεται στα παγκόσμια αναγνωρισμένα ανθρώπινα δικαιώματα και ειδικά στο δικαίωμα των παιδιών για ενημέρωση, ως μέτρο πρόληψης σε θέματα υγείας. Η Διεθνής Ομοσπονδία Οικογενειακού Προγραμματισμού²⁰ επισημαίνει ότι το βασικό διεθνές έγγραφο για τα παιδιά, η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα

του Παιδιού (UNCRC), προνοεί ότι τα παιδιά και οι νέοι έχουν το δικαίωμα να απολαμβάνουν το υψηλότερο δυνατό επίπεδο υγείας και να έχουν πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας (άρθρο 24) και πρόσβαση σε πληροφόρηση που θα τους επιτρέπει να παίρνουν αποφάσεις για την υγεία τους (άρθρο 17), συμπεριλαμβανομένης και της πληροφόρησης για τον οικογενειακό προγραμματισμό (άρθρο 24). Επιπλέον, έχουν το δικαίωμα σε εκπαίδευση που θα τους βοηθήσει να μάθουν, να αναπτύξουν στο μέγιστο τις δυνάμεις τους και θα τους προετοιμάσει να κατανοούν και να αποδέχονται τους άλλους (άρθρο 29).

Η Επίτροπος Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού, Λήδα Κουρσουμπά, στην Τοποθέτησή της για το μάθημα της Σεξουαλικής Αγωγής (2014)²¹, επισημαίνει ότι η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών είναι κατοχυρωμένο δικαίωμά τους, ενώ δηλώνει, επίσης, ότι η μη πρόσβαση των παιδιών σε κατάλληλη και έγκυρη πληροφόρηση τα καθιστά ευάλωτα, από τη μια, στον κίνδυνο να πέσουν θύματα κακοποίησης και, από την άλλη, στον κίνδυνο να συμπεριφερθούν με κακοποιητικό τρόπο σε άλλα παιδιά. Σε πρόσφατη, επίσης, Τοποθέτησή της αναφορικά με το Δικαίωμα των Παιδιών σε Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση (2017)²², η Επίτροπος τονίζει εκ νέου ότι η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών είναι απολύτως αναγκαία για την υγιή ανάπτυξή τους, κάτι που επισημάναν και τα ίδια τα παιδιά στις διαβουλεύσεις που είχε με την Ομάδα Εφήβων Συμβούλων της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού, καθώς και στην επικοινωνία που είχε με ομάδες παιδιών κατά τις επισκέψεις της στα σχολεία και κατά την πραγματοποίηση εργαστηρίων στο πλαίσιο της εκστρατείας 1 στ 5 την περίοδο 2012 – 2015 (σελ. 6-7). Στην εν λόγω Θέση της, η Επίτροπος επισημαίνει επίσης ότι το κράτος έχει νομική υποχρέωση να παρέχει σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος, ανεξάρτητα από τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις των γονέων, οι οποίες είναι απόλυτα σεβαστές στον βαθμό που εξυπηρετούν το δικαίωμα του παιδιού στην ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας και στον βαθμό που δεν συγκρούονται πρωταρχικά με το συμφέρον του παιδιού αλλά και με το δημόσιο συμφέρον, το οποίο εξυπηρετείται με την παροχή εκπαίδευσης στα παιδιά που να τα προστατεύει από κάθε μορφής σεξουαλική εκμετάλλευση και να τα προετοιμάζει από κάθε άποψη για την ενήλικη ζωή τους (σελ. 15-16).

¹⁸ Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού. (2016). 1.Πιστοποιητικό μη περιλήψης προσώπου στο αρχείο καταδικασθέντων για σεξουαλικά αδικήματα σε βάρος παιδιών 2.Πιστοποιητικό λευκού ποινικού μητρώου Εγκύκλιος, 1 Δεκεμβρίου 2016 (Αρ. Φακ.: 15.58.10/2). Λευκωσία: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού. Ανακτήθηκε από: <http://enimerosi.moec.gov.cy/archeia/1/ypp5059a>

¹⁹ WHO Regional Office for Europe, & Federal Centre for Health Education BZgA. (2010). *Standards for sexuality in Europe: A framework for policy makers, educational and health authorities and specialists*. Cologne: WHO Regional Office for Europe & Federal Centre for Health Education BZgA.

²⁰ IPPF. (2006, updated in 2010). *IPPF Framework for Comprehensive Sexuality Education*. London: IPPF. Ανακτήθηκε από: http://www.ippf.org/sites/default/files/ippf_framework_for_comprehensive_sexuality_education.pdf

²¹ Τοποθέτηση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά αναφορικά με το μάθημα Σεξουαλικής Αγωγής (20/12/2014). Ανακτήθηκε από: <http://www.childcom.org.cy/ccr/ccr.nsf/All/FFB54A7AC37A554BC2257DBE0042902B?OpenDocument>

²² Θέση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού αναφορικά με το Δικαίωμα των Παιδιών σε Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση (17/07/2017). Ανακτήθηκε από: <http://www.childcom.org.cy/ccr/ccr.nsf/All/AD6611ACA517A1D4C22581600033C972?OpenDocument>

Επίσης, η Γενική Εισαγγελία της Δημοκρατία, σε γνωμάτευσή της προς το Υπουργείο (ημ.: 22/06/2017) ως προς το θέμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, επισημαίνει ότι οι γονείς δεν έχουν το δικαίωμα από τον νόμο να τοποθετούνται σε σχέση με το περιεχόμενο και τον τρόπο διδασκαλίας της σεξουαλικής αγωγής ούτε το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού έχει υποχρέωση να λαμβάνει τη συγκατάθεση των γονέων ή κηδεμόνων για την υποχρεωτική συμμετοχή των μαθητών στο μάθημα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης.

Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση αφορά στη μάθηση για τις γνωστικές, συναισθηματικές, κοινωνικές, διαδραστικές και σωματικές πτυχές της σεξουαλικότητας, ξεκινά νωρίς κατά την παιδική ηλικία και συνεχίζει στην εφηβική και ενήλικη ζωή:

«...ενισχύει και ενδυναμώνει τα παιδιά και τους νέους με πληροφορίες, δεξιότητες και θετικές αξίες, ώστε να κατανοούν και να χαίρονται τη σεξουαλικότητά τους, να βιώνουν με υπευθυνότητα και ασφάλεια τις διαπροσωπικές σχέσεις και φιλίες τους και να αναλαμβάνουν την ευθύνη για τη δική τους σεξουαλική υγεία και ευημερία, αλλά και για αυτή των άλλων. Καθιστά τα παιδιά και τους νέους ικανούς να ενισχύσουν την ποιότητα της ζωής τους και να συνεισφέρουν σε μια σπλαχνική και δίκαιη κοινωνία. Όλα τα παιδιά και οι νέοι έχουν το δικαίωμα στην πρόσβαση σε σεξουαλική διαπαιδαγώγηση κατάλληλη για την ηλικία τους»²³.

Το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, ανταποκρινόμενο στις υποχρεώσεις που πηγάζουν από τις διεθνείς, ευρωπαϊκές και εθνικές συνθήκες, συμβάσεις, νομοθεσίες, σε πρόσφατο έγγραφό του²⁴, διατυπώνει με σαφήνεια την πολιτική του σε ό,τι αφορά στο θέμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης και δηλώνει ξεκάθαρα τη δέσμευσή του να παρέχει ολιστική σεξουαλική διαπαιδαγώγηση σε όλους τους μαθητές και

μαθήτριες σε σχολεία Δημοτικής, Μέσης Γενικής και Μέσης Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης.

Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση προωθείται μέσω του επίσημου Αναλυτικού Προγράμματος (2011) και εντάχθηκε στη βάση των κατευθυντήριων αρχών που δίνονται από την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (2010)²⁵. Βασικός στόχος της συμπερίληψης της σεξουαλικής αγωγής στο επίσημο Αναλυτικό Πρόγραμμα είναι η ανάγκη να διασφαλιστεί ότι αυτή δεν θα προσφέρεται αποσπασματικά αλλά οργανωμένα και με βάση την ηλικία και τον βαθμό ωριμότητας των μαθητών.

Στη Δημοτική Εκπαίδευση, η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση προωθείται μέσω του Προγράμματος Σπουδών Αγωγής Υγείας. Θέματα σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας προσεγγίζονται, κυρίως, μέσα

από τη θεματική ενότητα του Προγράμματος Σπουδών «Οικογενειακός Προγραμματισμός, Σεξουαλική και Αναπαραγωγική Υγεία». Θέματα όπως: προφύλαξη των ιδιωτικών μερών του σώματος, καλά και κακά αγγίγματα, ανάγκη για αναφορά κακών αγγιγμάτων σε πρόσωπο εμπιστοσύνης, καλά και κακά μυστικά, συμπεριλαμβάνονται στη διδακτέα ύλη του μαθήματος και μέσα από τις κατάλληλες προσεγγίσεις μπορούν να γίνουν κατανοητά από τα παιδιά. Στη Μέση Εκπαίδευση και συγκεκριμένα στο Γυμνάσιο, η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση υλοποιείται μέσα από το μάθημα της Οικιακής Οικονομίας,

²³ WHO Regional Office for Europe, & Federal Centre for Health Education BZgA. (2010). *Standards for sexuality in Europe: A framework for policy makers, educational and health authorities and specialists*. Cologne: WHO Regional Office for Europe & Federal Centre for Health Education BZgA.

²⁴ Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού. (2016). *Κείμενο πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού για τη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση Εγκύκλιος, 5 Δεκεμβρίου 2016* (Αρ. Φακ.: Π.Ι. 11.2.07). Λευκωσία: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού. Ανακτήθηκε από: <http://enimerosi.moec.gov.cy/archeia/1/ypp5057>

²⁵ WHO Regional Office for Europe, & Federal Centre for Health Education BZgA. (2010). *Standards for sexuality in Europe: A framework for policy makers, educational and health authorities and specialists*. Cologne: WHO Regional Office for Europe & Federal Centre for Health Education BZgA.

“Προτρέπονται τα παιδιά να μιλάνε ανοιχτά για το φαινόμενο της διαδικτυακής κακοποίησης και να μην ντρέπονται ή να ενοχοποιούνται για αυτό”

μέσω της ενότητας «Οικογενειακός Προγραμματισμός, Σεξουαλική και Αναπαραγωγική Υγεία», ενώ στο Λύκειο μέσα από το μάθημα της Οικογενειακής Αγωγής. Στη διδακτέα ύλη του μαθήματος συμπεριλαμβάνονται θεματικές όπως: υγιείς διαπροσωπικές και διαφυλικές σχέσεις, μορφές βίας και ενημέρωση για τους φορείς που προσφέρουν πληροφόρηση κατά της βίας και του εκφοβισμού, στρατηγικές αντίστασης βίαιων συμπεριφορών κ.ά.

Σχετικό διδακτικό υλικό με στόχο τη στήριξη του έργου των εκπαιδευτικών για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση έχει αναπτυχθεί και οι εκπαιδευτικοί το έχουν στη διάθεσή τους στα σχολεία ή έχουν σε αυτό πρόσβαση μέσω της ιστοσελίδας του Υπουργείου (Αγωγή Υγείας για τη Δημοτική Εκπαίδευση και Οικιακής Οικονομίας για Μέση Εκπαίδευση).

Πρόληψη της διαδικτυακής σεξουαλικής κακοποίησης στο πλαίσιο του σχολείου

- Ενημερώνονται τα παιδιά για το πώς να χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο με ασφάλεια και ποια

είναι τα βασικά στοιχεία για ασφαλή πλοήγηση.

- Τονίζεται η αξία των προσωπικών δεδομένων, και ότι δεν είναι ασφαλές να δίνονται τα προσωπικά στοιχεία επικοινωνίας σε ένα chat room.
- Προτρέπονται τα παιδιά να μιλάνε ανοιχτά για το φαινόμενο της διαδικτυακής κακοποίησης και να μην ντρέπονται ή να ενοχοποιούνται για αυτό.
- Ενημερώνονται για το πώς μπορούν να «μπλοκάρουν» τα άτομα εκείνα που προσπαθούν να τα προσεγγίσουν με στόχο να τα εκμεταλλευτούν.

Προσέγγιση μαθητών - Γενικά προληπτικά μέτρα στο σχολείο

Αρχές και αξίες

Το σχολείο διαδραματίζει βασικό ρόλο στην πρόληψη περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών.

Ένας πολύ σημαντικός παράγοντας είναι οι αρχές και αξίες που διέπουν την όλη λειτουργία του σχολείου καθώς και οι στάσεις που καλλιεργούνται στην καθημερινή αυτή λειτουργία.

Τονίζεται η επικέντρωση των αρχών και αξιών στους τομείς της ασφάλειας/υγείας, της μηδενικής ανοχής στη βία, του σεβασμού και της υπευθυνότητας.

Πολιτικές και Διαδικασίες

Η κάθε σχολική μονάδα βασισμένη σε αυτές τις αρχές και αξίες και στο πλαίσιο της αυτονομίας της αναπτύσσει ανάλογες πολιτικές και διαδικασίες, οι οποίες ενισχύονται/ενδυναμώνονται από τις πολιτικές και διαδικασίες που προωθεί το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού.

Πιο συγκεκριμένα, είναι σημαντικό το σχολείο να προωθήσει:

- Δραστηριότητες που προάγουν την κουλτούρα για την προστασία των παιδιών και τη μηδενική ανοχή στη βία. Αυτό προωθείται στο σχολείο με τη συνεργασία των εκπαιδευτικών αλλά και των γονιών, καθώς και την εμπλοκή των ίδιων των παιδιών (ευαισθητοποίηση εκπαιδευτικών, γονιών και μαθητών στα θέματα ασφάλειας του παιδιού).

- Τη διασφάλιση ενός περιβάλλοντος όπου τα παιδιά νιώθουν ασφάλεια και ενθαρρύνονται να εκφράζονται, να ακούγονται, να μαθαίνουν και να υιοθετούν υγιείς επιλογές.
- Την προσπάθεια για ανάπτυξη δεξιοτήτων στα παιδιά που χρειάζονται, για να είναι ασφαλή (θετική διεκδίκηση, αυτοπεποίθηση, κ.λπ.), μέσω του μαθήματος της Αγωγής Υγείας και όχι μόνο.
- Την άντληση πληροφοριών, μέσω έρευνας, που αφορούν στην ασφάλεια και υγεία των μαθητών (π.χ., ποιες μορφές βίας υπάρχουν στο σχολείο, πού εντοπίζονται, σε ποια σημεία του σχολείου νιώθουν λιγότερη ασφάλεια κ.ά.). Μια τέτοια έρευνα έχει ήδη πραγματοποιηθεί από το Παρατηρητήριο για τη Βία στο Σχολείο (2010-2011)²⁶.

²⁶ Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού-Παρατηρητήριο για τη βία στο σχολείο. (2012). Παγκύπρια έρευνα για τη θυματοποίηση και το σχολικό κλίμα στα σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Κύπρο-Σχολικό έτος 2010-2011.

- Τη διασφάλιση παιδονομίας και εφημέρευσης σε χώρους που διαπιστώνεται ότι είναι πιο πιθανόν το παιδί να βιώθει λιγότερη ασφάλεια.
- Τη διατήρηση αρχείου, το οποίο να περιλαμβάνει τα ακόλουθα:
 - Τον «Περί της Πρόληψης και Καταπολέμησης της Σεξουαλικής Κακοποίησης, Σεξουαλικής Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας Νόμο του 2014» (91(I)/2014),
 - Τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Προστασία του Παιδιού από τη Σεξουαλική Εκμετάλλευση και Σεξουαλική Κακοποίηση (Lanzarote),
 - Τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού,
 - Τους Περί Βίας στην Οικογένεια (Πρόληψη και Προστασία Θυμάτων) Νόμους του 2000 και του 2004,
 - Την Εγκύκλιο του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού: «Βία στην Οικογένεια: Διαδικασίες χειρισμού, προληπτική δράση και πληροφόρηση» (dde4340, dme7002, dte2478),
 - Την Εγκύκλιο του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού: «Πρόληψη, αντιμετώπιση και διαχείριση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού» (γρρ3745),
 - Την Εγκύκλιο του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού: «Πολιτική σε σχέση με τη διαχείριση αναφοράς περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης στα σχολεία» (γρρ3736),

- Την Αντιρατσιστική πολιτική του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού: Κώδικας συμπεριφοράς κατά του Ρατσισμού & Οδηγός Διαχείρισης και Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών http://www.pi.ac.cy/pi/index.php?option=com_content&view=article&id=1429&Itemid=441&lang=el
- Την Εγκύκλιο του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού: Ομάδα Άμεσης Παρέμβασης (γρρ4742, γρρ3148).

Όλοι οι μαθητές, οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί πρέπει να έχουν υπόψη τους τις πιο πάνω εγκυκλίους.

Πιο συγκεκριμένα το σχολείο είναι σημαντικό να προωθήσει:

- Ενημέρωση γονέων και μαθητών για τις σχετικές διαδικασίες, αποστέλλοντας σε όλους αντίτυπο των διαδικασιών.
- Προώθηση κατάλληλων αναφορών περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης στις αρμόδιες Υπηρεσίες (Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας, Αστυνομία Κύπρου, Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας), αναλόγως της περίπτωσης.
- Διαχείριση μη κατάλληλων σεξουαλικών συμπεριφορών που δεν αποτελούν σεξουαλική κακοποίηση, διασφαλίζοντας ότι υπάρχει αποτελεσματική επικοινωνία μεταξύ του προσωπικού σε θέματα προστασίας παιδιών.
- Σχέδιο Δράσης, Πρόληψης και Αντιμετώπισης Περιστατικών,
- Κοινός κώδικας επικοινωνίας για όλους τους ενήλικες που εργάζονται στο σχολείο, όχι μόνο για θέματα που αφορούν στη σεξουαλική κακοποίηση, αλλά γενικά για θέματα που αφορούν στην ασφάλεια και υγεία των παιδιών.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, όλα τα σχολεία ενθαρρύνονται, από το 2009 σε ετήσια βάση, να αναπτύξουν Σχέδιο Δράσης Αγωγής Υγείας και Πρόληψης της Παραβατικότητας με στόχο την ανάληψη πρωτοβουλιών και δράσεων στη σχολική μονάδα για έγκαιρη αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων ιδιαίτερα της παραβατικότητας, και διαμόρφωση περιβάλλοντος ασφάλειας, ανεκτικότητας, συνεργασίας για όλα τα παιδιά.

Κατευθυντήριες γραμμές για την ανάπτυξη Σχεδίου Δράσης καταγράφονται στην εγκύκλιο που αφορά στη δημιουργία Επιτροπής Αγωγής Υγείας και Πρόληψης της Παραβατικότητας (γρρ4464), σε όλες τις σχολικές μονάδες.

Οι εκπαιδευτικοί χειρίζονται δύσκολες συμπεριφορές, καθημερινά, όπου χρειάζεται να υπενθυμίσουν τους κανόνες, να οριοθετήσουν και να εφαρμόσουν συνέπειες

Στάσεις και ατομικές συμπεριφορές εκπαιδευτικών προς τους μαθητές

- Αποφεύγουμε καταστάσεις, στις οποίες μπορεί να μείνουμε εντελώς μόνοι με ένα παιδί. Στις περιπτώσεις όπου χρειάζεται να μιλήσουμε προσωπικά σε ένα παιδί (είτε το θέλουμε εμείς είτε το παιδί), βρίσκουμε ένα μέρος, το οποίο δε θα επιτρέπει στους άλλους να ακούν τι λέμε, αλλά θα τους επιτρέπει να βλέπουν τι γίνεται.
- Αποφεύγουμε να μεταφέρουμε μαθητές με τα αυτοκίνητά μας.
 - Σε περιπτώσεις που το παιδί χρειάζεται να χρησιμοποιήσει την τουαλέτα, το μπάνιο ή πρέπει να αλλάξει ρούχα, πρέπει να σεβαστούμε την ιδιωτικότητά του. Αν χρειάζεται να εποπτεύουμε μια από αυτές τις δράσεις, θα ήταν καλό να είναι παρόντες δύο ενήλικες και να μένουν μέχρι το σημείο που διασφαλίζεται η ασφάλεια και η υγεία των παιδιών. Οι ενήλικες θα πρέπει να διατηρήσουν την ιδιωτικότητά τους σε παρόμοιες περιπτώσεις.
- Αποφεύγουμε να αγγίζουμε τα παιδιά στις περιοχές του σώματός τους που συνήθως καλύπτονται από το μαγιό ή τα εσώρουχα.

Για τις περιπτώσεις των παιδιών που χρειάζονται στήριξη για την ατομική τους φροντίδα υπάρχει ειδικό πλαίσιο, στο οποίο προσφέρεται αυτή η στήριξη (σχολική βοήθος, ειδικός χώρος, ιδιωτικότητα, συναίνεση γονέων).

- Στις περιπτώσεις που χρειάζεται να αγκαλιάσουμε ένα παιδί το κάνουμε πλαγίως, από τους ώμους, και όχι από μπροστά.
- Αποφεύγουμε να χορέψουμε με παιδί με τρόπο που να χρειάζεται να το αγγίζουμε στα σημεία που αναφέρθηκαν πιο πάνω.
- Αποφεύγουμε να κάνουμε αστεία ή σχόλια σεξουαλικού περιεχομένου, να φιλούμε ή να κάνουμε σεξουαλικές χειρονομίες προς τα παιδιά.

- Αν χρειαστεί να συνοδέψουμε παιδιά κατά τη διάρκεια της νύκτας στο πλαίσιο σχολικής εκδρομής, δεν κοιμόμαστε στο ίδιο δωμάτιο μαζί τους (σε περιπτώσεις μικρών παιδιών ή ατόμων με ειδικές ανάγκες, είναι αναγκαία η συγκατάθεση των γονιών των μαθητών).
- Δεν είναι αποδεκτό να μοιραζόμαστε πληροφορίες για τη σεξουαλική μας ζωή μαζί με τα παιδιά.
- Απαγορεύεται να επιβάλουμε οποιαδήποτε σωματική τιμωρία.
- Αναγνωρίζουμε το δικαίωμα του παιδιού να μην αισθάνεται καλά για κάτι που κάνουμε.
- Ακόμα και αν ένα παιδί μας κατηγορήσει άδικα, το χρησιμοποιούμε ως μάθημα για το παιδί και το παροτρύνουμε να μιλήσει σε κάποιον για το θέμα και να μην το κρατήσει μυστικό («Σ' ευχαριστώ που το μοιράστηκες μαζί μου. Καταλαβαίνω ότι εσύ βίωσες κάτι διαφορετικά. Στεναχωριέμαι που έκανα κάτι που σε αναστάτωσε. Τέτοια θέματα είναι καλό να τα συζητάς με τους γονείς, τον Καθηγητή ΣΕΑ. Αφού το κάνεις, θα πρέπει να το ξανασυζητήσουμε στην παρουσία τους»).
- Αν, κατά λάθος, αγγίξουμε ένα παιδί με τρόπο που το παιδί το αντιλαμβάνεται ως προκλητικό ή κακοποιητικό, μπορούμε να πούμε «Συγγνώμη, έπεσα πάνω σου κατά λάθος. Θα προσέξω, ώστε να μην επαναληφθεί και θα το αναφέρω στους γονείς σου». Αν υπάρξει δώξη εναντίον μας, καλό θα είναι να συμβουλευτούμε έναν δικηγόρο. Αν όμως ακολουθηθούν οι πιο πάνω διαδικασίες, είναι πολύ δύσκολο να συμβεί κάτι τέτοιο. Σε μια τέτοια περίπτωση, αναλαμβάνουμε δράση, αναγνωρίζουμε τα συναισθήματα του παιδιού, ξεκαθαρίζουμε τυχόν παρεξηγήσεις και ενημερώνουμε τη Διεύθυνση και τους γονείς του παιδιού ή άλλους εμπλεκόμενους.

Η θετική επικοινωνία και τα ξεκάθαρα όρια βοηθούν στην πρόληψη καταστάσεων, που μπορεί να ξεφύγουν από τον έλεγχο και να οδηγήσουν σε μια άδικη κατηγορία του εκπαιδευτικού.

Είναι ευθύνη του ενήλικα να θέσει και να σέβεται τα όρια. Να είμαστε πρότυπα και να εφαρμόζουμε τα όρια σε συμπεριφορές, που θα μπορούσαν να υπαινίσσονται συμπεριφορά σεξουαλικής φύσεως.

Ακόμα και αν ένα παιδί προσπαθήσει να εμπλέξει έναν ενήλικα σε ανάρμοστη συμπεριφορά, είναι ευθύνη του ενήλικα να την οριοθετήσει και να τη διαχειριστεί αποτελεσματικά.

5.2. Πρόληψη σε δευτερογενές επίπεδο

Έχουμε, ήδη, αναφέρει ότι είναι φυσιολογικό για τα παιδιά να ασχολούνται με το σώμα τους. Παρατηρούνται συμπεριφορές που σχετίζονται με την εξερεύνηση του σώματος είτε μόνα τους είτε προς άλλα παιδιά.

Στο κεφάλαιο 3 έχουν αναφερθεί καταστάσεις που προβληματίζουν (π.χ., Αν υποπέσει στην αντίληψή μας περιστατικό στο οποίο το παιδί ξεγυμνώνεται, μιλά με 'κακές λέξεις' σεξουαλικού περιεχομένου, κοροϊδεύει άλλο παιδί για το σώμα του, κατεβάζει τα παντελόνια άλλου παιδιού κ.λπ.).

Το κύριο ερώτημα που απασχολεί τους εκπαιδευτικούς μετά την κατανόηση μιας κατάστασης είναι: Ποια είναι η αντίδραση και ποια παρέμβαση θεωρείται χρήσιμη;

5.2.1 Παρεμβάσεις και Αντιδράσεις σε περιστατικά μη αποδεκτών/μη υγιών σεξουαλικών συμπεριφορών στον χώρο του σχολείου

Οι εκπαιδευτικοί χειρίζονται δύσκολες συμπεριφορές, καθημερινά, όπου χρειάζεται να υπενθυμίσουν τους κανόνες, να οριοθετήσουν και να εφαρμόσουν συνέπειες. Όσον αφορά όμως τις ακατάλληλες για το σχολείο σεξουαλικές συμπεριφορές μπορεί να είναι πιο δύσκολες στη διαχείριση, λόγω του ότι μπορεί να προκαλέσουν ντροπή ή φόβο. Είναι πολύ σημαντικό οι εκπαιδευτικοί να ανταποκριθούν με ψυχραιμία, όπως θα έκαναν σε οποιαδήποτε άλλη περίπτωση, αποφεύγοντας να δείξουν, αν σοκαρίστηκαν ή αν ένιωσαν αηδία ή άλλες έντονες συναισθηματικές αντιδράσεις για να μην αναστατώσουν ή θυματοποιήσουν περισσότερο τα παιδιά.

- Σαν πρώτο βήμα παραμένουμε ήρεμοι και ψυχραιμοί.
- Σταματούμε τη συμπεριφορά και δηλώνουμε ότι αυτή είναι μια μη αποδεκτή συμπεριφορά. Περιγράφουμε τη μη επιθυμητή συμπεριφορά ξεκάθαρα.

Εξηγούμε ότι αυτή η συμπεριφορά δεν είναι αποδεκτή και για ποιους λόγους.

Προσπαθούμε να κατανοήσουμε τι συνέβη.

- Αν το περιστατικό αφορά ατομικά το παιδί, τότε η συζήτηση γίνεται με τρόπο που να μην ακούνε οι άλλοι για να μην προσβληθεί το παιδί.
- Αν η συμπεριφορά αφορά στην ενασχόληση του παιδιού με το δικό του σώμα, εξηγούμε ότι υπάρχει κατάλληλος χρόνος και μέρος για να αγγίζουμε τα ιδιαίτερα μέρη του σώματος μας.
- Αν το περιστατικό αφορά κι άλλους μαθητές, θα χρειαστεί να το σταματήσουμε για να ληφθεί το μήνυμα ότι οι συμπεριφορές αυτές δεν είναι αποδεκτές.
- Ανάλογα με την ηλικία και το αναπτυξιακό στάδιο των παιδιών, αποσπούμε την προσοχή τους, μετακινώντας τους από την κατάσταση και προτρέπουμε σε μια εναλλακτική δραστηριότητα. Θυμίζουμε στα παιδιά ποια είναι η κατάλληλη συμπεριφορά και ότι μερικά μέρη του σώματος παραμένουν ιδιωτικά.
- Αν οι συμπεριφορές που παρατηρήθηκαν εμπίπτουν στο φάσμα του σχολικού εκφοβισμού, τότε ακολουθούμε τις οδηγίες της σχετικής εγκυκλίου²⁷.
- Ανάλογα με τη σοβαρότητα του περιστατικού θα γίνουν και οι κατάλληλες παραπομπές και θα ενημερωθούν η Διεύθυνση, ο καθηγητής ΣΕΑ (Μέση

²⁷ Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού. (2016). Πρόληψη, αντιμετώπιση και διαχείριση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού, Εγκύκλιος, 23 Φεβρουαρίου 2016 (Αρ. Φακ.: 7.19.04.16.1). Λευκωσία: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού. Ανακτήθηκε από: <http://enimerosi.moe.gov.cy/archeia/1/ypp3745a>

Εκπαίδευση) ή/και ο εκπαιδευτικός ψυχολόγος και οι γονείς. Αν χρειαστεί, θα αναπτυχθεί συγκεκριμένο σχέδιο δράσης για το περιστατικό ή για πρόληψη παρόμοιων περιστατικών.

- Λόγω της ευαισθησίας που έχουν οι γονείς γύρω από το θέμα, καλό θα ήταν να ενημερωθούν οι γονείς όσων εμπλέκονται στο περιστατικό, εκτός αν υπάρχουν σοβαροί λόγοι (π.χ., βία στην οικογένεια ή ο θύτης είναι μέλος της άμεσης οικογένειας). Στη δεύτερη περίπτωση, θα μπορούσε να ενημερωθεί ο οικείος εκπαιδευτικός ψυχολόγος ή/και ο λειτουργός των Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας. Η ενημέρωση θα ήταν καλό να γίνει σε συνάντηση ξεχωριστή για τους γονείς του κάθε παιδιού που εμπλέκεται. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, είναι σημαντικό να διατηρηθεί η εχεμύθεια. Στη συνάντηση, εφόσον το θέμα δε

χρήζει παραπομπής σε άλλες υπηρεσίες, αναφέρεται το περιστατικό, χωρίς να αποκαλύπτονται οι ταυτότητες των συμμετεχόντων, και διαβεβαιώνονται οι γονείς ότι το παιδί τους θα είναι ασφαλές στο σχολείο. Ενημερώνουμε, επίσης, για τα μέτρα πρόληψης που θα ληφθούν καθώς και για τις συνέπειες που πιθανόν να υπάρξουν για το κάθε παιδί. Αναφέρουμε ότι χρειαζόμαστε τη συνεργασία τους και τους ρωτάμε τι άλλο χρειάζονται. Σε περίπτωση που κρίνουμε ως αναγκαίο ή σε περίπτωση που το ζητήσουν οι ίδιοι, τότε τους παραπέμπουμε σε άλλες Υπηρεσίες στήριξης.

Υπάρχουν κάποιες περιπτώσεις που ίσως χρειαστεί το σχολείο να ειδοποιήσει τις Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας, λόγω της σοβαρότητας της συμπεριφοράς ή λόγω της έλλειψης συνεργασίας της οικογένειας του μαθητή με το σχολείο.

06

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι εκπαιδευτικοί ανήκουν σε εκείνους τους επαγγελματίες, που έχουν καθημερινή επαφή με παιδιά από διάφορα κοινωνικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα και με διαφορετικά ατομικά χαρακτηριστικά. Είναι πολύ πιθανόν, στο πλαίσιο της καθημερινής τους πρακτικής, να συναντήσουν παιδιά που βιώνουν διάφορες μορφές κακοποίησης, ενδεχομένως και σεξουαλικής, για αυτό πρέπει να είναι σε θέση να αναγνωρίσουν τα σημάδια και να υποστηρίξουν τα παιδιά. Η συμβολή και η συνδρομή των εκπαιδευτικών στην ανίχνευση και πρόληψη του φαινομένου της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών είναι καίρια.

Η έκδοση του παρόντος εγχειριδίου εξυπηρετεί, ακριβώς, την περαιτέρω ενίσχυση των εκπαιδευτικών για αποτελεσματική αντιμετώπιση των θεμάτων σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών, μέσω της διεύρυνσης των γνώσεων και της ευαισθητοποίησής τους για το φαινόμενο καθώς και μέσω της ανάδειξης των ενδεδειγμένων δράσεων και χειρισμών στις περιπτώσεις όπου κρίνεται απαραίτητη η παρέμβαση του σχολείου.

Η Συντονιστική Επιτροπή Πρόληψης και Καταπολέμησης της Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης Παιδιών του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού ευελπιστεί ότι το παρόν εγχειρίδιο θα λειτουργήσει ως εύχρηστος συνοπτικός οδηγός στα χέρια του εκπαιδευτικού για αναγνώριση καθώς και για διαχείριση περιπτώσεων παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης. Βασική επιδίωξη αποτελεί η περαιτέρω ενημέρωση για το θέμα και η διαμόρφωση ενός σαφούς πρωτοκόλλου ενεργειών, πάντα στη βάση της σχετικής νομοθεσίας, που πρέπει να έχουν στη διάθεση τους οι σχολικές μονάδες και να ακολουθούν οι εκπαιδευτικοί, ώστε να νιώθουν ασφαλείς, όταν προκύπτει ανάγκη για αναγνώριση και διαχείριση περιστατικών. Πρώτιστος στόχος, η υποστήριξη των παιδιών και των οικογενειών τους και η επιτυχής συνεργασία με όλες τις αρμόδιες Υπηρεσίες.

Καταληκτικά...

Κάθε παιδί έχει δικαίωμα στην υγεία και στην ελεύθερη από βία ζωή. Πολλά παιδιά γίνονται θύματα σεξουαλι-

κής βίας, γεγονός που επιφέρει σοβαρές επιπτώσεις στην ευημερία, στην ανάπτυξη, στη σωματική και ψυχική τους υγεία αλλά και με πολύ σοβαρό αντίκτυπο στο σύνολο της κοινωνίας.

Η καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών δεν είναι ένας εύκολος στόχος. Η ενασχόληση με το θέμα εμπεριέχει έναν σημαντικό βαθμό δυσκολίας, λόγω της πολυπλοκότητας του φαινομένου και των πολλαπλών παραγόντων που επιδρούν. Απαιτείται κουράγιο και δύναμη από μέρους των εκπαιδευτικών και διαχείριση των προσωπικών συναισθημάτων, της ανασφάλειας για την αναγνώριση, την αντιμετώπιση των περιστατικών και στήριξη των παιδιών. Απαιτείται, επίσης, συντονισμένη προσπάθεια από διάφορους φορείς για αποτροπή περαιτέρω θυματοποίησης των παιδιών.

Η ψήφιση των εθνικών νομοθεσιών και η διαμόρφωση Εθνικής Στρατηγικής αποτελεί ένα πολύ ισχυρό νομικό πλαίσιο για προστασία των παιδιών και διασφάλιση των δικαιωμάτων τους. Ένα πλαίσιο που τοποθετεί όλους

τους επαγγελματίες, οι οποίοι έρχονται σε καθημερινή επαφή με τα παιδιά, σε θέση κλειδί για την υποστήριξη και προστασία τους. Ωστόσο η θέσπιση των σχετικών κανονισμών και η εγκαθίδρυση των σχετικών νομοθεσιών δε διασφαλίζουν την πλήρη και ουσιαστική εφαρμογή των δικαιωμάτων των παιδιών, αν δε γίνει συνειδησή όλων μας ότι η προστασία των παιδιών είναι θεμελιώδης αξία για την κοινωνία μας και ότι είναι ευθύνη και καθήκον όλων μας να προστατέψουμε τα παιδιά από τέτοια φαινόμενα, προσφέροντας τους ένα ασφαλές μέλλον ώστε να αναπτύξουν ομαλά στο μέγιστο τις δυνάμεις τους.

07

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ/ΠΗΓΕΣ

Βιβλιογραφία

Γιωτάκος, Ο., & Πρεκατέ, Β. (2006). *Σεξουαλική Κακοποίηση: Μυστικό; Όχι πια*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Καραγιάννη, Ε. (2008). *Σεξουαλική Κακοποίηση Παιδιών: Αν δεν μιλήσουμε γι' αυτό το πρόβλημα, δεν υπάρχει!* Λευκωσία, Κύπρος.

ΚΣΟΠ, & IPPF. (2014). *Δάφνη III: «KeepMeSafe»: Μια ολοκληρωμένη εργαλειοθήκη για τη δημιουργία ενός προγράμματος που στοχεύει στην ενδυνάμωση των νέων με μαθησιακές δυσκολίες κατά της σεξουαλικής κακοποίησης και βίας*.

Πρεκατέ, Β., & Γιωτάκος, Ο. (2005). *Οδηγός Εκπαιδευτικών & Γονέων για την Ανίχνευση της Παιδικής Κακοποίησης*. Αθήνα: Βήτα Ιατρικές Εκδόσεις.

Bass, E., & Davis, L. (2003). *Beginning to Heal*. USA: Quill.

Draucker, C.B. (2001). *Counselling Survivors of Childhood Sexual Abuse*. London: SAGE Counselling in Practice.

Goodyear-Brown, P. (Ed.). (2011). *Handbook of Child Sexual Abuse: Identification, Assessment, and Treatment*. New Jersey: John Wiley & Sons.

Herman, J. L. (1992). *Trauma and Recovery: From Domestic Abuse to Political Terror*. NY: Pandora.

Ryan, G., Leversee, T., & Lane, S. (2010). *Juvenile Sexual Offending, Causes, Consequences, and Correction* (3rd ed.). New Jersey: Wiley & Sons.

Stop the Silence - Survivor's Healing Centre: Training Material

Χρήσιμες Ιστοσελίδες

- Διακίδου, Ε. Α., Φάντη, Κ., Καραγιάννη, Ε., Χατζηκαράλμπους, Μ., & Κατσιμίχα, Ε. (2015). Έκθεση Ερευνητικού Προγράμματος «Ένα στα Πέντε», «Ενίσχυση των εθνικών πολιτικών αρχών για την εξάλειψη της σεξουαλικής βίας κατά των παιδιών: Ένα έργο του Συμβουλίου της Ευρώπης που περιλαμβάνει πιλοτικές πρωτοβουλίες στην Κύπρο». Λευκωσία: Πανεπιστήμιο Κύπρου, Τμήμα Ψυχολογίας. <http://www.familyviolence.gov.cy/upload/20160512/1463045787-17392.pdf>
- Θέση της Επιτροπής Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού αναφορικά με το Δικαίωμα των Παιδιών σε Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση (17/07/2017). <http://www.childcom.org.cy/ccr/ccr.nsf/All/AD6611ACA517A1D4C-22581600033C972?OpenDocument>

- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου. (2010-17). Ασφάλεια στο Διαδίκτυο. <http://www.pi.ac.cy/InternetSafety/>
- Τοποθέτηση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά αναφορικά με το μάθημα Σεξουαλικής Αγωγής (20/12/2014). <http://www.childcom.org.cy/ccr/ccr.nsf/All/FFB54A7AC37A554BC2257D-BE0042902B?OpenDocument>
- Οδηγία 2011/92/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13ης Δεκεμβρίου 2011 σχετικά με την καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας και την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιο 2004/68/ΔΕΥ του Συμβουλίου (2011). http://www.moec.gov.cy/dde/nomothesia/via_oikogeneia/odigia_2011_92_ee_sexualiki_kakopoiisi_paidion.pdf
- Ο Περί της Πρόληψης και της Καταπολέμησης της Σεξουαλικής Κακοποίησης, της Σεξουαλικής Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας Νόμος του 2014 (91(I)/2014). http://www.cylaw.org/nomoi/enop/non-ind/2014_1_91/full.html, [http://www.childcom.org.cy/ccr/ccr.nsf/all/B578FA9B1C70F082C2257D12002A3FCB/\\$file/Πρόληψη,%20Καταπολέμηση%20Σεξουαλικής%20Κακοποίησης%202014_1_91.pdf](http://www.childcom.org.cy/ccr/ccr.nsf/all/B578FA9B1C70F082C2257D12002A3FCB/$file/Πρόληψη,%20Καταπολέμηση%20Σεξουαλικής%20Κακοποίησης%202014_1_91.pdf)
- Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Προστασία του Παιδιού από τη Σεξουαλική Εκμετάλλευση και Σεξουαλική Κακοποίηση (Λανζαρότε, 25.X.2007). [http://www.childcom.org.cy/ccr/ccr.nsf/All/382C262CDF37EC3FC2257DC6003EB6F6/\\$file/%CE%A3%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%20%CE%9B%CE%B1%CE%BD%CE%B6%CE%B1%CF%81%CF%8C%CF%84%CE%B5%20GR.pdf](http://www.childcom.org.cy/ccr/ccr.nsf/All/382C262CDF37EC3FC2257DC6003EB6F6/$file/%CE%A3%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%20%CE%9B%CE%B1%CE%BD%CE%B6%CE%B1%CF%81%CF%8C%CF%84%CE%B5%20GR.pdf)
- Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Ασφάλεια στο Διαδίκτυο. <http://internet-safety.sch.gr/>
- Advocates For Youth. (1995). *Life Planning Education: A Youth Development Program*. Washington, DC: Advocates For Youth. <https://www.advocatesforyouth.org/storage/advfy/documents/lpe.pdf>
- Education.com. (2006). *All About Cyberbullies: Who They Are and What They Do*. <http://www.education.com/reference/article/cyberbullies-who-they-are-what-do/>
- IPPF. (2006, updated in 2010). IPPF Framework for Comprehensive Sexuality Education. London: IPPF. http://www.ippf.org/sites/default/files/ippf_framework_for_comprehensive_sexuality_education.pdf
- NSPCC. (2017). *Online safety*. <https://www.nspcc.org.uk/preventing-abuse/keeping-children-safe/online-safety/>
- Parents Protect! (x.ημ.). *Child Sexual Abuse Warning signs*. https://www.parentsprotect.co.uk/warning_signs.htm
- Parents Protect! (x.ημ.). *Helping you understand the sexual development of children aged 5-11*. https://www.parentsprotect.co.uk/files/traffic_light_helping_you_understand_the_sexual_development_of_children_5-11.pdf
- Parents Protect! (x.ημ.). *Helping you understand the sexual development of children under the age of 5*. https://www.parentsprotect.co.uk/files/traffic_light_helping_you_understand_the_sexual_development_of_children_under_5.pdf
- Rutgers. (2017). *Sexual & Reproductive Health and Rights for All*. <https://www.rutgers.international/>
- Saferinternet.gr για ένα ασφαλέστερο διαδίκτυο. <http://www.saferinternet.gr/index.php>
- Sexuality Resource Center for Parents. (2017). *Sexual Abuse*. http://srcp.org/for_all_parents/abuse.html
- Sexuality Resource Center for Parents. (2017). *Sexual Development from 0-18 Years Old*. http://srcp.org/for_all_parents/development.html
- SIP-BENCH III. (2013-2014). *Safer Internet Programme: Empowering and protecting children online*. <http://www.yprt.eu/sip>
- Stop It Now! (x.ημ.). <http://www.stopitnow.org>
- WHO. (2015). *Sexual Health, Human Rights and the Law*. Switzerland: WHO. http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/175556/1/9789241564984_eng.pdf?ua=1
- WHO Regional Office for Europe, & Federal Centre for Health Education BZgA. (2010). *Standards for sexuality in Europe: A framework for policy makers, educational and health authorities and specialists*. Cologne: WHO Regional Office for Europe & Federal Centre for Health Education BZgA. http://www.oif.ac.at/fileadmin/OEIF/andere_Publikationen/WHO_BZgA_Standards.pdf
- World Health Organisation. (2003). *Guidelines for Medico-Legal Care for Victims of Sexual Violence*. Geneva: World Health Organisation. <http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/42788/1/924154628X.pdf>

Χρήσιμο Υλικό

- Υλικό από το Ψυχοεκπαιδευτικό πρόγραμμα «Σεξουαλική Κακοποίηση Παιδιών: Αν δεν μιλήσουμε γι' αυτό το πρόβλημα, δεν υπάρχει!» Ελένη Καραγιάννη (2008)
- Κείμενο Πολιτικής ΥΠΠ για τη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση
- Εθνική Στρατηγική και Σχέδιο Δράσης για την καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας (2016)
- Εκπαιδευτικό υλικό Μέσης Εκπαίδευσης για το μάθημα της Οικιακής Οικονομίας
- Κλιμάκιο Αγωγής Υγείας Δημοτικής Εκπαίδευσης
- Council of Europe. Teach your Child the Underwear Rule www.theunderwearrule.org

